

BÖYLE BUYURDU DİVAN: ULUSLARARASI ANLAŞMALAR VE BU KAPSAMDA 1947 TARİHLİ GATT VE DTÖ ANLAŞMASI VE EKLERİNİN TOPLULUK HUKUKUNDA DOĞURDUĞU ETKİLER

*Thus Spoke the Court: The Effects of International Agreements and
specially GATT 1947 and WTO Agreement and Its Annexes in
Community Law*

Arş. Gör. İlke GÖÇMEN*

GİRİŞ, I. DTÖ Anlaşmaları Dışındaki Uluslararası Anlaşmalar ve Topluluk Hukuku, 1. Divanın Seyir Defteri Uluslararası Anlaşmaların Topluluk Hukukunda Doğurduğu Etkiler, A. Birinci Bölüm, a. *International Fruit Company* Kararı (GATT) (Önkarar Davası), b. *Schlüter* Kararı (GATT) (Önkarar Davası), c. Birinci Bölüm Sonu, B. İkinci Bölüm, a. *Haegeman* Kararı (AET – Yunanistan Ortaklık Anlaşması) (Önkarar Davası), b. İkinci Bölüm Sonu, C. Üçüncü Bölüm, a. *Bresciani* Kararı (Yaoundé Sözleşmeleri) (Önkarar Davası), b. *Pabst & Richarz* Kararı (AET – Yunanistan Ortaklık Anlaşması) (Önkarar Davası), c. *Kupferberg* Kararı (AET – Portekiz Serbest Ticaret Anlaşması) (Önkarar Davası), aa. Uluslararası Anlaşmaların Topluluk Hukukunun Ayrılmaz Bir Parçası Olması, bb. Uluslararası Anlaşmaların Topluluk Hukukunda Etki Doğurması, aaa. Topluluk Dış İlişkilerindeki Yetki Dağılımı, bbb. Karşılıklılık İlkesinin Rolü,ccc. Kurumsal Yapının Yeri, ddd. Himaye Önlemleri, eee. Sonuç, d. Üçüncü Bölüm Sonu, D. Dördüncü Bölüm, a. *Siot, SPI and SAMI* ve *Singer* Kararları (GATT) (Önkarar Davası), b. *Demirel* Kararı (AET – Türkiye Ortaklık Anlaşması) (Önkarar Davası), c. Dördüncü Bölüm Sonu, aa. 1947 Tarihli GATT’a İlişkin Çıkarımlar, bb. Diğer Uluslararası Anlaşmalara İlişkin Çıkarımlar, E. Beşinci Bölüm, a.

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Avrupa Birliği Hukuku Anabilim Dalı.

Fediol III Kararı (GATT) (İptal Davası), b. *Greece v Commission* ve *Sevince* Kararları (AET – Türkiye Ortaklık Anlaşması) (İptal Davası – Önkarar Davası), c. *Kziber* Kararı (AET – Fas İşbirliği Anlaşması) (Önkarar Davası), d. *Nakajima* Kararı (GATT) (İptal Davası), e. *Germany v Council* Kararı (GATT) (İptal Davası), f. *Werner, Leifer* ve *Commission v Germany* Kararı (GATT) (Önkarar Davaları – İhlal Davası), g. *Opel Austria* Kararı (Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması) (İptal Davası), h. Beşinci Bölüm Sonu, aa. GATT Hükümlerinin Topluluk İşlemlerinin Hukuka Uygunluk Denetiminde Ölçüt Olması, bb. Uluslararası Anlaşma Hükümlerinin Doğrudan Etkisi ve Hukuka Uygunluk Denetimindeki Yerine İlişkin Belirlemeler, cc. Topluluk İşlemlerinin Uluslararası Anlaşmalara Uygun Olarak Yorumu, 2. Divan'ın Seyir Defterine Düşülen Notlar, A. Uluslararası Anlaşmaların Topluluk İçin Bağlayıcı Olması, B. Uluslararası Anlaşma Hükümlerinin Bir Mahkemece Karara Bağlanabilir Olması, a. Uluslararası Anlaşmaların Bağlayıcılığı Sonucu Etkileri, b. Uluslararası Anlaşmaların Belli Koşulları Sağlaması Halinde Etkileri, aa. 1947 Tarihli GATT Dışındaki Uluslararası Anlaşmalar, bb. 1947 Tarihli GATT, II. DTÖ ve Topluluk Hukuku, 1. Divan'ın Seyir Defteri... DTÖ Kurallarının Topluluk Hukukunda Doğurduğu Etkiler, A. Birinci Bölüm, a. *Affish* Kararı (Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması) (Önkarar Davası), b. *T. Port* Kararı (GATT) (Önkarar Davası), c. *Hermès* Kararı (TRIPS) (Önkarar Davası), d. Birinci Bölüm Sonu, e. Birinci Bölümün Yansımaları, B. İkinci Bölüm, a. *Portugal v Council* Kararı (GATT, Tekstil ve Giyim Anlaşması ve İthalat Lisanslama Usulleri Anlaşması) (İptal Davası), aa. Dava Tarafları ve Davaya Katılanların Görüşleri, bb. Divan'ın Kararı, aaa. Anlaşma, Yerel Hukuktaki Etkilerini Belirlemiş mi?, bbb. Anlaşma, Niteliği ve Yapısı Gereği Doğrudan Uygulanabilir Nitelikte mi?, ccc. Sonuç, b. İkinci Bölüm Sonu, c. İkinci Bölümün Yansımaları, aa. Kararın Temel Gereçekleri, bb. Uluslararası Anlaşma Türleri Arasında Yapılan Ayrım, cc. Karşılıklılık İlkesi, dd. DTÖ Kurallarının Doğrudan Uygulanır Nitelikte Olmaması, ee. 94/800/EC Sayılı Konsey Kararı'nın Dibacesi, ff. *Nakajima* ve *Fediol* İstisnaları, gg. Kararın Uzantıları, hh. Değerlendirme, C. Üçüncü Bölüm, a. *Atlanta* Kararı (GATT) (Temyiz Davası), b. *BEUC* Kararı (Anti-Damping Kodu) (İptal Davası), c. *Dior* ve *Tuk* Kararları (TRIPS) (Önkarar Davası), d. *Cordis*, *T. Port* ve *Bocchi Food* Kararları (GATT, GATS, İthalat Lisanslama Usulleri Anlaşması) (Tazminat Davası), e. *Netherlands v Parliament and Council* Kararı (TRIPS, Ticarete Teknik Engeller Hakkında Anlaşma, Avrupa Patent Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi) (İptal Davası), f. *Petrotub* Kararı (Anti-Damping Kodu) (Temyiz Davası), g. Üçüncü Bölüm Sonu, aa. DTÖ Kurallarının Tazminat İstemindeki Konumu, bb. DTÖ Kurallarının Uygun Yorum İlkesinde Kullanılması, cc. Uluslararası Anlaşmaların Topluluk İşlemlerinin Hukuka Uygunluk Denetimindeki Yeri, dd. *Nakajima* İstinasının Uygulanması Hali, h. Üçüncü Bölümün Yansımaları, aa. DTÖ Kurallarının Tazminat İstemindeki Konumu, bb. DTÖ Kurallarının Uygun Yorum

İlkesinde Kullanılması, cc. Uluslararası Anlaşmaların Topluluk İşlemlerinin Hukuka Uygunluk Denetimindeki Yeri, dd. Nakajima İstisnasının Uygulanması Hali, D. Dördüncü Bölüm, a. *Biret* Kararı (GATT) (Temyiz Davası), b. *Van Parys* Kararı (GATT) (Önkarar Davası), c. Dördüncü Bölüm Sonu, d. Dördüncü Bölümün Yansımaları, aa. *Biret* Kararı, bb. *Van Parys* Kararı, 2. Divan'ın Seyir Defterine Düşülen Notlar, A. DTÖ Kurallarının Topluluk İçin Bağlayıcı Olması, B. DTÖ Kurallarının Bir Mahkemece Karara Bağlanabilir Olması, a. DTÖ Kurallarının Bağlayıcılığı Sonucu Etkileri, b. DTÖ Kurallarının Belli Koşulları Sağlaması Halinde Etkileri, aa. Divan Kararları Uyarınca Yapılan Saptamalar, bb. Doktrinde İleri Sürülen Görüşler, **Sonuç: Böyle Buyurdu Divan**

ÖZET

Avrupa Topluluğu, bir hukuk kişisi olarak uluslararası anlaşmalar bağtılamaktadır. Bu anlaşmaların Topluluk hukukunda doğuracağı etkiler konusunda ne kurucu antlaşma ne de bu anlaşmalarda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle, uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukundaki etkilerini belirlemek Topluluk mahkemelerine düşmektedir. Topluluk mahkemeleri, uluslararası anlaşmaların ve bu kapsamda 1947 tarihli GATT ve DTÖ Anlaşması ve Eklerinin Topluluk hukukundaki etkileri konusunda bütünlüklü bir içtihat oluşturmuştur. Bu makalede, konu ile ilgili Topluluk mahkemeleri kararları, karar tarihine göre sıraya dizilip incelenerek, söz konusu etkiler ortaya konulmuştur. Topluluk mahkemeleri, Topluluk işlemleri ve ulusal hukukun, mümkün olduğu ölçüde, Topluluk için bağlayıcı olan uluslararası anlaşma hükümleri ışığında yorumlanması gerektiğine ve bu anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerin üye devletlerce yerine getirilmemesi halinde ilgili üye devlet aleyhine ihlal davası açılabilmesine karar vermiştir. Buna karşın; doğrudan etki, hukuka uygunluk denetimi ve tazminat davasında araç olmak ile ilgili olarak 1947 tarihli GATT ve DTÖ Anlaşması ve Ekleri ile diğer uluslararası anlaşmalar arasında farklılık bulunmaktadır. Sonraki anlaşmalar, belirli koşulları taşıyorsa bu etkileri doğurabilirken; 1947 tarihli GATT ve DTÖ Anlaşması ve Ekleri, “yapısı ve niteliği” gereği kural olarak bu etkileri doğuramamaktadır. Bu durum nedeniyle Topluluk mahkemelerinin içtihadının tutarlı olup olmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İchtihat hukuku, doğrudan etki, hukuka uygunluk denetimi, uygun yorum ilkesi, tazminat davası

ABSTRACT

European Community concludes international agreements as a legal person. There is no provision neither in the founding Treaty nor in these international agreements that states the effects of these international agreements in Community Law. For this reason, it is for the Community Courts to determine the effects of international agreements in Community Law. Community Courts developed an integrated case law about the the effects of international agreements and specially GATT 1947 and WTO Agreement and Its Annexes in Community Law. In this article these effects are stated by way of lining up and examining the related Community Courts decisions considering their date of adjudication. Community Courts determine that Community measures and national law should be interpreted as far as possible in the light of the provisions of international agreements which are binding upon the Community. Also it is stated that when the obligations derived from these agreements are not fulfilled by member states, an infringement action could be filed against them. Nonetheless, there is a difference between GATT 1947 and WTO Agreement and Its Annexes and other international agreements in connection with direct effect, review of legality and being used in action for damages. The latter agreements produce these effects if they have certain characteristics; however, as a rule GATT 1947 and WTO Agreement and Its Annexes cannot produce these effects because of their “structure and nature”. By this reason the question of whether the case law of Community Courts is coherent or not comes into the scene.

Keywords: Case law, direct effect, review of legality, consistent interpretation, action for damages.

GİRİŞ

1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe giren ve 1947 tarihli Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT'ın) devamı niteliğinde olan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), dünya üzerindeki devletler arasındaki ticaretin kurallarını düzenlemektedir.¹ AT ve üye devletler DTÖ Anlaşması

¹ 1947 tarihli GATT ve DTÖ ile ilgili kısa bir bilgi için bkz. **LOIBL, GERHARD**, “International Economic Law”, **EVANS, MALCOLM D.**, *International Law*, Oxford University Press, United Kingdom, 2003, içinde, s. 700 – 708. DTÖ ile ilgili kısa bir bilgi için bkz. **HARTLEY, TREVOR C.**, *European Union Law in a Global Context: Text, Cases and Materials*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2005. s. 4 – 5, 74 – 76, 98 – 100; **MENGOZZI, PAOLO**, *European Community Law from the Treaty of Rome to the Treaty of Amsterdam*, 2nd Edition, Kluwer Law International, USA, 1999, s. 313 – 316. 1947 tarihli GATT ve DTÖ ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **MATSUSHITA, MITSUO – SCHOENBAUM, THOMAS J. – MAVROIDIS, PETROS C.**, *The World*

ve Eklerinin tarafı konumundadır. Topluluk tarafından akdedilen bir anlaşma olarak DTÖ Anlaşması ve Ekleri, Topluluk hukukunda etkiler doğurabilmektedir. AT kurucu antlaşması ve DTÖ kurallarında uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda doğuracağı etkileri tesis eden herhangi bir hükmün yokluğunda, bu görevi yerine getirmek Divana düşmektedir.² Divan, verdiği kararlarla uluslararası anlaşmalar ve bu kapsamda 1947 tarihli GATT ve DTÖ Anlaşması ve Eklerine ilişkin bütünlüklü bir içtihat oluşturmuştur.

Bu makalenin konusunu, uluslararası anlaşmalar ve bu kapsamda 1947 tarihli GATT ve DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda meydana getirdiği etkiler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, Topluluğun uluslararası anlaşma yapma yetkisi ve özellikle hem Topluluk hem de üye devletlerin taraf olduğu karma anlaşmaların Divanın görev alanına girmesi konusu önem arz etmekle birlikte; bu makalede incelenen konunun başlı başına geniş olması nedeniyle bu konulara çalışma içerisinde yer verilmemiştir.

Konu incelenirken, Topluluk mahkemelerinin verdikleri kararlardan hareket edilerek, söz konusu kararlar kendi içinde karar tarihine göre sıraya dizilmiştir. Makalede bu tarz bir yaklaşım izlenmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. İlk olarak, konunun kendisi Divan kararları ile açıklığa kavuşturulduğundan; Divanın uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin içtihadını adım adım nasıl ördüğü gözler önüne serilmiş olacaktır. İkinci olarak, tarihi sırayla kararlara yer verilmesi sonucu, verilen kararlar daha önceki kararlar ışığında daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilerek bağlama oturtulabilecektir.

Buna ek olarak, incelenen Divan kararlarının yanında, hangi dava çerçevesinde verildikleri ve hangi uluslararası anlaşmalar ile ilgili oldukları belirtilmiştir. Bu sayede, bir yandan uluslararası anlaşmaların Topluluk mahkemelerinde hangi davalar çerçevesinde kullanıldıkları gösterilmekte diğer yandan söz konusu karar değerlendirilirken o kararın verildiği dava türünün de dikkate alınması gerektiği hatırlatılmaktadır.

Konu, tarihi sıralama ile kararların verilmesine uygun olarak, DTÖ Anlaşması ve Eklerinin yürürlüğe girmesi noktasından ikiye ayrılmıştır. İlk bölümde, uluslararası anlaşmalar ve bunun içinde yer alan 1947 tarihli

Trade Organization: Law, Practice, and Policy, 2nd Edition, Oxford University Press, Great Britain, 2006.

² 1988 yılında göreve başlayan İDM, özellikle tazminat davaları çerçevesinde uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda etkileri hakkında kararlar vermiştir. Bu nedenle, burada Divan ile kastedilen “Topluluk mahkemeleri” olmaktadır. Nice Antlaşması sonrasında değişim gösteren Topluluk yargı sistemi ile ilgili olarak bkz. **GÖÇMEN, İLKE**, “Nice Zirvesi Sonrasında Avrupa Toplulukları Yargı Sisteminde Meydana Gelen Değişikliklere Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2006, s. 287 – 324; **TEZCAN, ERCÜMENT**, *Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Ankara, 2005, s. 186 – 191.

GATT'ın Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin kararlar incelenmiştir. Bu bölümde, konuyla ilgili önemli kararlara yer verilerek, Divanın konunun açıklığına kavuşmasında yapmış olduğu tespitler birbirinden ayrı bölümler dâhilinde değerlendirilmiştir. Divan kararlarının ardından, bu kararlar neticesinde uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin ortaya çıkan görüntü tarif edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, DTÖ Anlaşması ve Eklerinde yer alan kuralların Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin kararlar incelenmiştir. Bu bölümde, konuyla ilgili önemli görülen kararlara değinilerek, Divanın DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin yaptığı tespitler birbirinden ayrı bölümler içinde ele alınmıştır. Son olarak, DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin oluşan kompozisyona yer verilerek bu bölüm noktalanmıştır.

I. DTÖ Anlaşmaları Dışındaki Uluslararası Anlaşmalar ve Topluluk Hukuku

1. Divanın Seyir Defteri... Uluslararası Anlaşmaların Topluluk Hukukunda Doğurduğu Etkiler

A. Birinci Bölüm

Divan, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde uluslararası anlaşmaların kullanılabilmesini belirlemiştir. Bununla birlikte, 1947 tarihli GATT kuralları ışığında Topluluk işlemlerinin geçerliliği denetlenemez.

a. *International Fruit Company* Kararı (GATT) (Önkarar Davası)

International Fruit Company davasının konusunu, elma ihracatı hakkındaki Topluluk Tüzüklerinin 1947 tarihli GATT md. XI'i ihlal etmesi nedeniyle geçerliliklerinin denetlenmesi istemi oluşturmaktadır.³ Divan, bu davada, bir uluslararası anlaşmanın Topluluk işleminin geçerliliğinin denetlenmesinde ölçüt olarak kullanılabilmesinin iki koşulun birlikte gerçekleşmesi halinde mümkün olacağını ifade etmiştir.⁴ Bu koşullardan ilkine göre, Topluluk ilgili uluslararası hukuk hükmü ile bağlı olmalıdır.⁵ İkincisi, ilgili uluslararası hukuk hükmü Topluluk vatandaşlarına mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri haklar vermeye muktedir olmalıdır.⁶

³ **Dava 21 – 24/72 *International Fruit Company v Produktschap Groenten en Fruit*** [1972] ECR 1219. Bu kararın incelemesi için bkz. **RIESENFELD, STEFAN A.**, “The Doctrine of Self-Executing Treaties and Community Law: A Pioneer Decision of the Court of Justice of the European Community”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 67, No: 3, 1973, s. 504 – 508.

⁴ **Dava 21 – 24/72** para. 6, 9.

⁵ **Dava 21 – 24/72** para. 7.

⁶ **Dava 21 – 24/72** para. 8.

İlk olarak, GATT, her ne kadar Topluluğun taraf olmadığı bir anlaşma olsa da, Topluluğun GATT'ın düzenleme alanına ilişkin üye devlet yetkilerini üstlenmesi neticesinde, GATT hükümleri Topluluğu bağlamaktadır.⁷ İkinci olarak, GATT hükümlerinin bireylere mahkemeler önünde dayanabilecekleri haklar verebilmesi için, GATT'ın "ruhu, genel yapısı ve terminolojisi" incelenmelidir.⁸ GATT, karşılıklı avantajlı düzenlemeler temelinde yürütülen müzakereler üzerine kurulu bir anlaşmadır. Özellikle derogasyon imkânı veren hükümler, istisnai zorluklarla karşılaşılınca alınabilecek önlemler ve uyuşmazlıkların âkit taraflar arasında çözümü kuralları dikkate alındığında, GATT hükümlerinin önemli ölçüde esneklik içerdiği görülmektedir.⁹ Divan, buna ek olarak kimi GATT hükümlerini de inceleyerek, GATT md. XI'in Topluluk vatandaşlarına mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri haklar vermeye muktedir olmadığı sonucuna varmıştır.¹⁰

Sonuç olarak, Topluluk Tüzüklerinin geçerliliği, GATT md. XI'den etkilenmeyecektir.¹¹

b. Schlüter Kararı (GATT) (Önkarar Davası)

Schlüter davasının konusunu, Topluluk işlemlerinin 1947 tarihli GATT md. II'yi ihlal etmesi nedeniyle geçerliliklerinin denetlenmesi istemi oluşturmaktadır.¹² Divan, bu davada bir uluslararası anlaşmanın Topluluk işleminin geçerliliğinin denetlenmesinde ölçüt olarak kullanılabilmesinin iki koşula tâbi olduğunu yinelemiştir. Buna göre, ilgili kural Topluluğu bağlamalı ve bireylere mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri haklar yaratmaya muktedir olmalıdır.¹³ Divan, GATT md. II'nin Topluluğu bağladığını belirledikten sonra GATT hükümlerinin bireylere mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri haklar vermeye muktedir olup olmadığının incelenmesi için GATT'ın "anlamı, yapısı ve lafzı"nın dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴ Divan, *International Fruit Company* kararında ortaya koyduğu gerekçeleri yineleyerek GATT md. II'nin bireylere mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri haklar tanımaya muktedir olmadığı sonucuna varmıştır.¹⁵

⁷ **Dava 21 – 24/72** para. 9 – 18. Divan tarafından ortaya konulan "yerine geçme" teorisi ile ilgili olarak bkz. **KOUTRAKOS, PANOS**, *EU International Relations Law*, Hart Publishing, Great Britain, 2006, s. 219 – 220.

⁸ **Dava 21 – 24/72** para. 20.

⁹ **Dava 21 – 24/72** para. 21.

¹⁰ **Dava 21 – 24/72** para. 22 – 27. Divan, incelediği maddelerde; âkit tarafların danışmasına verilen öneme, uyuşmazlık halinde tanınan alternatiflerin çeşitliliğine ve himaye önlemlerine işaret etmektedir.

¹¹ **Dava 21 – 24/72** para. 28.

¹² **Dava 9/73** *Carl Schlüter v Hauptzollamt Lörrach* [1974] ECR 1135.

¹³ **Dava 9/73** para. 27.

¹⁴ **Dava 9/73** para. 28.

¹⁵ **Dava 9/73** para. 29 – 30.

Sonuç olarak, Topluluk tüzüklerinin geçerliliği, GATT md. II'den etkilenmeyecektir.¹⁶

c. Birinci Bölüm Sonu

International Fruit Company ve *Schlüter* kararları neticesinde uluslararası anlaşmaların kural olarak Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetlenmesinde bir ölçüt olarak kullanılabilmesi kabul edilmiştir.¹⁷ Bu denetim, birlikte gerçekleşmesi gereken iki koşula bağlanmıştır: 1. Uluslararası anlaşma hükmü, Topluluk için bağlayıcı olmalıdır. 2. Uluslararası anlaşma hükmü, bireylere mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri haklar vermeye muktedir olmalıdır. Bu koşulun gerçekleşmesi için ilgili uluslararası anlaşmanın; “ruhu, genel yapısı ve terminolojisi” veya “anlamı, yapısı ve lafzı” dikkate alınacaktır.¹⁸

B. İkinci Bölüm

Divan, Topluluk kurumları tarafından akdedilen uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunun ayrılmaz bir parçası olduğunu belirlemiştir.

a. *Haegeman* Kararı (AET – Yunanistan Ortaklık Anlaşması) (Önkarar Davası)

Haegeman davasının konusunu, AET ile Yunanistan arasındaki ortaklık anlaşmasının bir hükmünün yorumlanması oluşturmaktadır.¹⁹ Divan, önkarar davası yoluyla Topluluk kurumlarının işlemlerini yorumlama yetkisi olduğunu belirterek, Atina Anlaşması'nın Konsey tarafından akdedilmesi neticesinde, bu anlaşmanın Topluluğu ilgilendirdiği oranda önkarar davasına

¹⁶ Dava 9/73 para. 31.

¹⁷ Koutrakos'a göre *International Fruit Company* kararı üç işlev görmüştür: 1. Divan'ın önkarar davası yoluyla uluslararası anlaşmalardaki yetkisinin temeli atılmıştır. 2. Topluluk hukuk düzeninde uluslararası anlaşmaların kabulü tanımlanmıştır. 3. 1947 tarihli GATT'a ilişkin ihtiyatlı yaklaşım ortaya konulmuştur. **KOUTRAKOS**, s. 219. Riesenfeld'e göre, *International Fruit Company* kararı birçok açıdan ilgi çekici ve önemlidir: 1. Bir uluslararası anlaşma, Topluluk hukukunda doğrudan uygulanabilir olabilecektir. 2. Doğrudan uygulanabilen anlaşmalar, özel bir hukuki statüye sahiptir. İlgili anlaşmanın Konsey ya da Komisyon tarafından akdedilmesi veya Topluluk işleminden önce ya da sonra kabul edilmesi önemsiz bulunmaktadır. 3. Uluslararası anlaşmaların doğrudan uygulanır olmasının belirlenmesinde âkit tarafların niyetleri değil; bu teste göre daha duyarlı olan anlaşmanın “ruhu, yapısı ve terminolojisi” dikkate alınacaktır. **RIESENFELD**, s. 505 – 508.

¹⁸ Koutrakos, bu yaklaşımın, uluslararası anlaşmalar alanında doğrudan etkinin uygulanmasının mahkeme önüne getirilen somut hükmün incelenmesi öncesinde, o anlaşmanın bütününe hukuki niteliğinin genel bir değerlendirmesini gerektirdiğini ortaya koyduğunu belirtmektedir. Bu açıdan yaklaşıldığında, *International Fruit Company* kararı çarpıcı ilkelerin takdim edilmesi ile o ilkelerin ihtiyatlı uygulanışını dengede tutmaktadır. **KOUTRAKOS**, s. 221 – 222.

¹⁹ Dava 181/73 R. & V. *Haegeman v Belgian State* [1974] ECR 449.

konu olacak Topluluk işlemlerinden birisi olduğunu ortaya koymuştur.²⁰ Böyle bir anlaşmanın hükümleri, yürürlüğe girmekle Topluluk hukukunun ayrılmaz bir parçasını oluşturur.²¹

Sonuç olarak, bu tip bir anlaşmanın hükümlerinin yorumlanması, önkarar davası çerçevesinde Divan yetkisi içinde kalmaktadır.²²

b. İkinci Bölüm Sonu

Haegeman kararı neticesinde Topluluk kurumları tarafından akdedilen uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunun ayrılmaz bir parçası olduğu ortaya konulmuştur.²³ Bunun sonucunda, uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda doğurduğu etkiler bir adım öteye taşınmış gözükmektedir. *International Fruit Company* kararıyla Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olabilmesi kabul edilen uluslararası anlaşmalar; *Haegeman* kararıyla Topluluk hukukunun bir parçası olarak kabul edilerek, Topluluk hukukuna tanınan özelliklerden yararlanma potasına girmiştir.

C. Üçüncü Bölüm

Divan, uluslararası anlaşmaların belli koşulları sağlamaları halinde doğrudan etkili²⁴ olduğunu belirlemiştir.

a. Bresciani Kararı (Yaoundé Sözleşmeleri) (Önkarar Davası)

Bresciani davasının konusunu, Yaoundé Sözleşmesi ile ulusal hukuk hükümlerinin birbirleri ile çelişmesi nedeniyle ortaya çıkan ihtilaf oluşturmaktadır.²⁵ Divan, bu ihtilafı çözmek için hem Sözleşme hem de hükümlerinin “ruhu, genel yapısı ve lafzı”nın dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir.²⁶ Yaoundé Sözleşmesi, taraflar arasında özel ekonomik ve siyasi bağlantılara dayanmakta ve bu nedenle bir ortaklık amaçlamaktadır. Sözleşme’nin özel niteliği gereği, âkit tarafların yükümlülükleri arasında dengesizlik bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu durum, Sözleşme’nin kimi hükümlerine doğrudan etki tanınmasının önüne geçmez.²⁷ Divan bu tespitinin ardından, gümrük vergisine eş etkili önlemlerin kaldırılmasına

²⁰ Dava 181/73 para. 2 – 4.

²¹ Dava 181/73 para. 5.

²² Dava 181/73 para. 6.

²³ Uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunun ayrılmaz bir parçası olmasının tespit edilmesi, bu uluslararası anlaşmaların etkisinin üye devlet hukukları tarafından değil; Topluluk hukuku tarafından belirleneceği anlamını taşımaktadır. **BOURGEOIS, JACQUES H. J.**, “Effects of International Agreements in European Community Law: Are the Dice Cast?”, *Michigan Law Review*, Cilt: 82, 1984, s. 1264.

²⁴ Bu çalışma içinde “doğrudan etki” ve “doğrudan uygulanma” ifadeleri, Divan kararlarında kullanıldıkları biçimiyle, birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanılmıştır.

²⁵ Dava 87/75 *Conceria Daniele Bresciani v Amministrazione Italiana delle Finanze* [1976] ECR 129.

²⁶ Dava 87/75 para. 16.

²⁷ Dava 87/75 para. 17 – 23.

ilişkin Yaoundé Sözleşmesi md. 2/1'i incelemiştir. Söz konusu madde, aynı konudaki kurucu antlaşma hükmüne atıf yapmaktadır. Maddede geçen yükümlülük belirli olup, Topluluk bakımından herhangi bir örtülü veya açık çekinceye tabi tutulmamıştır.

Sonuç olarak, bu madde, bireylere mahkemeler önünde dayanabilecekleri haklar sağlamaktadır.²⁸

**b. Pabst & Richarz Kararı (AET – Yunanistan Ortaklık Anlaşması)
(Önkarar Davası)**

Pabst & Richarz davasının konusunu, AET ile Yunanistan arasındaki Ortaklık Anlaşması ve ulusal hukuk hükümlerinin birbirleri ile çelişmesi nedeniyle ortaya çıkan ihtilaf oluşturmaktadır.²⁹ Divan, ayrımcı iç vergi getirilmesinin yasaklanması ile ilgili Ortaklık Anlaşması md. 53/1'in, kurucu antlaşmada bu konuya karşılık gelen madde ile benzer olduğunu ifade etmiştir. Bu hüküm ve buna benzer hükümler, Yunanistan'ın Topluluğa üye olmasını hazırlayıcı niteliktedir.³⁰ Ortaklık Anlaşması md. 53/1'in lafzı ile Ortaklık Anlaşması'nın "hedefi ve niteliği"nden hareket edildiğinde, bu hüküm; açık, kesin ve uygulanması veya etkisinde herhangi bir müteakip önlem alınmasına tâbi olmayan bir yükümlülük içermektedir.³¹

Sonuç olarak, bireyler, Ortaklık Anlaşması md. 53/1'i mahkemeler önünde ileri sürebilecektir.³²

**c. Kupferberg Kararı (AET – Portekiz Serbest Ticaret Anlaşması)
(Önkarar Davası)**

Kupferberg davasının konusunu, AET ile Portekiz arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması ve ulusal hukuk hükümlerinin birbirleri ile çelişmesi nedeniyle ortaya çıkan ihtilaf oluşturmaktadır.³³ Divan, bu kararla, uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda doğurduğu etkilerle ilgili olarak yanıtlanmayı bekleyen pek çok soruyu açıklamıştır. Divan kararı, iki bölüm altında ele alınmıştır. İlk olarak, uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunun ayrılmaz bir parçası olması; ikinci olarak, uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda etki doğurması konusuna yer verilmiştir.

aa. Uluslararası Anlaşmaların Topluluk Hukukununun Ayrılmaz Bir Parçası Olması

Divan, kararının bu bölümünde, uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunun ayrılmaz bir parçası olmasını açıklığa kavuşturmuştur. Kurucu

²⁸ Dava 87/75 para. 24 – 26.

²⁹ Dava 17/81 *Pabst & Richarz KG v Hauptzollamt Oldenburg* [1982] ECR 1331.

³⁰ Dava 17/81 para. 26.

³¹ Dava 17/81 para. 27.

³² Dava 17/81 para. 28.

³³ Dava 104/81 *Hauptzollamt Mainz v C.A. Kupferberg & Cie KG a.A.* [1982] ECR 3461.

antlaşma, Topluluk kurumlarına üye olmayan devletler ve uluslararası kuruluşlarla anlaşma yapma yetkisi vermektedir. Topluluk kurumları tarafından akdedilen anlaşmalar, Topluluk kurumları ve üye devletler üzerinde bağlayıcılık kazanır. Bundan dolayı, bu anlaşmalardan doğan yükümlülüklerle uyum sağlanması, hem Topluluk kurumlarına hem de üye devletlere düşmektedir.³⁴ Böyle bir anlaşmadan kaynaklanan taahhütlere saygı gösterilmesinde üye devletler, sadece ilgili üçüncü devlete karşı olan değil; aynı zamanda ve özellikle, anlaşmanın tam olarak ifasında sorumluluk üstlenen Topluluğa ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmektedir. Bu nedenle Topluluk kurumları tarafından akdedilen anlaşma hükümleri, Topluluk hukuk sisteminin ayrılmaz bir parçasını oluşturur.³⁵

Bu hükümler, Topluluk hükmü niteliği taşımakta olduğundan, bu hükümlerin Topluluk içindeki etkileri, Topluluk kurumları ya da üye devletler tarafından uygulanmaları sonucunda farklılık kazanmamalıdır. O halde, bu tip anlaşmaların Topluluk içinde birörnek uygulanmasını sağlamak, bu anlaşma hükümlerinin yorumlanması temelinde Divana düşmektedir.³⁶

bb. Uluslararası Anlaşmaların Topluluk Hukukunda Etki Doğurması

Divan, kararının bu bölümünde, uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda etki doğurması ile ilgili açıklamalar yapmaktadır. Divanın bu açıklamaları, davaya katılan üye devletlerin argümanlarına yanıt oluşturmaktadır.

Davaya katılan üye devletler, AET ile Portekiz arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması'nın Topluluk hukukunun bir parçası olmakla birlikte, Topluluk hukukunda etki göstermesi bakımından çeşitli çekinceler dile getirmektedir. Üye devletler argümanlarını; Topluluk dış ilişkilerindeki yetki dağılımı, serbest ticaret anlaşmalarında karşılıklılık ilkesinin rolü, bu tip anlaşmalar ile kurulan kurumsal yapının âkit taraflar arasındaki uyumsuzlukların giderilmesindeki yeri ve âkit taraflara tanınan himaye önlemleri neticesinde tarafların anlaşmayı kısmen uygulamama hakkı bulunması üzerine kurmuştur.³⁷

Divan, kararında, aşağıda belirtilen tespitlerde bulunmaktadır.

aaa. Topluluk Dış İlişkilerindeki Yetki Dağılımı

Topluluk tarafından bağitlanan bir uluslararası anlaşmanın hükümlerinin etkisi, o hükümlerin uluslararası kökeni dikkate alınmaksızın belirlenemez. Uluslararası kamu hukuku ilkeleriyle uyumlu olarak, bir

³⁴ Dava 104/81 para. 11.

³⁵ Dava 104/81 para. 13.

³⁶ Dava 104/81 para. 14.

³⁷ Dava 104/81 para. 16.

uluslararası anlaşmanın âkit taraf hukuk düzenindeki etkisinin belirlenmesi konusunda, o anlaşmayı yapan Topluluk kurumu ile üye olmayan devlet serbesttir.³⁸ Böyle bir belirleme, anlaşma içinde yer almıyorsa; o anlaşmanın Topluluk hukukundaki etkilerini belirlemek, ilgili anlaşma yetkisi içinde kaldıkça Divana düşecektir.³⁹

bbb. Karşılıklılık İlkesinin Rolü

Uluslararası hukukun genel ilkelerine göre, her anlaşma iyiniyetle yerine getirilmelidir. Anlaşmanın tarafları, anlaşma ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirmekten sorumludur. İlgili anlaşma, konusu ve amacı ışığında yorumlandığında, yükümlülüklerin yerine getirilmesindeki hukuki araçları belirlememiş olabilir. Bu durumda, anlaşmanın tarafları, kendi hukuk sistemlerinde o sonuca ulaşmak için kullanacakları hukuki araçları belirlemekte serbesttir. Bu şarta tâbi olarak, anlaşma taraflarından birinin mahkemelerinin anlaşmanın belli maddelerine doğrudan uygulama tanınması, bununla birlikte diğer tarafın mahkemelerinin böyle bir doğrudan uygulamayı tanımaması, kendiliğinden, anlaşmanın uygulanmasında karşılıklılık bulunmadığı anlamına gelmez.⁴⁰

ccc. Kurumsal Yapının Yeri

Serbest ticaret anlaşmaları, bu tür anlaşmaların idare edilmesi ve düzgün uygulanması için Ortak Komite kurulmasını öngörmektedir. Bu Komiteler, tavsiyede bulunmakta ve açıkça belirtilen kimi durumlarda karar alabilmektedir.⁴¹ Âkit tarafların anlaşmanın uygulanmasında danışma ve müzakere için özel kurumsal çerçeve oluşturmaları, kendiliğinden, o anlaşmanın yargısal uygulanmadan tümüyle hariç bırakılması için yeterli değildir. Âkit taraflardan birinin mahkemesinin, önündeki belirli bir davada, ilgili anlaşmanın koşulsuz ve kesin ve bu nedenle Ortak Komitenin herhangi bir müteakip işlemini gerektirmeyen bir yükümlülüğünü uygulaması, o anlaşmanın o komiteye yüklediği yetkileri olumsuz etkilemeyecektir.⁴²

³⁸ Bu tip bir belirleme yapılması uygulamada istisnai bir durumdur. **EECKHOUT, PIET**, *External Relations of the European Union: Legal and Constitutional Foundations*, Oxford University Press, United States of America, 2005, s. 285. Bu tip bir durumla ilgili olarak bkz. **Dava C – 1/96 The Queen / Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Compassion in World Farming** [1998] ECR I – 1251 para. 35.

³⁹ **Dava 104/81** para. 17.

⁴⁰ **Dava 104/81** para. 18. Bourgeois, Divan'ın metin içinde "kendiliğinden" ifadesini kullanarak, kapıyı aralık bıraktığını dile getirmektedir. **BOURGEOIS, (1984)**, s. 1265; **BOURGEOIS, JACQUES H. J.**, "The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges", (Ed.) **WEILER, JOSEPH H. H.**, *The EU, The WTO and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade*, Oxford University Press, United States, 2005, içinde, s. 118.

⁴¹ **Dava 104/81** para. 19.

⁴² **Dava 104/81** para. 20. Eeckhout, bu gerekçenin klasik doğrudan etki gerekçesi olduğunu dile getirmektedir. Topluluk hukukunun "iç" işlemleri için belirli uygulama önlemlerinin

ddd. Himaye Önlemleri

Anlaşmanın belirli hükümlerini uygulamama hakkı veren himaye önlemleri, sadece belirli durumlarda ve âkit tarafların yer aldığı Ortak Komitede değerlendirme yapıldıktan sonra kullanılabilir. Bu tip himaye önlemlerinin varlığı, anlaşma içinde yer alan kimi maddelerin doğrudan uygulanırılığını etkileyecek nitelikte değildir.⁴³

eee. Sonuç

Bütün bu tespitler sonucunda, Portekiz ile imzalanan anlaşmanın ne niteliği ne de yapısı, bir tüccarın Topluluk içinde bir mahkeme önünde bu anlaşma hükümlerine dayanmasını engeller niteliktedir.⁴⁴ Anlaşmanın ilgili maddesinin doğrudan etkili olmak için koşulsuz ve yeterince açık olduğunun tespiti, anlaşmanın hedefi ve amacı ile bağlamı içinde analiz edilecektir.⁴⁵

Sonuç olarak, vergileme konusunda ayrımcılık yapılmamasına ilişkin AET ile Portekiz arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması md. 21, doğrudan etkili olup, tüccarlara mahkemelerin koruması gereken haklar tanımaktadır.⁴⁶

d. Üçüncü Bölüm Sonu

Bresciani, Pabst & Richarz ve *Kupferberg* kararları neticesinde uluslararası anlaşmalar, belli koşulları sağlamaları halinde doğrudan etkili kabul edilmiştir. *Haegeman* kararıyla Topluluk hukukunun bir parçası olarak kabul edilerek başlayan süreç içinde uluslararası anlaşmalar, bu kararlarla bu kabulün takip eden sonuçlarını göstermiş olmaktadır.

Kupferberg kararı neticesinde iki husus birbirinden ayrılmıştır: Bir uluslararası anlaşma akdedilmekle Topluluk hukukunun ayrılmaz bir parçasını oluşturarak hukuki sonuç yaratmaya elverişli olacaktır. Bununla birlikte, bu durum, bu anlaşmanın Topluluk hukukunun maddi bir parçası gibi uygulanacağı anlamını taşımamaktadır.⁴⁷

çıkarılmamış olmasının, söz konusu hükmün yeterince açık, kesin ve koşulsuz olduğu durumlarda bir önemi bulunmamaktadır. Bkz. *Dava 2/74 Reyners v Belgium* [1974] ECR 631 para. 26. **EECKHOUT, (2005)**, s. 286.

⁴³ *Dava 104/81* para. 21.

⁴⁴ *Dava 104/81* para. 22.

⁴⁵ *Dava 104/81* para. 23.

⁴⁶ *Dava 104/81* para. 24 – 27.

⁴⁷ Cheyne, *Haegeman* kararında “Topluluk hukuku” ifadesi kullanılırken, *Kupferberg* kararında “Topluluk hukuk sistemi” ifadesinin kullanılmasının bu ayrımı yansıttığını belirtmektedir. **CHEYNE, ILONA**, “*Haegeman, Demirel and Their Progency*”, (Eds.) **DASHWOOD, ALAN – HILLION, CHRISTOPHE**, *The General Law of E.C. External Relations*, Sweet & Maxwell, London, 2000(a), içinde, s. 26. Cheyne’ye göre, uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunun ayrılmaz bir parçası olması, üye devletlerin Topluluk hukuku altında Topluluğun uluslararası hukuktan kaynaklanan dış yükümlülüklerini yerine getirmesinden sorumlu olması; ancak üye devletlerin ilgili anlaşmadan Topluluğa karşı ileri

Aynı kararda, ilgili uluslararası anlaşmanın Topluluk hukukunda doğrudan etki doğurması veya hukuka uygunluk denetiminde kullanılmasında özet olarak şu tespitler ortaya konulmuştur:⁴⁸

1. Uluslararası anlaşma tarafları, o anlaşmanın iç hukuktaki etkilerini belirlemede serbesttir.

2. Uluslararası anlaşma, bu tip bir belirleme yapmıyorsa, bu anlaşmanın Topluluk hukukundaki etkilerini belirlemek, ilgili anlaşma yetkisi içinde kaldıkça Divana düşecektir.

3. Uluslararası anlaşma, kendisinden doğan yükümlülüklerin ifasında hukuki araçları belirlememişse, âkit taraflar istedikleri hukuki araçlar ile yükümlülüklerini yerine getirmekte serbesttir.

4. Uluslararası anlaşmanın bir tarafının mahkemelerinin anlaşmaya doğrudan uygulama tanıırken; diğer tarafın mahkemelerinin tanımaması, “kendiliğinden”, anlaşmanın uygulanmasında karşılıklılık bulunmadığı anlamına gelmez.

5. Uluslararası anlaşma ile belirli bir kurumsal yapı oluşturulması ve himaye önlemlerinin varlığı, ilgili anlaşmanın koşulsuz ve kesin hükümlerine doğrudan etki verilmesinin önüne geçmez.

Sonuç olarak, bir uluslararası anlaşma hükmünün doğrudan etkili kabul edilmesi için Divan’ın benimsediği testin iki ayağının bulunduğu belirtilebilir: İlk olarak, uluslararası anlaşmanın “ruhu, genel yapısı ve lafzı” veya “hedefi ve niteliği” veya “niteliği ve yapısı” doğrudan etki için elverişli olmalıdır.⁴⁹ İkinci olarak, uluslararası anlaşma hükmü; açık, kesin ve uygulanması veya etkisinde herhangi bir müteakip önlem alınmasına tâbi olmayan bir yükümlülük içermelidir. İlgili hükmün koşulsuz ve yeterince

sürebilecekleri maddi haklara sahip olmaması anlamına gelebilmektedir. **CHEYNE, 2000(a)**, s. 25 – 26.

⁴⁸ Brand, *Kupferberg* kararındaki bu tespitlerden hareket ederek, 1947 tarihli GATT’ın doğrudan etkili olmadığını belirlemek için önemli görülen hüküm türlerinin varlığının, Portekiz ile olan serbest ticaret anlaşması bakımından belirleyici kabul edilmediğini belirtmektedir. **BRAND, RONALD A.**, “Direct Effect of International Economic Law in the United States and the European Union”, *Northwestern Journal of International Law & Business*, Cilt: 17, 1997, s. 589.

⁴⁹ Cheyne’ye göre Divan, 1947 tarihli GATT ile AET – Portekiz arasındaki anlaşmayı birbirinden ayırırken, ilkindeki müzakere etme, danışma ve kimi hükümleri uygulamama hakkının genel olarak anlaşmanın yapısının bütününde yer alması ile, ikincisinde bunların belirli hükümler ve belirli durumlarla sınırlandırılmasına işaret etmektedir. İkinci tip anlaşmalar söz konusu olduğunda uygulayıcı makamların takdir yetkisi, açık ve yeniden müzakere edilemez hükümler bakımından birinci tipteki anlaşmalara oranla daha az olmaktadır. Bununla birlikte Cheyne, bu ayrımın net bir ayrım olmadığını belirtmektedir. **CHEYNE, 2000(a)**, s. 27.

açık olduğu, anlaşmanın hedefi ve amacı ile bağlamı içinde analiz edilerek belirlenecektir.

D. Dördüncü Bölüm

Divan, 1947 tarihli GATT'ın doğrudan etkili olmadığını ve GATT bünyesindeki anlaşmaların Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olamayacağını belirleyerek, diğer uluslararası anlaşmalar bakımından bundan sonra sürdüreceği doğrudan etki testini ortaya koymuştur.

a. *Siot, SPI and SAMI ve Singer Kararları (GATT) (Önkarar Davası)*

Siot davasının konusunu, 1947 tarihli GATT ile ulusal hukuk hükümlerinin birbirleri ile çelişmesi nedeniyle ortaya çıkan ihtilaf oluşturmaktadır.⁵⁰ Divan, GATT hükümlerinin bireylere mahkemeler önünde dayanabilecekleri haklar vermeye muktedir olmadığını yineleyerek, bunun sonucunda GATT hükümlerinin doğrudan etkisinin olmadığını ortaya koymuştur.⁵¹

SPI and SAMI ve Singer davalarının konusunu, Topluluk işlemlerinin 1947 tarihli GATT bünyesinde yer alan Tarife Protokolleri'nin kimi maddelerini ihlal etmesi nedeniyle geçerliliklerinin denetlenmesi istemi oluşturmaktadır.⁵² Divan, GATT bünyesinde yer alan Tarife Protokolleri ile ilgili olarak, GATT ile ilgili önceki kararlarına atıf yaparak, bu Protokol maddelerinin de bireylere hak tanımaya muktedir olmadığını belirtmiştir.⁵³

Sonuç olarak, 1947 tarihli GATT ve bünyesinde yer alan anlaşma hükümleri, bireylere hak vermeye muktedir olmayıp, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ve doğrudan etkili olarak kullanılamaz.

⁵⁰ **Dava 266/81** *Società Italiana per l'Oleodotto Transalpino (SIOT) v Ministero delle finanze, Ministero della marina mercantile, Circostrizione doganale di Trieste and Ente autonomo del porto di Trieste* [1983] ECR 731.

⁵¹ **Dava 266/81** para. 28. Divan, GATT hükümlerinin doğrudan etkisi olmayacağını belirtirken, GATT hükümlerinin Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kullanılamaması ile ilgili olarak verdiği *International Fruit Company* kararı ile aynı gerekçelere dayanmıştır. Bununla birlikte, bu durum, Topluluğun GATT hükümlerini yerine getirme konusundaki yükümlülüğünü etkilemeyecektir.

⁵² **Dava 267 – 269/81** *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Società Petrolifera Italiana SpA (SPI) and SpA Michelin Italiana (SAMI)* [1983] ECR 801; **Dava 290 – 291/81** *Compagnia Singer SpA and Geigy SpA v Amministrazione delle finanze dello Stato* [1983] ECR 847.

⁵³ **Dava 267 – 269/81** para 23. **Dava 290 – 291/81** para. 7 – 8.

b. Demirel Kararı (AET – Türkiye Ortaklık Anlaşması) (Önkarar Davası)

Demirel davasının konusunu, AET ile Türkiye arasındaki Ortaklık Anlaşması ve ulusal hukuk hükümlerinin birbirleri ile çelişmesi nedeniyle ortaya çıkan ihtilaf oluşturmaktadır.⁵⁴ Divan, bu kararlar uluslararası anlaşma hükümlerinin doğrudan etkisine ilişkin olarak sonraki kararlarında da kullandığı bir test ortaya koymuştur. Buna göre:

“...üçüncü devletler ile Topluluk tarafından akdedilen bir anlaşmanın bir hükmü; anlaşmanın lafzı, amacı ve niteliği göz önünde tutularak o hüküm, uygulanması veya etkisi ile ilgili olarak herhangi bir müteakip önlemin alınmasına konu olmaksızın açık ve kesin bir yükümlülük içeriyorsa doğrudan etkili kabul edilmelidir.”⁵⁵

Ankara Anlaşması ve Ekleri, ortaklık anlaşması niteliğini taşımaktadır. Anlaşma tarafları arasında işçilerin serbest dolaşımının gerçekleştirilmesine ilişkin Ankara Anlaşması md. 12 ve Katma Protokol md. 36, doğrudan etki doğurmak için yeterince açık ve koşulsuz bulunmamaktadır. Anlaşma taraflarına sadakat mükellefiyeti getiren Ankara Anlaşması md. 7, taraflara genel olarak işbirliği yönünde bir yükümlülük yüklemekten öteye geçerek doğrudan etkili bir yükümlülük içermemektedir.⁵⁶

Sonuç olarak, *Demirel* davasında incelenen anlaşma maddeleri, gerekli koşulları yerine getirmediğinden doğrudan etkili kabul edilmemiştir.

c. Dördüncü Bölüm Sonu

Siot, SPI and SAMI, Singer ve Demirel kararları neticesinde ilk olarak GATT'a ilişkin, ikinci olarak diğer uluslararası anlaşma hükümlerinin doğrudan etkisine ilişkin çıkarımlar yapılabilir.

aa. 1947 Tarihli GATT'a İlişkin Çıkarımlar

International Fruit Company kararıyla “ruhu, genel yapısı ve terminolojisi”nin incelenmesi sonucunda Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetlenmesinde bir ölçüt olamayacağı ifade edilen 1947 tarihli GATT, *Siot* kararıyla aynı gerekçelerle doğrudan etkili de kabul edilmemiştir. *SPI and SAMI* ve *Singer* kararlarıyla GATT'ın yanı sıra GATT

⁵⁴ **Dava 12/86** *Meryem Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd* [1987] ECR – 3719.

⁵⁵ **Dava 12/86** para. 14. Uluslararası anlaşma hükümlerinin doğrudan etkisi ile ilgili olarak aynı teste yer verilen davalara örnek olarak bkz.: **Dava C – 18/90** *Office National de l'emploi v Bahia Kziber* [1991] ECR I – 199 para. 15; **Dava C – 162/96** *A. Racke GmbH & Co. v Hauptzollamt Mainz* [1998] ECR I – 3655 para. 31; **Dava 416/96** *Nour Eddline El-Yassini v Secretary of State for Home Department* [1999] ECR I – 1209 para. 25; **Dava C – 265/03** *Simutenkov* [2005] ECR I – 2579 para. 21, 28.

⁵⁶ **Dava 12/86** para. 23 – 24.

bünyesindeki anlaşmaların da Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetlenmesinde bir ölçüt olamayacağı belirlenmiştir.

bb. Diğer Uluslararası Anlaşmalara İlişkin Çıkarımlar

Demirel kararıyla bir uluslararası anlaşma hükmünün doğrudan etkili kabul edilmesi testi açıkça ortaya konulmuştur. Bu teste göre bir uluslararası anlaşma hükmünün doğrudan etkili kabul edilmesi için iki koşul birlikte gerçekleşmelidir: İlk olarak, anlaşmanın lafzı, amacı ve niteliği doğrudan etkiye elverişli olmalıdır. İkinci olarak, ilgili hüküm, uygulanması veya etkisi ile ilgili olarak herhangi bir müteakip önlemin alınmasına konu olmaksızın, açık ve kesin bir yükümlülük içermelidir.

E. Beşinci Bölüm

Topluluk mahkemeleri, üç farklı tespitte bulunmuştur: İlk olarak, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetimi kimi durumlarda 1947 tarihli GATT ışığında yapılabilecektir. İkinci olarak, Topluluk işlemlerinin yorumlanmasında uluslararası anlaşmalar dikkate alınacaktır. Son olarak, 1947 tarihli GATT dışındaki uluslararası anlaşmalarda kabul edilen doğrudan etki testi uygulanmaya devam etmektedir.

a. Fediol III Kararı (GATT) (İptal Davası)

Fediol III davasının konusunu, davacılara yönelik Komisyon Kararı'nın iptal edilmesi başvurusu oluşturmaktadır.⁵⁷ Davacılar, Topluluk işleminin iptal edilmesine ilişkin olarak, diğerlerinin yanında, ilgili Topluluk işleminin 1947 tarihli GATT hükümlerine aykırı olmasını ileri sürmüştür. Komisyon, savunma olarak, GATT kurallarının bireylere hak sağlayacak derecede açık olmadığını ve bu nedenle Komisyon Kararı'nın GATT hükümleri ışığında değerlendirmeye tâbi tutulamayacağını belirtmiştir.⁵⁸

Divan, GATT hükümlerinin bireylere mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri haklar vermeye muktedir olmadığını yinelemiştir. Bununla birlikte, somut davada bireyler, 2641/84 sayılı Tüzük md. 3 altında sundukları şikâyetin gidişatına yapılan itirazın, bu Tüzük anlamında yasak ticari uygulama oluşturup oluşturmadığı hakkında karar verilmesini istemektedir. GATT, 2641/84 sayılı Tüzük'ün dibacesinin ikinci ve dördüncü satırlarının da desteklediği üzere, söz konusu Tüzük md. 2/1'in atıfta bulunduğu uluslararası hukuk kuralları arasında yer almaktadır. Bu nedenle bireyler, bu bağlamda ilgili Komisyon Kararı'nın iptaliyle ilgili olarak GATT hükümlerine dayanabilir.⁵⁹

⁵⁷ **Dava 70/87** *Fédération de l'industrie de l'huilerie de la CEE (Fediol) v Commission of the European Communities* [1989] ECR 1781.

⁵⁸ **Dava 70/87** para. 18.

⁵⁹ **Dava 70/87** para. 19.

GATT hükümlerinin temel özelliği, önemli ölçüde esneklik içermesidir. Bununla birlikte, bu durum, Topluluk işleminin GATT kurallarına atfı yapması halinde, GATT hükümlerinin Divan tarafından yorumlanması ve uygulanmasının önüne geçemez. GATT hükümleri, belirli davalarda uygulanmak amacıyla yorum yoluyla belirlenecek bağımsız bir anlama sahiptir.⁶⁰ Buna ek olarak, GATT bünyesinde uyuşmazlıkların giderilmesi için özel bir usulün bulunması, kendiliğinden, GATT'ın yargısal uygulanmadan tümüyle hariç bırakılması için yeterli bulunmamaktadır.⁶¹

Sonuç olarak, 2641/84 sayılı Tüzük ekonomik aktörlere Komisyona yapacakları şikâyetlerde GATT hükümlerine dayanmaya cevaz veriyorsa, aynı ekonomik aktörler Divandan Komisyon Kararı'nın hukuka uygunluk denetiminin yapılmasını isterken de GATT hükümlerine dayanabilecektir.⁶²

b. *Greece v Commission ve Sevince Kararları* (AET – Türkiye Ortaklık Anlaşması) (İptal Davası – Önkarar Davası)

Greece v Commission davasının konusunu, Yunanistan'ın, AET ile Türkiye arasındaki Ortaklık Anlaşması ile kurulan Ortaklık Konseyinin 2/80 sayılı Kararı'nın Komisyon tarafından uygulanmaya konulması işleminin iptalini istemesi oluşturmaktadır.⁶³ Bu karar neticesinde, AET ile Türkiye arasındaki Ortaklık Anlaşması md. 22 ile karar alma organı olarak oluşturulan Ortaklık Konseyinin Kararları, ortaklık anlaşması ile doğrudan ilişkisi olduğundan, Topluluk hukuk sisteminin ayrılmaz bir parçası kabul edilmiştir.⁶⁴

Sevince davasının konusunu, AET ile Türkiye arasındaki Ortaklık Anlaşması ile kurulan Ortaklık Konseyinin 2/76 ve 1/80 sayılı Kararları ve ulusal hukuk hükümlerinin birbirleri ile çelişmesi nedeniyle ortaya çıkan ihtilaf oluşturmaktadır.⁶⁵ Divan, *Greece v Commission* kararında dile getirdiği Ortaklık Konseyinin Kararlarının Topluluk hukuk sisteminin ayrılmaz bir parçası olduğunu yineleyerek, *Demirel* kararında belirlenen doğrudan etki testini Ortaklık Konseyi Kararı hükmü için uygulamıştır.⁶⁶

⁶⁰ **Dava 70/87** para. 20. Cheyne'ye göre, bu yaklaşım, hukuki şekilcilik anlamında bir anlaşmanın bütününe ilişkin niteliği ve hukuki anlamda uygulanabilir olmak için bireysel hükümlerin yeterince açık, kesin ve koşulsuz olma testini sağlayabilmesi arasındaki ayrım ile mükemmel uyum içindedir. **CHEYNE, 2000(a)**, s. 30.

⁶¹ **Dava 70/87** para. 21.

⁶² **Dava 70/87** para. 22.

⁶³ **Dava 30/88** *Greece v Commission* [1988] ECR 3711.

⁶⁴ **Dava 30/88** para. 13.

⁶⁵ **Dava C – 192/89** *Sevince v Staatssecretaris van Justitie* [1990] ECR I – 3461. Bu kararın incelemesi için bkz. **GÜNUĞUR, HALUK**, *Avrupa Birliği'nin Hukuk Düzeni*, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara, 2007, s. 207 – 214; **AREILZA, JOSE**, "A Survey of Principal Decisions of the European Court of Justice Pertaining to International Law in 1990–91", *European Journal of International Law*, Cilt: 2, 1991, s. 178 – 181.

⁶⁶ **Dava C – 192/89** para. 9, 15.

Sonuç olarak, bu test sonucunda, Türk işçilerine belirli koşulları yerine getirmeleri halinde çeşitli haklar tanıyan 2/76 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı md. 2/1-b ve 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı md. 6/1 doğrudan etkili bulunmuştur.⁶⁷

c. Kziber Kararı (AET – Fas İşbirliği Anlaşması) (Önkarar Davası)

Kziber davasının konusunu, AET ile Fas arasında imzalanmış İşbirliği Anlaşması hükmü ve ulusal hukuk hükümlerinin birbirleri ile çelişmesi nedeniyle ortaya çıkan ihtilaf oluşturmaktadır.⁶⁸ Divan, söz konusu İşbirliği Anlaşması hükmünü, *Demirel* kararında belirlenen doğrudan etki testine tâbi tutmuştur. Öncelikle ilgili hükmün açık, kesin ve koşulsuz olması ve ardından anlaşmanın niteliği incelenmiştir.⁶⁹

Sonuç olarak, vatandaşlık temelinde sosyal güvenlik haklarında ayrımcılık yapılmamasını öngören İşbirliği Anlaşması md. 41 doğrudan etkili bulunmuştur.⁷⁰

d. Nakajima Kararı (GATT) (İptal Davası)

Nakajima davasının konusunu, davacıların 2423/88 sayılı Anti-Damping Hakkında Topluluk Tüzüğü'nün hukuka uygunluğunun denetlenmesi başvurusu oluşturmaktadır.⁷¹ Davacılar, Topluluk işleminin iptal edilmesine ilişkin olarak, diğerlerinin yanında, ilgili Topluluk işleminin 1947 tarihli GATT bünyesinde yer alan Anti-Damping Kodu hükümlerine aykırı olmasını ileri sürmüştür. Konsey, Anti-Damping Kodu'nun, aynı GATT gibi, bireylere mahkemeler önünde ileri sürecekleri haklar tanımaması neticesinde Topluluk Tüzüğü'nün Anti-Damping Kodu zemininde geçerliliğinin denetlenemeyeceğini ileri sürmüştür.⁷²

Divan, *Nakajima*'nın, Anti-Damping Kodu hükümlerinin doğrudan etkisine dayanmadığını belirtmiştir. *Nakajima*, aslında, bir defî olarak ATA md. 184 uyarınca ilgili Topluluk Tüzüğü'nün hukuka uygunluğunun denetlenmesini istemektedir.⁷³ GATT ve Anti-Damping Kodu, Topluluk üzerinde bağlayıcı etkiye sahiptir.⁷⁴ 2423/88 sayılı Anti-Damping Hakkında Topluluk Tüzüğü, dibacesinin ikinci ve üçüncü satırlarındaki ifade esas alınarak, özellikle GATT ve Anti-Damping Kodu'ndan doğan uluslararası yükümlülükler gereğince çıkarılmıştır.⁷⁵ O halde bu Tüzük, Topluluğun

⁶⁷ Dava C – 192/89 para. 26.

⁶⁸ Dava C – 18/90. Bu kararın incelemesi için bkz. *AREILZA*, s. 178 – 181.

⁶⁹ Dava C – 18/90 para. 15 – 22.

⁷⁰ Dava C – 18/90 para. 23.

⁷¹ Dava C – 69/89 *Nakajima All Precision Co. Ltd v Council of the European Communities* [1991] ECR I – 2069 para. 26.

⁷² Dava C – 69/89 para. 27.

⁷³ Dava C – 69/89 para. 28.

⁷⁴ Dava C – 69/89 para. 29.

⁷⁵ Dava C – 69/89 para. 30.

uyum sağlamakla yükümlü olduğu GATT ve onun uygulama önlemlerine riayet etmek için kabul edilmiştir.⁷⁶ Bu koşullar altında, Topluluk Tüzüğü'nü çıkartırken Konseyin Anti-Damping Kodu'nun hukuki çerçevesi içinde kalıp kalmadığı değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, yapılan değerlendirmede 2423/88 sayılı Topluluk Tüzüğü Anti-Damping Kodu ile uyumlu bulunmuştur.⁷⁷

e. *Germany v Council Kararı (GATT) (İptal Davası)*

Germany v Council davasının konusunu, Almanya'nın, 404/93 sayılı Muz Pazarının Ortak Organizasyonu Hakkında Topluluk Tüzüğü'nün iptal edilmesi başvurusu oluşturmaktadır.⁷⁸ Almanya, 404/93 sayılı Topluluk Tüzüğü'nün iptal edilmesine ilişkin olarak, diğerlerinin yanında, ilgili Topluluk işleminin 1947 tarihli GATT ve Lomé Sözleşmesi kurallarına aykırı olmasını ileri sürmüştür.

Divan, Lomé Sözleşmesi ile GATT'ı birbirinden ayrı ele almıştır. 404/93 sayılı Topluluk Tüzüğü, Lomé Sözleşmesi md. 168 ışığında değerlendirilerek, Tüzüğün bu maddeye aykırı olmadığına karar vermiştir.⁷⁹

GATT ile ilgili olarak, Almanya ile Konsey ve Komisyonun iddiaları Divan tarafından değerlendirilmiştir. Almanya'ya göre, GATT hükümlerinin doğrudan etkisi ile hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olmaları birbirinden ayrılmalıdır. Buna göre, GATT kuralları doğrudan etkili olmasa bile, hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kullanılmalıdır.⁸⁰ Konsey ve Komisyona göre, GATT'ın niteliği nedeniyle, GATT hükümleri Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde kural olarak ölçüt kabul edilemez. Sadece Topluluk işleminin GATT çerçevesindeki yükümlülükleri uygulamak için çıkarılması özel durumunda, GATT kuralları Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kullanılabilir.⁸¹

Divan, GATT hükümlerinin Topluluğu bağladığını belirtmiştir. Bununla beraber, GATT'ın Topluluk hukuk sistemindeki kapsamı tayin

⁷⁶ Dava C – 69/89 para. 31.

⁷⁷ Dava C – 69/89 para. 32 – 42.

⁷⁸ Dava C – 280/93 *Federal Republic of Germany v Council of the European Union* [1994] ECR I – 4973. Bu kararın incelemesi için bkz. FOUBERT, PETRA, “Germany v. Council”, *Columbia Journal of European Law*, Cilt: 1, 1995, s. 312 – 319; VEDDER, CHRISTOPH – FOLZ, HANS-PETER, “A Survey of Principal Decisions of the European Court of Justice Pertaining to International Law in 1994”, *European Journal of International Law*, Cilt: 7, 1996, s. 128 – 130.

⁷⁹ Dava C – 280/93 para. 100 – 102.

⁸⁰ Dava C – 280/93 para. 103.

⁸¹ Dava C – 280/93 para. 104.

edilirken GATT'ın ruhu, genel yapısı ve terminolojisi incelenmelidir.⁸² Önceki kararlarda belirtilen gerekçeler ışığında, GATT niteliği gereği bireylere mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri haklar vermeye muktedir değildir. Bunun sonucunda bireyler, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetlenmesinde GATT hükümlerine dayanmamaktadır. Aynı gerekçeler, bir üye devletin Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetlenmesinde GATT hükümlerine dayanmasının da önüne geçmektedir.⁸³

GATT kuralları, özel nitelikleri nedeniyle koşulsuz olmamakta ve GATT kurallarını âkit tarafların yerel hukuk sistemlerinde doğrudan uygulamak, GATT'ın ruhu, genel yapısı veya terminolojisi nedeniyle mümkün bulunmamaktadır.⁸⁴ GATT'tan kaynaklanan böyle bir yükümlülüğün yokluğunda, sadece, Topluluk GATT bünyesinde belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacındaysa veya Topluluk işlemi açıkça GATT hükümlerine atıfta bulunuyorsa; Divan ihtilafli Topluluk işleminin hukuka uygunluğunu GATT kuralları ışığında gözden geçirecektir.⁸⁵

Sonuç olarak, Almanya, ihtilafli Topluluk işleminin hukuka uygunluk denetiminde GATT kurallarına dayanamaz.⁸⁶

f. Werner, Leifer ve Commission v Germany Kararı (GATT) (Önkarar Davaları – İhlal Davası)

Werner ve *Leifer* davalarının konusunu, kurucu antlaşmanın ortak ticaret politikasına ilişkin hükümlerinin yorumlanması oluşturmaktadır.⁸⁷ Divan, bu kararla birlikte, Topluluk kurallarının yorumlanmasında 1947 tarihli GATT'ın destekleyici bir işlevi olduğunu ortaya koymuştur.⁸⁸

Commission v Federal Republic of Germany davasının konusunu, Topluluk için bağlayıcı olan Uluslararası Mandıra Anlaşması hükümlerinden kaynaklanan yükümlülüklerin Almanya tarafından yerine getirilmemesi oluşturmaktadır.⁸⁹ Divan, Topluluk işlemlerinin lafzının birden fazla yoruma açık olması halinde, kurucu antlaşma ile uyumlu olan yorumun tercih

⁸² **Dava C – 280/93** para. 105. Bourgeois, Divan'ın konuyu "GATT'ın Topluluk hukuk sistemindeki kapsamının değerlendirilmesi" olarak almasına dikkat çekmektedir. **BOURGEOIS, (2005)**, s. 106.

⁸³ **Dava C – 280/93** para. 106 – 109. Foubert, Topluluk işlemlerinin 1947 tarihli GATT ışığında hukuka uygunluk denetiminin ilgili GATT hükmünün doğrudan etkisi olmasına bağlanmasını açık bulmamaktadır. **FOUBERT**, s. 318.

⁸⁴ **Dava C – 280/93** para. 110.

⁸⁵ **Dava C – 280/93** para. 111.

⁸⁶ **Dava C – 280/93** para. 112.

⁸⁷ **Dava C – 70/94 Werner v Germany** [1995] ECR I – 3189; **Dava C – 83/94 Leifer and Others** [1995] ECR I – 3231.

⁸⁸ **Dava C – 70/94** para 23; **Dava C – 83/94** para 24.

⁸⁹ **Dava C – 61/94 Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany** [1996] ECR I – 3989.

edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Benzer bir biçimde, Topluluk tarafından bağitlanan uluslararası anlaşmaların ikincil Topluluk hukuku hükümlerine önceliği sonucunda, Topluluk işlemleri, mümkün olduğu ölçüde, bu uluslararası anlaşmalar ile uyumlu bir şekilde yorumlanmalıdır.⁹⁰

Bu üç dava birlikte değerlendirildiğinde, sonuç olarak, Topluluk işlemleri, mümkün olduğu ölçüde, uluslararası anlaşmalarla uyumlu yorumlanmalıdır.

g. Opel Austria Kararı (Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması) (İptal Davası)

Opel Austria davasının konusunu, davacının 3697/93 sayılı Konsey Tüzüğü'nün iptal edilmesi başvurusu oluşturmaktadır.⁹¹ Davacı, Topluluk işleminin iptal edilmesine ilişkin olarak, diğerlerinin yanında, ilgili Topluluk işleminin Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması'na aykırı olmasını ileri sürmüştür. Divana göre, Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması, doğrudan etki doğurmaya muktedir bir anlaşmadır.

Sonuç olarak, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetiminde Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması hükümleri dayanak olarak kullanılabilir.⁹²

⁹⁰ **Dava C – 61/94** para. 52. Cottier – Nadakavukaren, Divanın gerekçesinde uluslararası hukukun önceliği ilkesine dayanmasından hareketle, uygun yorum ilkesinin sadece Topluluk ikincil hukukuna değil; aynı zamanda kurucu antlaşmalara da uygulanmasının gerektiğini ileri sürmektedir. **COTTIER, THOMAS – NADAKAVUKAREN, SCHEFER**, “The Relationship between World Trade Organization Law, National and Regional Law”, *Journal of International Economic Law*, 1998, s. 89. Bununla birlikte, Topluluk tarafından bağitlanan uluslararası anlaşmaların, Toplulukların anayasası olarak değerlendirilen kurucu antlaşmalara öncelikli olduğu ve kurucu antlaşmaların uluslararası anlaşmalara uygun yorumlanması gerektiğini savunmak Divanın mevcut içtihat hukukuna bakıldığında pek olası görülmemektedir. [ATAD tarafından verilen ve kurucu antlaşmaların anayasa niteliklerinin vurgulandığı kararlar: **Görüş 1/76 on the Draft Agreement Establishing a Laying-up Fund for Inland Waterway Vessels** [1977] ECR 741: Ana kuruluş anlamında anayasa; **Görüş 2/94 Accession by the Community to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms** [1996] ECR I – 1759: kurucu antlaşmaların anayasal boyutunun vurgulanması; **Dava 294/83 Partie Ecologiste “Les Verts” v. Parliament** [1986] ECR 1339: Hukukun üstünlüğü anlamında anayasa kavramı; **Görüş 1/91 Draft agreement between the Community, on the one hand, and the countries of the European Free Trade Association, on the other, relating to the creation of the European Economic Area** [1991] ECR I – 6102: Topluluk hukukunun önceliği ve doğrudan etkililiği ışığında anayasa kavramı. Bu kararların incelemesi için bkz. **ODER, BERTİL EMRAH**, *Avrupa Birliği'nde Anayasa ve Anayasacılık*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 167 – 187.].

⁹¹ **Dava T – 115/94 Opel Austria GmbH v Council of the European Union** [1997] ECR II – 39.

⁹² **Dava T – 115/94** para. 95.

h. Beşinci Bölüm Sonu

Fediol III, Greece v Commission, Sevince, Kziber, Nakajima, Germany v Council, Werner, Leifer, Commission v Federal Republic of Germany ve Opel Austria kararları neticesinde ilk olarak GATT'ın Topluluk işlemlerinin hukuki denetiminde ölçüt olmasına ilişkin, ikinci olarak uluslararası anlaşma hükümlerinin doğrudan etkisi ve hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olmasına ilişkin ve son olarak Topluluk işlemlerinin uluslararası anlaşma hükümlerine uygun biçimde yorumlanmasına ilişkin çıkarımlar yapılabilir.

aa. GATT Hükümlerinin Topluluk İşlemlerinin Hukuka Uygunluk Denetiminde Ölçüt Olması

Fediol III, Nakajima ve Germany v Council kararları ile istisnai kimi durumlarda 1947 tarihli GATT hükümlerinin Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kullanılabilmesi kabul edilmiştir.⁹³ *Fediol III* kararı uyarınca, Topluluk işlemlerinin GATT kurallarına açıkça atıf yapması halinde Divan, ilgili Topluluk işleminin hukuka uygunluğunu GATT kuralları ışığında denetleyecektir.⁹⁴ *Nakajima* kararı uyarınca, Topluluk işleminin GATT yükümlülüklerini yerine getirmek için çıkarılması durumunda Divan, ilgili Topluluk işleminin hukuka uygunluğunu GATT kuralları ışığında denetleyecektir.

Germany v Council kararı Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde GATT hükümlerine dayanılmasına ait önceki kararları tamamlamıştır. Bu karara göre, üye devletler ve bireyler Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetlenmesinde GATT'a dayanmak konusunda aynı statüde bulunmaktadır. Buna göre, bir birey veya bir üye

⁹³ Koutrakos, bu kararları, direktiflerle ilgili olarak verilen ve doktrinde “tesadüfi etki” olarak adlandırılan kararlara benzetmektedir. **KOUTRAKOS**, s. 262. Bkz. **Dava C – 194/94 CIA Security International SA v Signalson SA and Securitel SPRL** [1996] ECR I – 2201 para. 44 – 45; **Dava C – 443/98 Unilever Italia SpA v Central Food SpA** [2000] ECR I – 7535 para. 45 – 52; **Dava C – 159/00 Sapod Audic** [2002] ECR I – 5031 para. 50.

⁹⁴ *Fediol III* kararından çıkan sonuç uyarınca, GATT hükümlerinin uygulanmasında “dâhil edilme”, kritik hale gelmektedir. **CHEYNE, 2000(a)**, s. 30. Bu kararlar, GATT kurallarının Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kullanılabilmesi için, bir Topluluk işleminin GATT hükmüne ne kadar açıklıkta atıf yapması gerektiği sorusu gündeme gelmektedir. **KOURTAKOS**, s. 260. Miller, bu kararın temelini 1947 tarihli GATT hükümlerinin doğrudan etkisi değil; ikincil hukuk işleminin anlaşılması için GATT'a “yorumsal amaçla” atıf yapılmış olmasıdır. **MILLER, MARK**, “The TRIPS Agreement and Direct Effect in European Community Law: You Can Look... But Can You Touch?”, *Notre Dame Law Review*, Cilt: 74, No: 2, 1999, s. 602 – 603. Drexel, *Fediol III* kararının doğrudan etkinin reddedilmesi ile çatışma içinde olmadığına dikkat çekmektedir. Bireylere tanınan hak, 1947 tarihli GATT hukukundan doğrudan kaynaklanmaktan ziyade; Tüzüğüün uluslararası hukuk standartlarına dolaylı olarak atıf yapması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. **DREXEL, JOSEF**, “Competence of the European Community in the Field of International Trade Law: Limitations on Foreign Policy of the Member States and Turkey”, *Ankara Law Review*, Cilt: 3, No: 2, s. 115.

devlet, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetiminde kural olarak GATT hükümlerine dayanamaz. Sadece, Topluluk GATT bünyesinde belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacındaysa veya Topluluk işlemi açıkça GATT hükümlerine atıfta bulunuyorsa; bir birey veya üye devlet GATT hükümlerine dayanabilir. Bu durumda Divan, ihtilafli Topluluk işleminin hukuka uygunluğunu GATT kuralları ışığında gözden geçirecektir.⁹⁵

bb. Uluslararası Anlaşma Hükümlerinin Doğrudan Etkisi ve Hukuka Uygunluk Denetimindeki Yerine İlişkin Belirlemeler

Greece v Commission, Sevince, Kziber ve Opel Austria kararları ile uluslararası anlaşma hükümlerinin Topluluk hukukunda doğrudan etki doğurması ve Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olmasına ilişkin kimi belirlemeler yapılmıştır. *Greece v Commission* ve *Sevince* kararları neticesinde uluslararası anlaşmalar tarafından kurulan organların kararlarının Topluluk hukukunun ayrılmaz bir parçası olduğu kabul edilerek, doğrudan etki testini geçmeleri durumunda bu kararlarda yer alan hükümlerin doğrudan etkili olacağı kabul edilmiştir.

Kziber ve Opel Austria kararları neticesinde, daha önce Ortaklık Anlaşmaları ve Serbest Ticaret Alanı Anlaşması bakımından tanınan doğrudan etkili olmaya muktedir anlaşma tipleri arasında İşbirliği Anlaşması ve Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması katılmış olmaktadır. Bu belirleme sonucu, *Kziber* davasında ilgili uluslararası anlaşma hükmü doğrudan etkili bulunmuş; *Opel Austria* davasında ilgili uluslararası anlaşma ışığında Topluluk işlemi denetime tabi tutulmuştur.

cc. Topluluk İşlemlerinin Uluslararası Anlaşmalara Uygun Olarak Yorumu

Werner, Leifer ve Commission v Federal Republic of Germany kararları ile Topluluk işlemlerinin uluslararası anlaşmalara uygun yorumlanması gerektiği ortaya konulmuştur. *Werner* ve *Leifer* kararları ile uluslararası anlaşmaların (1947 tarihli GATT'ın) Topluluk kurallarının yorumunda destekleyici işlevine vurgu yapılmıştır. *Commission v Federal Republic of Germany* kararı ile Topluluk işlemlerinin birden fazla yoruma açık olduğu durumlarda, mümkün olduğu ölçüde, uluslararası anlaşmalar (1947 tarihli GATT) ile uyumlu bir şekilde yorumlanması gerektiği belirlenmiştir.⁹⁶

⁹⁵ Divan 1947 tarihli GATT ile ilgili yaklaşımını daha sonraki kararında da yinelemiştir: **Dava C – 469/93 Amministrazione delle Finanze dello Stato v Chiquita Italia SpA** [1995] ECR I – 4533 para. 37.

⁹⁶ Bu karar, direktiflerde uygun yorum ilkesi getiren kararlar ile paralellik arz etmektedir. Bkz.: **KOUTRAKOS**, s. 265; **ECKHOUT**, (2005), s. 316. Direktifler ve uygun yorum ilkesi hakkındaki kararlara örnek olarak bkz.: **Dava 14/83 von Colson v Land Nordrhein – Westfalen** [1984] ECR 1891 para. 28; **Dava 79/83 Harz v Deutsche Tradax GmbH** [1986]

2. Divan'ın Seyir Defterine Düşülen Notlar

Topluluk hukuku, hukuki aktörleri egemen devletleri içeriyor olsa bile, uluslararası hukuktan ayrı kuralları ve usulleriyle işlemesi yönüyle yerel bir hukuk sistemi ile eş değerdedir.⁹⁷ Bu bakımdan nasıl ki bir uluslararası hukuk kuralının yerel hukuk içindeki yeri o yerel hukuk sistemi tarafından belirlenmekteyse, bir uluslararası hukuk kuralının Topluluk hukukundaki yeri de Topluluk hukuku tarafından belirlenecektir.⁹⁸ Topluluk hukukunda konuyla ilgili açık bir madde yer almamaktadır.⁹⁹ Dolayısıyla, bu belirleme, antlaşmanın yorumu ve uygulanmasında hukuka uygunluğu güvence altına alma görevi verilen Topluluk mahkemelerine düşmektedir.¹⁰⁰

Divan, yukarıda bahsedilen kararları ile, uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda doğurduğu etkiler konusunda bütünlüklü bir içtihat oluşturmuş gözükmektedir. Bu bölümde Divan kararlarından yola çıkılarak, uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda doğurduğu etkilerle ilgili kimi tespitler yapılacaktır. Divan kararları dikkate alınarak, bu bölüm, uluslararası anlaşmaların Topluluk için bağlayıcı olması ve uluslararası anlaşma hükümlerinin bir mahkemece karara bağlanabilir olması olarak ikiye ayrılmıştır.

ECR 1921 para. 26; **Dava C –106/89 Marleasing v La Comercial Internacional de Alimentacion** [1990] ECR I – 4135 para. 8.

⁹⁷ **CHEYNE, ILONA**, "International Instruments as a Source of Community Law", (Eds.) **DASHWOOD, ALAN – HILLION, CHRISTOPHE**, *The General Law of E.C. External Relations*, Sweet & Maxwell, London, 2000, içinde, s. 254. Roney, Topluluğun kendi yetki alanı içerisinde egemen bir devletin tüm yetkilerine sahip bağımsız bir hukuk kişisi olduğunu ifade etmektedir. **RONEY, ALEX**, *EC/EU Fact Book (A Complete Guide)*, 6th Edition, Clays Ltd., England, 2000, s. 230. Divanın Topluluk hukuk düzenini tesise yönelik ilk adımı, söz konusu hukuk sisteminin bir yandan uluslararası hukuktan, diğer yandan ise üye devletlerin ulusal hukuklarından bağımsız ve kendine özgü bir hukuk düzeni teşkil ettiğini belirlemek olmuştur. **BAYKAL, SANEM**, "Avrupa Birliği Anayasalaşma Sürecinde Adalet Divanı'nın Rolü: Divanın Ulusal Mahkemelerle İlişkileri ve Yorum Yetkisinin Sınırları Bağlamında Bir Analiz", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 4, No: 1, Güz 2004, s. 123. Bkz. **Dava 26/62 NV. Almegene Transporten Expeditie Onderneming Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen** [1963] ECR I; **Dava 6/64 Costa v Ente Nazionale per l'Energia Elettrica (ENEL)** [1964] ECR 585. Topluluk hukuku ile uluslararası hukuk arasındaki farklarla ilgili olarak bkz.: **PAZARCI, HÜSEYİN**, *Uluslararası Hukuk*, 4. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s. 11. Hartley, Topluluk hukukunun uluslararası hukuka dayanmakla birlikte, onunla aynı olmadığını belirtmektedir. Topluluk antlaşmalarının ayrı bir hukuk sistemi getirmeyi amaçladığına ilişkin herhangi bir beyan mevcut olmamakla birlikte, Topluluk hukuku, ayrı bir sistem olarak addedilmektedir. **HARTLEY, (2005)**, s. 135.

⁹⁸ Pazarıcı, AB hukukunun özerk niteliğinin doğal sonucu olarak AB hukukunun uluslararası hukuk ile ilişkilerinin belirlenmesinin gerekli olduğunu söylemektedir. **PAZARCI, (2006)**, s. 29.

⁹⁹ Bkz. **BOURGOIS, (1984)**, s. 1256 – 1257; **BOURGOIS, (2005)**, s. 77, 91.

¹⁰⁰ **ATA md. 220**. Bkz. **PAZARCI, (2006)**, s. 29.

A. Uluslararası Anlaşmaların Topluluk İçin Bağlayıcı Olması

Avrupa (Ekonomik) Topluluğu, kurucu antlaşma uyarınca tüzel kişiliğe sahiptir.¹⁰¹ Topluluk, yetki alanı içinde kalan konularda uluslararası anlaşmalar akdedebilmektedir.¹⁰² ATA md. 300/7 uyarınca Topluluk hukukuna uygun olarak akdedilen anlaşmalar, Topluluk kurumları ve üye devletler üzerinde bağlayıcıdır.¹⁰³ Bu hüküm, Topluluk tarafından akdedilen anlaşmaların sadece bağlayıcı niteliğini dile getirmekte ve bu niteliğin hukuki sonuçları veya etkilerini tanımlamamaktadır.¹⁰⁴

Divan, Topluluk kurumları tarafından Topluluk hukukuna uygun olarak akdedilen anlaşmaları Topluluk hukukunun bir parçası olarak kabul etmektedir.¹⁰⁵ Buna ek olarak, uluslararası anlaşmalara etki vermek için

¹⁰¹ ATA md. 281.

¹⁰² ATA md. 5/1. ATA md. 133, 300, 310, Topluluğun uluslararası anlaşma yapabilmesine ilişkin kurucu antlaşma içinde yer alan önemli maddelerdir. Bu maddelerin zaman içindeki gelişimiyle ilgili olarak bkz.: **DINAN, DESMOND**, *Ever Closer Union: An Introduction to European Integration*, 2nd Edition, Palgrave, Great Britain, 1999. s. 484 – 487; **MEUNIER, SOPHIE – NICOLAÏDIS, KALYPSO**, “The European Union as a Trade Power”, (Eds.) **HILL, CHRISTOPHER – SMITH, MICHAEL**, *International Relations and the European Union*, Oxford University Press, Great Britain, 2005, içinde, s. 249 – 254. **CREMONA, MARISE**, “EC External Commercial Policy after Amsterdam: Authority and Interpretation within Interconnected Legal Orders”, (Ed.) **WEILER, JOSEPH H. H.**, *The EU, The WTO and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade*, Oxford University Press, United States, 2005, içinde, s. 5 – 34. Bunun yanında Divan, çeşitli kararlar ile Topluluğun zımnı dış yetkisini ortaya koymuştur: **Dava 22/70 Commission v Council** [1971] ECR 263; **Davalara 3, 4 & 6/76 Cornelis Kramer and Others** [1976] ECR 1279; **Görüş 1/76; Görüş 1/94 Competence of the Community to conclude international agreements concerning services and the protection of intellectual property – Article 228 (6) of the EC Treaty** [1994] ECR I – 5267. Bu davalarla ilgili olarak bkz. **HARTLEY, (2005)**, s. 228 – 235; **HARTLEY, TREVOR C.**, *The Foundations of European Community Law: An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Community*, 6th Edition, Oxford University Press, United States, 2007, s. 161 – 173; **RUDDEN, BERNARD – PHELAN, DIARMUID ROSSA**, *Basic Community Cases*, 2nd Edition, Oxford University Press, United States, 1997, s. 258 – 261; 286 – 288. 1/94 sayılı Görüşün incelemesi için bkz. **VAN NUFFEL, PIET**, “WTO Agreement”, *Columbia Journal of European Law*, Cilt: 1, 1995, s. 338 – 354; **VEDDER – FOLZ**, s. 131 – 134.

¹⁰³ Bu, her şeyden önce, uluslararası hukukun hayati ilkesi olan *pacta sunt servanda* ilkesinin ifade edilmesidir. **EECKHOUT, (2005)**, s. 276. Aynı doğrultuda bkz. **PAZARCI, HÜSEYİN**, *Uluslararası Hukuk Açısından Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Yaptığı Anlaşmalar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978, s. 155 – 156. Günümüz, Topluluğun yaptığı anlaşmaların, yazılı hukuk belgeleri olmaları nedeniyle ve AT Anlaşması'nın 300. maddesi hükmü çerçevesinde Topluluğu bağladığını ve Topluluk hukukunda “doğrudan uygulanma” özelliğine sahip olduğunu dile getirmektedir. **GÜNUĞUR**, s. 204. Eeckhout, bu maddenin lafzının Topluluk tarafından akdedilen anlaşmaların hukuki etkilerini tüketici nitelikte olmadığını ifade etmektedir. **EECKHOUT, (2005)**, s. 277.

¹⁰⁴ **EECKHOUT, (2005)**, s. 277; **DREXEL**, s. 113.

¹⁰⁵ **Dava 181/73** para. 3 – 5; **Dava 12/86** para. 7; **Dava C – 162/96** para. 41.

kurulmuş organ kararları ve uluslararası anlaşma tarafından kurulan uluslararası mahkemenin kararlarının Topluluk hukukunun bir parçası olacağı belirtilmiştir.¹⁰⁶ Topluluk kurumları tarafından akdedilmemekle birlikte, söz konusu uluslararası anlaşmanın düzenleme alanına ilişkin üye devlet yetkileri Topluluk tarafından üstlenilmişse, o uluslararası anlaşma hükümleri Topluluğu bağlayacaktır.¹⁰⁷

Tüm bu tespitlerden iki sonuç ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, Topluluk mahkemeleri, Topluluk tarafından akdedilen uluslararası anlaşmaları, Topluluk hukukunun bir parçası sayarak, uluslararası hukuk ile Topluluk hukuku ilişkisinde tekçi görüşü benimsemiş gözükmektedir.¹⁰⁸ Bununla birlikte, tekçi görüşün benimsenmiş gözükmemesi, uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda doğurduğu etkiler bakımından ortaya çıkacak sonuçların belirli olduğu anlamını taşımamaktadır. Bunun nedeni, ister tekçi ister ikici görüş kabul edilsin, her iki görüş bakımından da birbirinden çok farklı uygulama şekillerine rastlanıyor olmasıdır.¹⁰⁹ Bundan dolayı,

¹⁰⁶ Birleşik Kurul kararları ile ilgili olarak: **Dava C – 188/91 Deutsche Shell AG v Hauptzollamt Hamburg-Harburg** [1993] ECR I – 363 para. 17. Uluslararası mahkemenin kararları ile ilgili olarak: **Görüş 1/91** para. 39 – 40. Ortaklık Konseyi kararları ile ilgili olarak: **Dava 30/88** para. 13; **Dava C – 192/89** para. 9; **Dava C – 262/96 Sürül** [1999] ECR I – 2685 para. 60. Hartley, Divan'ın üye olmayan bir devlet ile imzalanan ortaklık anlaşmasında öngörülen bir organ olan Ortaklık Konseyi'nin kararlarının ATA md. 234 (eski md. 177) içinde görülmesinin mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Hartley'e göre, Divanın Ortaklık Konseyi kararlarının bağlı olduğu ortaklık anlaşması ile doğrudan bağlantılı olduğu ve o anlaşmaya etki sağladığı yolundaki gerekçesi açıklayıcı olmaktan uzaktır. **HARTLEY, TREVOR**, *Constitutional Problems of the European Union*, Hart Publishing, Oregon, 1999, s. 33.

¹⁰⁷ **Dava 21 – 24/72** para. 9 – 18. Bkz. **BOURGEOIS, (2005)**, s. 83 – 85.

¹⁰⁸ Bkz. **PAZARCI, (2006)**, s. 30; **KELLERMAN**, s. 10; **HARTLEY, (2005)**, s. 242; **LENAERTS, KOEN – VAN NUFFEL, PIET**, *Constitutional Law of the European Union*, 2nd Edition, Sweet & Maxwell, Great Britain, 2005, s. 740; **MENGOZZI**, s. 310 – 311; **BOURGEOIS, (2005)**, s. 93; **BRONCKERS, MARCO**, “The Effect of the WTO in European Court Litigation”, *Texas International Law Journal*, Cilt: 40, 2005, s. 443. Drex1, ATA md. 300/7'den hareket ederek, kurucu antlaşmanın tekçi görüşü yansıttığını ifade etmektedir. **DREXEL**, s. 112. Bununla birlikte, 1947 tarihli GATT (ve DTÖ kuralları) bakımından kabul edilen “atf” ve “uygulama” istisnaları nedeniyle, Divanın bu anlaşmalar bakımından ikici bir yaklaşım benimsemiş olduğu da dile getirilmektedir. **MATSUSHITA – SCHOENBAUM – MAVROIDIS**, s. 99. Aynı doğrultuda bkz. **BOURGEOIS, (2005)**, s. 107; **CHEYNE, (2000b)**, s. 256; **UERPMANN, ROBERT**, “International Law as an Element of European Constitutional Law: International Supplementary Constitutions”, *Jean Monnet Working Paper*, No: 9, 2003, s. 27; **KUIJPER, PIETER JAN – BRONCKERS, MARCO**, “WTO Law in the European Court of Justice”, *Common Market Law Review*, Cilt: 42, 2005, s. 1315.

¹⁰⁹ **PAZARCI, (2006)**, s. 21. Aynı doğrultuda bkz. **SUR, MELDA**, *Uluslararası Hukukun Esasları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2000, s. 49, 50. **MCCORQUODALE, ROBERT – DIXON, MARTIN**, *Cases and Materials on International Law*, 4th Edition, Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 104; **DENZA, EILEEN**, “The Relationship Between International and National Law”, **EVANS, MALCOLM D.**, *International Law*,

uluslararası hukuk ile Topluluk hukuku ilişkisinin sonuçları, en iyi biçimde, Topluluk mahkemelerinin kararları ışığında özel olarak yapılacak değerlendirme sonunda belirlenmelidir.¹¹⁰

İkinci tespit, Topluluk tarafından akdedilen uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunun kaynakları arasındaki yeri ile ilgilidir. Topluluk tarafından bağtlanan anlaşmalar, Topluluk üzerinde bağlayıcıdır. Bu bağlayıcı etkileri nedeniyle, Topluluk kurumları işlem yaparken, ilgili uluslararası anlaşmaları göz önünde tutmak zorundadır. Buna ek olarak, Divan verdiği kararlarla, uluslararası anlaşmaların Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olabileceğini kabul etmiş ve bu anlaşmaların ikincil Topluluk hukuku hükümlerine önceliği sonucunda, Topluluk işlemlerinin, mümkün olduğu ölçüde, bu anlaşmalar ile uyumlu yorumlanması gerektiğine karar vermiştir. Bu verilerden hareketle, Topluluk tarafından akdedilen uluslararası anlaşmalar, Topluluk hukukunda birincil hukuka göre alt, ikincil hukuka göre üst bir seviyede yer almaktadır.¹¹¹

Oxford University Press, United Kingdom, 2003, içinde, s. 421; O'BRIEN, JOHN, *International Law*, Cavendish Publishing, London, 2002, s. 113. Sur'a göre, hiçbir sistem tümüyle ikici veya tekçi olmayıp, tekçi veya ikici olarak nitelenen hukuk sistemleri gerçekte birbirine yakındır. SUR, s. 52. Hartley, tekçi ve ikici terimlerinin kullanılmasının hem olgunlaşmamış hem de yanıltıcı olduğunu ifade etmektedir. HARTLEY, (2005), s. 136 – 137.

¹¹⁰ McCorquodale – Dixon, tekçi ve ikici teorilerinin mahkemeler tarafından nadiren kullanıldığını, mahkemelerin genellikle kendi anayasal kuralları ve ilkelerinden hareket ederek bu konuda bir karara vardıklarını belirlemektedir. MCCORQUODALE – DIXON, s. 106 – 107. Aynı doğrultuda bkz. DENZA, s. 420 – 421.

¹¹¹ Bkz. UERPMANN, s. 9 – 10; HARDING, CHRISTOPHER – SHERLOCK, ANN, *European Community Law: Text and Materials*, Longman, United States of America, 1995, s. 339; KELLERMAN, s. 10; LENAERTS – VAN NUFFEL, s. 740 – 741; PAZARCI, (2006), s. 30; PAZARCI, (1978), s. 159; BOURGEOIS, (2005), s. 97 – 98; MORA, MIQUEL MONTAÑA I., “A GATT with Teeth: Law Wins over Politics in the Resolution of International Trade Disputes”, *Columbia Journal of Transnational Law*, Cilt: 31, 1993, s. 171; DREXEL, s. 112.; CHEYNE, (2000b), s. 257; LEAL-ARCAS, RAFAEL, “The European Court of Justice and the EC External Trade Relations: A Legal Analysis of the Court's Problems with Regard to International Agreements”, *Nordic Journal of International Law*, Cilt: 72, 2003, s. 237 – 238; VON BOGDANDY, ARMIN, “Legal Effects of World Trade Organization Decisions Within European Union Law: A Contribution to the Theory of the Legal Acts of International Organizations and the Action for Damages under Article 288(2) EC”, *Journal of World Trade*, Cilt: 39, No: 1, 2005, s. 50; HOFMANN, HERWIG C H, “Agreements in EU law”, *European Law Review*, Cilt: 31, No: 6, 2006, s. 810.

B. Uluslararası Anlaşma Hükümlerinin Bir Mahkemece Karara Bağlanabilir Olması

Uluslararası anlaşmalar, Topluluk hukukunda birden çok etki doğurmaktadır. Bu etkiler iki gruba ayrılabilir:¹¹² İlk olarak, uluslararası anlaşmalar, Topluluk için bağlayıcı olmakla birtakım etkiler doğurmaktadır. İkinci olarak, uluslararası anlaşmalar, Topluluk için bağlayıcı olmalarının yanı sıra belirli koşulları taşımaları halinde birtakım etkiler doğurmaktadır.

a. Uluslararası Anlaşmaların Bağlayıcılığı Sonucu Etkileri

Uluslararası anlaşmalar, Topluluk için bağlayıcı olmaları neticesinde Topluluk hukukunda iki şekilde etki meydana getirmektedir: İlki, uygun yorum ilkesi ile ilgilidir. Buna göre, Topluluk tarafından akdedilen uluslararası anlaşmalar Topluluğu bağlamaktadır. Bu nedenle, bu anlaşmaların ikincil Topluluk hukuku hükümlerine önceliği bulunmaktadır. Bunun sonucunda, Topluluk işlemleri, mümkün olduğu ölçüde, bu anlaşmalar ile uyumlu yorumlanmalıdır.¹¹³

İkincisi, ihlal davası ile ilgilidir. Buna göre, Topluluk tarafından akdedilen uluslararası anlaşmalar Topluluğun yanı sıra üye devletleri de bağlamaktadır. Üye devletler, Topluluk ve kendileri için bağlayıcı olan uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır. Aksi halde, söz konusu üye devlete karşı ihlal davası açılabilir.¹¹⁴

Bu etkilerle ilgili olarak 1947 tarihli GATT ve diğer uluslararası anlaşmalar arasında herhangi bir ayırım yapılmamaktadır. Bir başka deyişle, hem 1947 tarihli GATT hem de diğer uluslararası anlaşmalar, uygun yorum ilkesi ve ihlal davalarında aynı şekilde bir mahkeme tarafından karara bağlanabilir olma özelliğine sahiptir.¹¹⁵

¹¹² Bourgeois de buna benzer bir ayırma dikkat çekmektedir: Bir uluslararası anlaşmanın Topluluk hukukunun parçası olması, bireylerce icra edilebilir olduğu anlamına gelmemektedir. Bireylerce icra edilebilir olma, Topluluk hukuk sisteminde uluslararası anlaşmaların uygulanmasının sağlanması ve anlaşmalarla uyumlu olunması için yegâne yargısal araç değildir. **BOURGEOIS, (1984)**, s. 1261.

¹¹³ Bkz. **HOFMANN**, s. 810. Uygun yorum ilkesinin uygulanması neticesinde Topluluk işlemlerin uluslararası anlaşmalarla uyumlu yorumlanması doktrinde de destek görmektedir. Eeckhout, uygun yorum ilkesinin mantıklı ve aşikâr olduğunu belirtmektedir. **EECKHOUT, (2005)**, s. 315. Kourtakos'a göre, bu tutum, aslında Topluluk tarafından kabul gören yorum yükümlülüğü içinde kalmaktadır: Topluluk için bağlayıcı olan bir uluslararası anlaşma hükmü, o anlaşmanın hedeflerine erişilmesini kolaylaştıracak bir usulle yorumlanmalıdır. **KOUTRAKOS**, s. 264. Kellerman'a göre, Topluluk tarafından akdedilen uluslararası anlaşmaların Topluluğun ikincil mevzuatından daha üst sırada yer alması nedeniyle ikincil hukuk olabildiğince uluslararası anlaşmalara uyum gösterecek şekilde yorumlanmalıdır. **KELLERMAN**, s. 10 – 11.

¹¹⁴ **ATA md. 226 – 228.**

¹¹⁵ Bkz. **BOURGEOIS, (2005)**, s. 104; **LEAL-ARCAS**, s. 243.

b. Uluslararası Anlaşmaların Belli Koşulları Sağlaması Halinde Etkileri

Topluluk için bağlayıcı olan uluslararası anlaşmalar, belirli koşulları taşımaları halinde Topluluk hukukunda iki şekilde etki meydana getirmektedir: İlk olarak, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde, uluslararası anlaşmalar ölçüt olarak kullanılabilir. İkinci olarak, uluslararası anlaşma hükümleri doğrudan etkili kabul edilerek kendileri ile çelişen Topluluk hukuku ve ulusal hukuk kuralları karşısında öncelikle uygulanabilir.¹¹⁶ Bu iki etkinin gerçekleşebilmesi için iki koşulun birarada gerçekleşmesi gerekmektedir: 1. Anlaşmanın lafzı, amacı ve niteliği doğrudan etkiye elverişli olmalıdır. 2. İlgili hüküm, uygulanması veya etkisi ile ilgili olarak herhangi bir müteakip önlemin alınmasına konu olmaksızın, açık ve kesin bir yükümlülük içermelidir.¹¹⁷

Topluluk tarafından akdedilen uluslararası anlaşmaların belirli koşulları taşımaları durumunda Topluluk hukukunda etki doğurması ile ilgili olarak verilen Divan kararları bakımından çeşitli görüşler dile getirilmiştir. Kimileri, Divanın iç hukuk işlemleri ve uluslararası anlaşmalar ile ilgili aynı doğrudan etki testini uygulamakla birlikte, ikincisine ilişkin içtihadının tutarlı olmadığını ifade etmiştir.¹¹⁸ Kimileri, Divanın bu testi uygularken, iç hukuk işlemlerine nazaran daha katı bir tutum benimsediğini belirtmektedir.¹¹⁹ Kanımca, tutarsızlık ve katı bir tutum olarak nitelenen bu

¹¹⁶ Bu anlamda, uluslararası anlaşmaların “doğrudan etkisi”, sadece üye devlet mahkemeleri önünde ileri sürülerek onların hukuk düzenlerinde doğrudan dayanılarak uygulanmasını değil; aynı zamanda Topluluk mahkemeleri önünde ileri sürülerek AB hukuk düzeninde etki doğurması kapasitesini ifade etmektedir. **CRAIG, PAUL – DE BÜRCA, GRAINNE**, *EU Law: Texts, Cases and Materials*, 3rd Edition, Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 193. Aynı doğrultuda bkz. **HARTLEY**, (2005), s. 239. Eeckhout, uluslararası anlaşmaların yargısal uygulanması ile ilgili koşulların çoğunlukla “doğrudan etki” şeklinde adlandırıldığını belirtmektedir. Eeckhout, “doğrudan etki” grubu içinde Topluluğun sözleşme dışı sorumluluğuna da yer vermektedir. **EECKHOUT**, (2005), s. 279 – 280. Koutrakos, Divanın uluslararası anlaşma hükümlerinin doğrudan etkisine ilişkin içtihadı ile direktiflerin doğrudan etkisine ilişkin içtihadı arasında paralellik kurmaktadır. **KOUTRAKOS**, s. 241 – 244.

¹¹⁷ Sur, bir uluslararası anlaşmanın iç hukukta etki doğurması için anlaşma hükümlerinin bireylere subjektif haklar verecek somut, dakik, kendine yeterli hükümler içermesinin yanısıra anlaşmanın konusu, anlatımı ve hazırlanış koşullarının dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. **SUR**, s. 49.

¹¹⁸ Douglas-Scott, ATAD’ın Topluluk iç hukukundaki doğrudan etki koşullarını uluslararası anlaşmalara da uygulamakla birlikte, uluslararası anlaşmaların doğrudan etkisi içtihadının tutarlı olmadığını ifade etmektedir. **DOUGLAS-SCOTT, SIONAIDH**, *Constitutional Law of the European Union*, Great Britain, 2002, s. 287. Aynı doğrultuda bkz. **STEINER, JO – WOODS, LORNA – TWIGG-FLESNER, CHRISTIAN**, *Text Book on EC Law*, 9th Edition, Oxford University Press, Great Britain, 2006, s. 105.

¹¹⁹ **ADAĞLU, HACER SOYKAN**, *Avrupa Topluluğu Hukukunun Üye Ülkelerde Uygulanmasında Ulusal Mahkemeler ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı İlişkisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2006, s. 83; **DOUGLAS-SCOTT**, s. 287; **STEINER –**

durum, uluslararası anlaşmaların iç hukuk işlemlerinden farklı olarak uluslararası kökene sahip olması ve bu nedenle anlaşmaların lafzı, amacı ve niteliği ışığında hükümlerinin yorumlanmasından kaynaklanan olması gereken durumdur.¹²⁰

Bu etkilerle ilgili olarak, aynı test uygulanmakla birlikte, 1947 tarihli GATT bu testin ilk ayağını geçememekteyken diğer uluslararası anlaşmalar bu testin ilk ayağını geçmekte ve bu nedenle iki uluslararası anlaşma arasında ayırım bulunmaktadır.¹²¹

aa. 1947 Tarihli GATT Dışındaki Uluslararası Anlaşmalar

1947 tarihli GATT dışında kalan, özellikle Ortaklık Anlaşmaları, Serbest Ticaret Alanı Anlaşmaları, İşbirliği Anlaşmaları ve Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması doğrudan etkili olmaya muktedir kabul edilmekte ve testin ilk ayağını geçmektedir. Bu anlaşmaların hükümleri, uygulanması veya etkisi ile ilgili olarak herhangi bir müteakip önlemin alınmasına konu olmaksızın, açık ve kesin bir yükümlülük içeriyorsa, hem hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olacak hem de doğrudan etkili sayılacaktır.

WOODS – TWIGG-FLESNER, s. 106; **WEATHERILL – BEAUMONT**, s. 416. Krş. Bozkurt – Özcan – Köktaş, ATAD'ın Topluluğun yaptığı uluslararası anlaşmaların hükümlerini doğrudan uygulanabilir olarak kabul etmeye hazır olduğunu ifade etmektedir. **BOZKURT, ENVER – ÖZCAN, MEHMET – KÖKTAŞ, ARİF**, *Avrupa Birliği Hukuku*, 3. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s. 168; Miller, doğrudan etki testinin, doğrudan etki lehine bir karineye karşılık geldiğini dile getirmektedir. **MILLER**, s. 600.

¹²⁰ Weatherill – Beaumont, Divanın uluslararası anlaşmaların doğrudan etkisi konusunda durum bazında yaklaştığını belirtmektedir. **WEATHERILL, STEPHEN – BEAUMONT, PAUL**, *EU Law*, Penguin Books, United Kingdom, 1999, s. 416. Kent, uluslararası anlaşmaların olası doğrudan etkisi hakkında herhangi bir genel kuralın biçimlendirilemeyeceğini söylemektedir. **KENT, PENELOPE**, *Law of the European Union*, 3rd Edition, Malaysia, 2001, s. 78. Aynı doğrultuda bkz. **BRAND**, s. 591. Rudden – Phelan, Divanın Topluluk kurucu antlaşmaları ve iç metinleri ile aynı doğrudan etki testini uygulamasına karşın, uluslararası anlaşma kurallarının doğrudan etkisi ve bu etkinin kapsamı hakkındaki cevapların farklılığını her anlaşmanın bağlam ve hedeflerinin değişik olabilmesine dayandırmaktadır. **RUDDEN – PHELAN**, s. 307. Benzer bir görüş için bkz. **BOURGEOIS**, (1984), s. 1270. Örnek olarak bkz. **Dava 270/80 Polydor Ltd and RSO Records Inc v Harlequin Records Shops Ltd and Simons Records Lmd** [1982] ECR 329 para. 16 – 19; **Dava 104/81** para. 19.

¹²¹ Mora, 1994 yılına kadar verilen kararlardan yola çıkarak, Divanın, 1947 tarihli GATT ile diğer uluslararası anlaşmalara farklı yorum kriterleri uyguluyor gözüktüğünü ifade etmektedir. **MORA**, s. 172. Trachtman, Divanın 1947 tarihli GATT hükümlerine doğrudan etkiyi tanımamasının doktrinsel bütünlükten yoksun kalmak pahasına olduğunu dile getirmektedir. **TRACHTMAN, JOEL**, "Bananas, Direct Effect and Compliance", *European Journal of International Law*, Cilt: 10, 1999, s. 657. Cheyne, Divanın yaklaşımının yargısal fonksiyonun normal sınırları içinde kaldığını ve bu yaklaşımın sonucuna katılmanın ya da katılmamanın bir perspektif sorunu ya da siyaset seçimi olduğunu ifade etmektedir. **CHEYNE**, (2000b), s. 268.

bb. 1947 Tarihli GATT

1947 tarihli GATT ve onun bünyesinde yer alan anlaşmalar; lafzı, amacı ve niteliği nedeniyle bireylere mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri haklar vermeye muktedir bulunmamakta ve testin ilk ayağını geçememektedir.¹²² Bunun sonucunda bu anlaşmaların hükümlerinin açık ve kesin olup, uygulanması veya etkisi ile ilgili olarak herhangi bir müteakip önlemin alınmasına konu olması incelenmemektedir.¹²³

1947 tarihli GATT hükümleri, hiçbir zaman doğrudan etkili kabul edilmemekle birlikte, iki istisnai durumda, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kullanılmaktadır. Topluluk işlemi hükmü GATT kurallarına atıf yapmışsa veya Topluluk işlemi GATT kaynaklı bir yükümlülüğü uygulamak için çıkarılmışsa, hukuka uygunluk denetiminde GATT kuralları uygulanabilecektir.¹²⁴

Divanın doğrudan etkili ve Topluluk işlemlerinin hukuki denetiminde ölçüt olarak kabul etmediği GATT kurallarına, iki istisnai halde, etki tanınması nedeniyle çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlere göre, Divanın GATT'a ilişkin içtihadının merkezinde, bu anlaşma ve bünyesindeki anlaşmaların Topluluk kurumlarına tanıdığı takdir hakkı yatmaktadır. O halde, ne zaman ki Topluluk kurumları bu takdir hakkını kullanır, o zaman Divan Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetimini GATT hükümleri ışığında gerçekleştirecektir.¹²⁵

¹²² Mengozzi, Divanın bu yaklaşımının, GATT gibi önemli ve geniş kapsamlı bir anlaşma karşısında Topluluğun işlemlerinin hukuki etkilerini mümkün olan en geniş biçimde korumak endişesini yansıttığını söylemektedir. **MENGOZZI**, s. 311. Hartley, Divanın 1947 tarihli GATT'a doğrudan etki vermemesinin haklılığı konusunda görüşler değişmekle birlikte, dünya üzerindeki devletlerin çoğunluğunun bu anlaşmaya böyle bir etki vermediğini ifade etmektedir. **HARTLEY**, (2005), s. 242. Aynı doğrultuda bkz. **HILF, MEINHARD**, "The Role of National Courts in International Trade Relations", *Michigan Journal of International Law*, Cilt: 31, 1994, s. 337. Berkey, Divanın 1947 tarihli GATT'a doğrudan etki verilmemesi hakkındaki kararlarının hem önceki kararları ile uyumlu hem de 1947 tarihli GATT'ın yapısı sonucu mantıklı olduğunu dile getirmektedir. **BERKEY, JUDSON OSTERHOUDT**, "The European Court of Justice and Direct Effect for the GATT", *European Journal of International Law*, 1998, s. 648.

¹²³ Mora, 1947 tarihli GATT uyuşmazlık sistemindeki yeniliklerden ve Divanın uluslararası anlaşmalara ilişkin kararlarından hareket ederek, GATT'ın açık ve koşulsuz hükümlerine doğrudan etki tanınmasının daha uygun olacağı fikrini savunmuştur. **MORA**, s. 180.

¹²⁴ Bourgeois, Divanın 1947 tarihli GATT içtihadından hareket ederek, uluslararası bir anlaşma kuralının doğrudan etkisi kabul edilmediğinde; o uluslararası anlaşma atıf yoluyla bile olsa AT hukukuna dâhil edildiğinde veya AT o işlemi çıkarırken ilgili uluslararası anlaşmayı uygulamayı amaçladığında, söz konusu uluslararası anlaşmanın doğrudan etkiyi elde edeceğini belirtmektedir. **BOURGEOIS**, (2005), s. 103.

¹²⁵ Cheyne, Divan tarafından uygulanabilir olarak nitelenmeyen bir uluslararası anlaşma, düzenleyici işlem içine alınırsa, siyasi kurumların, bu anlaşmanın Topluluk hukukunda yorumu ve uygulanması üzerinde yargısal denetimi kabul ettiklerinin varsayılacağını belirtmektedir. **CHEYNE**, 2000(a), s. 30. Aynı doğrultuda olarak, Cheyne, Divanın

II. DTÖ ve Topluluk Hukuku

1. *Divan'ın Seyir Defteri... DTÖ Kurallarının Topluluk Hukukunda Doğurduğu Etkiler*

A. Birinci Bölüm

Divan, DTÖ Anlaşması ve Eklerinin yürürlüğe girmesinden sonra bir dönem, DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğrudan etkisi ve hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kullanılmasına ilişkin karar vermeye gerek görmemiştir.

a. *Affish Kararı (Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması) (Önkarar Davası)*

Affish davasının konusunu, 95/119 sayılı Komisyon Kararı'nın hukuka uygunluğunun denetlenmesi istemi oluşturmaktadır.¹²⁶ *Affish*, Divan önündeki yargılama esnasında söz konusu Komisyon Kararı'nın DTÖ bünyesindeki Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması'nı ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Bununla birlikte, Divan, ulusal mahkemenin bu yönde bir sorusu olmadığını belirtmiştir.

Sonuç olarak, Divan, bu nedenle bu konuda herhangi bir inceleme yapmamıştır.¹²⁷

Germany v Council davasında GATT hakkındaki yaklaşımını birleştirdiğini ve icrai kurumların GATT hükümlerine doğrudan uygulanırlık verilip verilmemesini belirleme konusundaki öncelik hakkının teyit edildiğini ifade etmektedir. **CHEYNE, 2000(a)**, s. 35. Koutrakos, "atıf" ve "uygulama" istisnalarının, *International Fruit Company* ve *Germany v Council* kararlarının altında yatan mantık ile uyumlu olduğunu dile getirmektedir. Bu kararlarda önemli olan, esnek GATT sistemi içinde Topluluk kurumlarının takdir yetkisidir. Topluluk kurumlarının bu takdir yetkisini kullanmış olmaları, Topluluk hukuk düzeninde belirli GATT hükümlerinin uygulanmasının belirleyicisidir. **KOUTRAKOS**, s. 263. Vedder – Folz'a göre, Divan, 1947 tarihli GATT kurallarının koşula bağlı olduğunu belirttiğinde, Topluluk işleminde yer alan bir Topluluk taahhüdünün GATT kuralını Topluluk hukukunda koşulsuz bir yükümlülüğe çevirebileceğini ima etmektedir. Topluluk koşulsuz bir yükümlülük olarak niteleme niyetini açıkça ortaya koymuşsa, bir GATT kuralı müteakip önlem almasını gerektirmeyecek ve böylece doğrudan uygulanabilirliğin önündeki büyük bir engel kalkmış olacaktır. **VEDDER – FOLZ**, s. 129. Van Eeckhoutte, bir anlaşma hükmünü uygulayarak ya da ona atıf yaparak, Topluluk kurumunun, anlaşmadan kaynaklı yükümlülüğe uymak için çıkarılan önlem ile takdir hakkını kullandığını belirtmektedir. Bu takdir hakkı kullanıldığında, uygulamanın ve yorumun doğru bir şekilde yapıldığını denetlemek Divana düşmektedir. **VAN EECKHOUTTE, DRIES**, "Portuguese Republic", *Columbia Journal of European Law*, Cilt: 7, 2001, s. 284.

¹²⁶ **Dava C – 183/95 Affish BV v Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees** [1997] ECR I – 4315.

¹²⁷ **Dava C – 183/95** para. 28.

b. *T. Port Kararı (GATT) (Önkarar Davası)*

T. Port davasının konusunu, üye devletlerin üyelik öncesi akdettikleri uluslararası anlaşmalar ile Topluluk hukuku arasındaki ilişkiye dair kurucu antlaşma maddesinin yorumlanması oluşturmaktadır.¹²⁸ Divan, bu davanın somut koşulları ile 1994 tarihli GATT hükümlerinin doğrudan etkisi arasında bir bağlantı olmadığını belirtmiştir.

Sonuç olarak, Divan, bu nedenle bu konuda herhangi bir karar vermeye gerek görmemiştir.¹²⁹

c. *Hermès Kararı (TRIPS) (Önkarar Davası)*

Hermès davasının konusunu, hem Topluluk hem de üye devletler tarafından akdedilen DTÖ bünyesindeki TRIPS Anlaşması md. 50'nin yorumlanması oluşturmaktadır.¹³⁰ TRIPS, karma bir anlaşma olduğundan, Divan ilk önce TRIPS Anlaşması md. 50'nin yorumunun kendi yetkisi içinde kaldığını ortaya koymuştur. Divan, bu konuda iki gerekçe getirmiştir. İlk olarak, DTÖ Anlaşması Topluluk tarafından akdedilir ve üye devletler tarafından onaylanırken, âkit taraflara ilişkin yükümlülüklerle ilgili herhangi bir yetki dağılımı yapılmamıştır.¹³¹ İkinci olarak, yürürlükte bulunan Topluluk ticari markasına ilişkin 40/94 sayılı Tüzük'ün uygulanması, mümkün olduğu ölçüde, TRIPS md. 50 ile uyum içinde yoruma tâbi tutulacaktır.¹³² O halde, Divanın TRIPS md. 50'yi yorumlama yetkisi bulunmaktadır.¹³³

Somut olaydaki ticari markaların uluslararası tescil yerinin Benelux olması bu sonuca varılması bakımından önem taşımamaktadır. İlk olarak,

¹²⁸ **Dava C – 364–365/95** *T. Port GmbH & Co. v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [1998] ECR I – 1023.

¹²⁹ **Dava C – 364–365/95** para. 66 – 67.

¹³⁰ **Dava C – 53/96** *Hermès International (a partnership limited by shares) v FHT Marketing Choice BV* [1998] ECR I – 3603. Bu kararın incelemesi için bkz. **DESMEDT, AXEL**, “European Court Rules on TRIPS Agreement”, *Journal of International Economic Law*, Cilt:1, 1998, s. 679 – 682; **GAGLIARDI, ANDREA FILIPPO**, “The Right of Individuals to Invoke the Provisions of Mixed Agreements before the National Courts: A New Message from Luxembourg?”, *European Law Review*, Cilt: 24, No: 3, 1999, s. 281 – 291; **ZONNEKEYN, GEERT A.**, “The Hermès Judgment: Reconciling the Principles of Uniform and Consistent Interpretation”, *The Journal of World Intellectual Property*, Cilt: 2, No: 4, 1999(a), s. 495 – 508; **HELISKOSKI, JONI**, “The Jurisdiction of the European Court of Justice to Give Preliminary Rulings on the Interpretation of Mixed Agreements”, *Nordic Journal of International Law*, Cilt: 69, 2000, s. 401 – 412.

¹³¹ **Dava C – 53/96** para. 24. Rosas'a göre, bu tespit, Topluluğun tüm anlaşmanın uygulanmasından sorumlu olduğunu zımnen ifade ediyor olabilir. **ROSAS, ALLAN**, “The European Union and Mixed Agreements”, (Eds.) **DASHWOOD, ALAN – HILLION, CHRISTOPHE**, *The General Law of E.C. External Relations*, Sweet & Maxwell, London, 2000, içinde, s. 215.

¹³² **Dava C – 53/96** para. 25 – 28.

¹³³ **Dava C – 53/96** para. 29.

Divan, ulusal mahkeme tarafından yorumlanması istenilen hüküm yetkisi içinde oldukça, o hükmü yorumlayarak bir karar vermekle mükelleftir. İkinci olarak, bir hüküm hem ulusal hukuk hem de Topluluk hukuku kapsamında uygulanabiliyorsa, somut olayda hangi hukukta uygulanacağına bakılmaksızın, gelecekteki yorum farklılıklarının önüne geçmek için bu hükmün birörnek yorumlanması, açıkça Topluluk çıkarına bulunmaktadır.¹³⁴ Sonuç olarak, Divan, TRIPS Anlaşması md. 50'nin yorumlanması bakımından yetkilidir.¹³⁵ TRIPS Anlaşması md. 50'nin doğrudan etkisi tartışma konusu yapılmakla birlikte, Divanın bu konu hakkında bir karar vermesi istenmemiştir.

Sonuç olarak, Divan, bu nedenle sadece ilgili maddenin yorumunu yapmakla yetinmiş ve ilgili maddenin doğrudan etkisine ilişkin herhangi bir karar vermemiştir.¹³⁶

d. Birinci Bölüm Sonu

Affish, T. Port ve Hermès kararları neticesinde DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkiler, özellikle de hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olması ile doğrudan etkisi konusunda herhangi bir karar verilmeyerek, bu soruların yanıtları gelecekteki davalara bırakılmıştır.

Hermès kararıyla, DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkileri belirlemekte önem taşıyan karma anlaşmalar konusunda bazı tespitler yapılmıştır. Buna göre TRIPS anlaşması gibi karma bir anlaşmanın bir hükmü, hem ulusal hukuk hem de Topluluk hukuku kapsamında uygulanabiliyorsa, somut olayda hangi hukukta uygulanacağına bakılmaksızın ilgili hükmün yorumu Divan tarafından yapılacaktır.

¹³⁴ **Dava C – 53/96** para. 30 – 32. Zonnekeyn'e göre, aynı doğrultuda olmak üzere, yorumda farklılıklar bulunması hem ortak ticaret politikasını zayıflatacağından hem de üye devletler arasında ticaret sapmasına neden olacağından Divan, 1947 tarihli GATT'ın yorumlanması ve uygulanmasında farklılıklar oluşmasına önlemeye çalışmıştır. **ZONNEKEYN, (1999a)**, s. 502.

¹³⁵ **Dava C – 53/96** para. 33.

¹³⁶ **Dava C – 53/96** para. 35. Gagliardi, *Hermes* davasının Divan önüne TRIPS ile ilgili gelen ilk dava olmasından hareket ederek, Divanın uygun yorum ilkesine göre bir karara varmadan önce ilgili hükmün doğrudan etkisine ilişkin bir karar vermesi gerektiğini belirterek, kararı eleştirmektedir. **GAGLIARDI**, s. 289 – 290. Bununla birlikte, Topluluk hukuku altında, uygun yorum ilkesi, doğrudan etkiye göre öncelikle uygulanır. **BETLEM, GERRIT**, "The Doctrine of Consistent Interpretation – Managing Legal Uncertainty", *Oxford Journal of Legal Studies*, Cilt: 22, 2002, s. 399. Topluluk hukuku ile ulusal hukuk arasındaki potansiyel bir uyumsuzlukta, ulusal mahkeme ilk olarak, bu tip bir uyumsuzluğu ulusal hukukunu Topluluk hukuku ile uygun yorumlayarak gidermeye çalışacaktır. Böyle bir girişimin sonuçsuz kalması durumunda doğrudan etki doktrini gündeme gelecek ve ulusal hukuk bir kenara bırakılarak Topluluk hukuku uygulama imkânı bulacaktır. Bu noktadan hareket edildiğinde, Divanın kararında TRIPS hükmünün doğrudan etkisini ele almaması eleştiri konusu yapılmamalıdır.

e. Birinci Bölümün Yansımaları...

DTÖ Anlaşması ve Eklerinin yürürlüğe girmesine rağmen, Divan belirli bir süre DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkiler hakkında karar vermemiştir. Steiner – Woods – Twigg-Flesner'e göre, DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğrudan uygulanmasına ilişkin olarak hemen hemen oybirliğiyle siyasi karşıtlık bulunuyor gözükmektedir.¹³⁷ Bourgeois, 1947 tarihli GATT'ın doğrudan etki testini karşılamaması doktrini muhafaza etmek ve bu doktrini DTÖ anlaşmalarına genişletmek istiyorsa, Divanın, doğrudan etkinin reddinde önceden kullanılanlardan başka, yeni standartlar yaratması gerektiğini dile getirmiştir.¹³⁸ Gagliardi, *Hermès* kararında Divanın ilgili TRIPS hükmünün doğrudan etkisi olmamasına karar vermemiş olmasının, Divanın, 1947 tarihli GATT hükümlerinin doğrudan etkisi olmamasına ilişkin içtihadından ayrılma amacı taşımamasının bir işareti olarak görülebileceğini ileri sürmüştür.¹³⁹

Bu görüşler ışığında, Divanın belirli bir süre DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkilerle ilgili bir karar vermeyerek, bu konuda bir karara varmak için zaman kazanmaya çalıştığından bahsedilebilir.

B. İkinci Bölüm

Divan, DTÖ Anlaşması ve eklerinin doğrudan uygulanır nitelikte olmadığını ve sadece kimi durumlarda Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kullanılabilmesine karar vermiştir.

a. *Portugal v Council Kararı (GATT, Tekstil ve Giyim Anlaşması ve İthalat Lisanslama Usulleri Anlaşması) (İptal Davası)*

Portugal v Council davasının konusunu, Portekiz'in, 96/386/EC sayılı Tekstil Ürünlerinin Pazara Erişiminin Sağlanmasıyla İlgili Düzenlemeler konusunda Pakistan ve AT ile Hindistan ve AT arasındaki Anlaşmazlığın Halli Notu'nun iptal edilmesi başvurusu oluşturmaktadır.¹⁴⁰ Portekiz,

¹³⁷ STEINER – WOODS – TWIGG-FLESNER, s. 106.

¹³⁸ BOURGEOIS, (2005), s. 108. Van Eeckhoutte, 1947 tarihli GATT içtihadından hareket ederek, Divanın DTÖ kuralları ile ilgili karar verirken ya doğrudan etkiyi kabul edeceğini ya da doğrudan etkiyi reddetmek için farklı gerekçeler kullanması gerektiğini belirtmiştir. VAN EECKHOUTTE, s. 287.

¹³⁹ GAGLIARDI, s. 291.

¹⁴⁰ Dava C – 149/96 *Portuguese Republic v Council of the European Union* [1999] ECR I – 8395. Bu kararın incelemesi için bkz. EGLI, PATRICIA – KOKOTT, JULIANE, “Portuguese Republic v. Council of the European Union (Judgment). Case C- 149/96”, *American Journal of International Law*, Cilt: 94, No: 4, 2000, s. 740 – 745; GRILLER, STEFAN, “Judicial Enforcement of WTO Law in the European Union: Annotation to Case C–149/96, *Portugal v. Council*”, *Journal of International Economic Law*, Cilt: 3, 2000, s. 447 – 472; ZONNEKEYN, GEERT A., “The Status of WTO Law in the Community Legal Order: Some Comments in the Light of the Portuguese Textiles Case”, *European Law Review*, Cilt: 25, No: 3, 2000, s. 293 – 302; VAN EECKHOUTTE, s. 287 – 292.

96/386/EC sayılı Anlaşmazlığın Halli Notu'nun iptal edilmesine ilişkin olarak, diğerlerinin yanında, ilgili Topluluk işleminin DTÖ kurallarına aykırı olduğunu ileri sürmüştür.

aa. Dava Tarafları ve Davaya Katılanların Görüşleri

Portekiz, ilgili Konsey Kararı'nın 1994 tarihli GATT, Tekstil ve Giyim Anlaşması ve İthalat Lisanslama Usulleri Anlaşması'na aykırı olduğunu ileri sürmüştür.¹⁴¹ Portekiz, ayrıca ilgili Konsey Kararı'nın 1994 tarihli GATT ile Tekstil ve Giyim Anlaşması'nda yer alan kuralları uygulamak amacıyla çıkarıldığını belirtmektedir.¹⁴²

Konsey, Komisyon ve Fransa, DTÖ anlaşmalarının kendine özgü niteliklerine dayanmaktadır. Buna göre, 1947 tarihli GATT hükümlerinin doğrudan etkisinin olmadığı ve bu hükümlere dayanılamayacağına ilişkin gerekçeler, DTÖ anlaşmaları bakımından da varlığını sürdürmektedir.¹⁴³ Ayrıca, ihtilafli Topluluk işlemi, *Fediol III* ve *Nakajima* davalarındaki işlemlerle kıyaslanamayacak, özel türde bir işlemidir.¹⁴⁴

Portekiz, uyuşmazlık çözüm sürecine getirilen yenilikler neticesinde DTÖ anlaşmalarının 1947 tarihli GATT'tan ayrıldığını ifade etmiştir.¹⁴⁵ Kaldı ki, bu dava ile DTÖ kurallarının doğrudan etkisi arasında bir ilgi bulunmamaktadır. Bu dava, bir üye devletin DTÖ anlaşmalarına dayanarak Konsey işleminin hukuka uygunluk denetiminin yapılması isteminden ibarettir.¹⁴⁶

bb. Divan'ın Kararı

Divan, Topluluk işleminin hukuka uygunluk denetiminde DTÖ anlaşması ve Eklerine dayanılması konusunu iki bölüm halinde incelemiştir. İlkini, DTÖ anlaşmasının yerel hukuktaki etkilerini belirleyip belirlemediğine bakılmıştır. Daha sonra, anlaşmanın niteliği ve yapısı uyarınca doğrudan uygulanabilir nitelikte olup olmadığı değerlendirilmiştir.

aaa. Anlaşma, Yerel Hukuktaki Etkilerini Belirlemiş mi?

Uluslararası kamu hukuku ilkeleriyle uyumlu olarak, bir uluslararası anlaşmanın âkit taraf hukuk düzenindeki etkisinin belirlenmesi konusunda, o anlaşmayı yapan Topluluk kurumu ile üye olmayan devlet serbesttir. Böyle bir belirleme anlaşma içinde yer almıyorsa, o anlaşmanın Topluluk

¹⁴¹ Dava C – 149/96 para. 25.

¹⁴² Dava C – 149/96 para. 28.

¹⁴³ Dava C – 149/96 para. 29.

¹⁴⁴ Dava C – 149/96 para. 30.

¹⁴⁵ Dava C – 149/96 para. 31.

¹⁴⁶ Dava C – 149/96 para. 32.

hukukundaki etkilerini belirlemek, ilgili anlaşma yetkisi içinde kaldıkça Divana düşecektir.¹⁴⁷

Uluslararası hukukun genel ilkelerine göre, her anlaşma iyiniyetle yerine getirilmelidir. Anlaşmanın tarafları, anlaşma ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirmekten sorumludur. İlgili anlaşma, konusu ve amacı ışığında yorumlandığında, yükümlülüklerin yerine getirilmesindeki hukuki araçları belirlememiş olabilir. Bu durumda, anlaşmanın tarafları, kendi hukuk sistemlerinde o sonuca ulaşmak için kullanacakları hukuki araçları belirlemede serbesttir.¹⁴⁸

DTÖ anlaşmaları, özellikle himaye önlemleri sistemi ve uyuşmazlık çözüm yöntemi nedeniyle 1947 tarihli GATT hükümlerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Bununla birlikte, bu anlaşmalardan kaynaklanan sistem, taraflar arasında müzakerelere hayli fazla önem vermektedir.¹⁴⁹

Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkında Mutabakat Metni uyarınca, uyuşmazlık çözüm yönteminin ana amacı, kural olarak, DTÖ kuralları ile uyumlu olmayan önlemlerin kaldırılması olmakla birlikte; önlemin hemen kaldırılmasının elverişsiz olduğu hallerde, önlem kaldırılıncaya kadar geçici bir tedbir olarak tazminat verilmesine imkân tanınmaktadır.¹⁵⁰ Mutabakat Metni md. 22/1, tazminatın, uyuşmazlık çözüm organı tavsiye ve kararlarının makul süre içinde yerine getirilmemesi halinde tanınacak geçici bir tedbir olarak niteleyerek, tavsiye ve kararlarının yerine getirilmesini tazminata tercih etmektedir.¹⁵¹ Bununla birlikte, Mutabakat Metni md. 22/2'ye göre, ilgili taraf devlet söz konusu tavsiye ve kararları makul süre içinde yerine getiremezse, en geç makul sürenin bitiminden itibaren uyuşmazlığın karşı tarafı ile her iki tarafça da kabul edilebilir bir tazminatın belirlenmesi amacıyla görüşmelerde bulunacaktır.¹⁵²

¹⁴⁷ **Dava C – 149/96** para. 34; **Dava 104/81** para. 17.

¹⁴⁸ **Dava C – 149/96** para. 35; **Dava 104/81** para. 18. Aynı doğrultuda bkz. **UERPMMAN**, s. 8; **ALEMANN**, **ALBERTO**, “Judicial Enforcement of the WTO *Hormones* Ruling within the European Community: Toward EC Liability for the Non-Implementation of WTO Dispute Settlement Decisions?”, Cilt: 45, No: 2, 2004, s. 550.

¹⁴⁹ **Dava C – 149/96** para. 36.

¹⁵⁰ **Dava C – 149/96** para. 37.

¹⁵¹ **Dava C – 149/96** para. 38.

¹⁵² **Dava C – 149/96** para. 39. Griller, Divanın gerekçesinde hatalı olduğunu ve kabul edilen Panel veya Temyiz Organı kararları ile uyum sağlamanın koşulsuz bir yükümlülük olduğunu belirtmektedir. Bu kararların iç hukuka etkisi ise ayrı bir konudur. **GRILLER**, s. 454. Bununla birlikte, Divan kararının bu bölümü, DTÖ uyuşmazlık çözüm sisteminin bağlayıcı olmasından ziyade; DTÖ anlaşması ve eklerinin yerel hukuktaki etkilerini belirleyip belirlemediğine ilişkindir. Geçici tedbirler bir kenara bırakılarak, kabul edilen Panel veya Temyiz Organı kararları ile uyum sağlamanın koşulsuz bir yükümlülük olsa bile, bu yükümlülüğün iç hukukta nasıl etki doğuracağı DTÖ kurallarınca belirlenmemiştir. Aynı doğrultuda bkz. **ECKHOUT**, **PIET**, “Judicial Enforcement of WTO Law in the European Union – Some Further Reflections”, *Journal of International Economics Law*,

Sonuç olarak, yargısal organların DTÖ anlaşmaları ile uyumsuz olan yerel hukuk kurallarını uygulamaktan alıkoyması, âkit tarafların yasama ya da yürütme organlarının Mutabakat Metni md. 22 uyarınca geçici nitelikte bile olsa sahip oldukları müzakereyle mutabakata varma imkânından yoksun bırakılması sonucunu doğuracaktır.¹⁵³

Tüm bu tespitlere göre, DTÖ anlaşmaları, konusu ve amacı ışığında yorumlandığında, taraf devletlerin hukuk düzenlerinde iyi niyetle uygulanmalarını temin eden uygun hukuki araçları belirlememektedir.¹⁵⁴

bbb. Anlaşma, Niteliği ve Yapısı Gereği Doğrudan Uygulanabilir Nitelikte mi?

DTÖ anlaşmalarının Topluluk hukuk düzeninde uygulanması ile ilgili olarak, DTÖ anlaşmasının dibasesi ve ekleri, bu anlaşmaların halen 1947 tarihli GATT gibi karşılıklı avantajlı düzenlemeler temelinde yürütülen müzakereler üzerine kurulduğunu göstermektedir. Bu nedenle DTÖ anlaşmaları, Topluluğun bakış açısına göre, Topluluk ile üye olmayan devletler arasında akdedilen ve yükümlülüklerde belirli bir nispetlilik ya da Topluluk ile bütünleşme adına özel bağlar kuran anlaşmalardan ayrılmaktadır.¹⁵⁵

Buna ek olarak, Topluluğun en önemli ticari ortaklarının da aralarında bulunduğu bazı taraf devletler, DTÖ anlaşmalarının konusu ve amacından hareketle, DTÖ kurallarının yerel hukuk kurallarının hukuka uygunluğunun denetlenmesinde yargısal organlar tarafından uygulanabilecek kurallar arasında olmadığını belirlemiştir.¹⁵⁶

Kabul edildiği üzere, anlaşma taraflarından birinin mahkemelerinin anlaşmanın belli maddelerine doğrudan uygulama tanınması, bununla birlikte diğer tarafın mahkemelerinin böyle bir doğrudan uygulamayı tanımaması, kendiliğinden, anlaşmanın uygulanmasında karşılıklılık bulunmadığı anlamına gelmez.¹⁵⁷ Bununla birlikte, karşılıklı avantajlı düzenlemeler temelinde yürütülen müzakereler üzerine kurulu olan ve yalnız bu nedenle Topluluğun akdettiği diğer anlaşmalardan farklı tutulması gereken DTÖ

Cilt: 4, 2002, s. 93. Cahill de, DTÖ uyuşmazlık çözüm sisteminin anlaşmanın doğrudan uygulanırılığı sonucuna erişmeyeceğini belirtmektedir. **CAHILL, MARIA**, "What Do We Want? When Do We Want it? Direct Effect and the World Trade Organisation", *Trinity College Law Review*, Cilt: 5, 2002, s. 102.

¹⁵³ **Dava C – 149/96** para. 40.

¹⁵⁴ **Dava C – 149/96** para. 41.

¹⁵⁵ **Dava C – 149/96** para. 42. Bu ayırım, tamamıyla ikna edici bulunmamaktadır. Bkz. **EECKHOUT, (2005)**, s. 311 – 312.

¹⁵⁶ **Dava C – 149/96** para. 43.

¹⁵⁷ **Dava C – 149/96** para. 44; **Dava 104/81** para. 18.

anlaşmalarına ilişkin olarak Topluluğun ticari ortaklarında karşılıklılık bulunmaması, DTÖ kurallarının uygulanmasında farklılığa yol açabilir.¹⁵⁸

Topluluk hukukunun DTÖ kuralları ile uyumunun temin edilmesi rolünün doğrudan Topluluk yargısına bırakıldığını kabul etmek, Topluluk yasama ve yürütme organlarını Topluluğun ticari ortaklarında kendilerine karşılık gelen organların yararlandığı manevra alanından yoksun bırakacaktır.¹⁵⁹

Tüm bu saptamalardan hareketle, DTÖ anlaşmaları, niteliği ve yapısı gereği, kural olarak, Divanın Topluluk kurumlarının işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetiminde kullanabilecekleri kurallar arasında yer almaz.¹⁶⁰

Bu yorum, aynı zamanda, 94/800 sayılı Karar'ın dibacesinin son satırında yer alan DTÖ Anlaşması ve Eklerinin niteliği gereği Topluluk veya üye devletler tarafından mahkemeler önünde doğrudan ileri sürülebilmeye yatkın olmaması belirlemesine de uygun düşmektedir.¹⁶¹

Topluluk, DTÖ çerçevesinde üstlenilen belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla hareket etmişse veya Topluluk işlemi açıkça DTÖ anlaşmalarının hükümlerine atıf yapıyorsa, Divan, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğunu DTÖ kuralları ışığında denetleyecektir.¹⁶² Bununla birlikte, derdest davadaki ihtilafli işlem ne DTÖ çerçevesinde üstlenilen belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla çıkarılmış ne de açıkça DTÖ anlaşmalarının hükümlerine atıf yapmaktadır.¹⁶³

ccc. Sonuç

Sonuç olarak, ihtilafli işlemin DTÖ kurallarına aykırı olması iddiası uygun bulunmamıştır.¹⁶⁴

b. İkinci Bölüm Sonu

Portugal v Council kararı neticesinde, DTÖ anlaşmalarının kural olarak Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde kullanılamayacağı ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, DTÖ kuralları kimi hallerde Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt kabul edilecektir. Divan, bu kararlar uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin içtihadını birleştirmiş gözükmektedir.

¹⁵⁸ **Dava C – 149/96** para. 45. Griller'e göre, Divan, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'dan bahsetmektedir. **GRILLER**, s. 455.

¹⁵⁹ **Dava C – 149/96** para. 46. Zonnekeyn, bu gerekçenin açık şekilde hukuki argüman olmadığı ve her hukuk sisteminin temel taşı olması gereken "güçler ayrılığı" ilkesine karşı bir saldırı olduğunu belirtmektedir. **ZONNEKEYN, (2000)**, s. 300.

¹⁶⁰ **Dava C – 149/96** para. 47.

¹⁶¹ **Dava C – 149/96** para. 48.

¹⁶² **Dava C – 149/96** para. 49.

¹⁶³ **Dava C – 149/96** para. 50 – 51.

¹⁶⁴ **Dava C – 149/96** para. 52.

Bir uluslararası anlaşmanın Topluluk hukukunda doğrudan etkisi ve hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kullanılabilmesi ele alınırken, ilk önce söz konusu anlaşmanın yerel hukuktaki etkilerini belirleyip belirlemediğine bakılacaktır. Söz konusu anlaşma yerel hukuktaki etkilerini belirlemediyse, Divan, yetkisi içinde kaldığı ölçüde, bu konuda bir karar verecektir. Divan içtihadına göre, bir uluslararası anlaşma hükmünün doğrudan etkili kabul edilmesi ve Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kullanılabilmesi için iki koşulun birarada gerçekleşmesi gerekmektedir: 1. Anlaşmanın lafzı, amacı ve niteliği doğrudan etkiye elverişli olmalıdır. 2. İlgili hüküm, uygulanması veya etkisi ile ilgili olarak herhangi bir müteakip önlemin alınmasına konu olmaksızın, açık ve kesin bir yükümlülük içermelidir.

Divan, *Portugal v Council* kararında, ilk önce DTÖ Anlaşması ve Eklerinin taraf devletlerin hukuk düzenlerindeki etkisini belirlemediğini tespit etmiştir.¹⁶⁵ Bu tespitten sonra, yerleşik içtihadı uyarınca bir uluslararası anlaşmanın doğrudan etkili olması ve Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde kullanılabilmesi için gerekli gördüğü, anlaşmanın niteliği ve yapısının doğrudan etki için elverişliliğini değerlendirerek, iki baskın nedene dayanarak, DTÖ Anlaşması ve Eklerinin doğrudan etkili olmaya muktedir olmadığı sonucuna varmıştır. İlk olarak, DTÖ Anlaşması ve Ekleri, halen karşılıklı avantajlı düzenlemeler temelinde yürütülen müzakereler üzerine kurulu bulunmaktadır. İkinci olarak, Topluluk, ticari ortakları tanımazken DTÖ kurallarına doğrudan etki verirse, bu noktadaki karşılıklılık yokluğu, DTÖ kurallarının uygulanmasında farklılıklar doğurabilecektir.¹⁶⁶ Bu durumda, Topluluk yasama ve yürütme organları, ticari ortaklarındaki muadillerinin sahip oldukları manevra alanından yoksun kalacaktır.¹⁶⁷

Bununla birlikte, Divan, 1947 tarihli GATT'a ilişkin içtihadında kabul ettiği iki istisnai halde Topluluk işleminin bu anlaşma ışığında hukuka uygunluğunun denetlenmesini DTÖ Anlaşması ve Eklerine de aktarmıştır. Buna göre, bir Topluluk işleminin DTÖ çerçevesinde üstlenilen belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla çıkarılması veya açıkça DTÖ anlaşmalarının hükümlerine atıf yapması durumlarında Topluluk

¹⁶⁵ Bkz. **HILF**, s. 336; **BERKEY**, s. 649; **UERPMANN**, s. 9. Bourgeois, hukuki bakış açısına göre, ATAD'ın GATT/DTÖ kurallarına doğrudan etki vermesini gerektirecek GATT/DTÖ kaynaklı herhangi bir yükümlülük bulunmadığına işaret etmektedir. Bu tespiti, UÇO kararları da dâhil bulunmaktadır. **BOURGEOIS**, (2005), s. 110.

¹⁶⁶ Bkz. **ZONNEKEYN**, (1999a), s. 507.

¹⁶⁷ Bkz. **HILF**, s. 342. Common Market Law Review Dergisi Editör yazısında, Avrupa mahkemelerinin DTÖ anlaşmaları içerisinde yer alan siyasi aktivitelere bu mahkemelerin müdahale etmemesini oldukça haklı bulmaktadır. **EDITORIAL COMMENTS**, "Relations between international courts and Community courts: Mutual deference or subordination?", *Common Market Law Review*, Cilt: 42, 2005, s. 584.

işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde DTÖ kuralları ölçüt olarak kullanılacaktır.

Sonuç olarak, Divan, gerekçelerini değiştirmekle birlikte, 1947 tarihli GATT'a ilişkin içtihadını DTÖ anlaşmaları bakımından da sürdürmüştür.¹⁶⁸

c. İkinci Bölümün Yansımaları...

DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin *Portugal v Council* kararı sonrasında doktrinde çeşitli görüşler dile getirilmiştir. Bu görüşler; kararın temel gerekçeleri, uluslararası anlaşma türleri arasında yapılan ayırım, karşılıklılık ilkesi, DTÖ kurallarının doğrudan uygulanır nitelikte olmaması, 94/800/EC sayılı Konsey Kararı'nın dibacesi, *Nakajima* ve *Fediol* istisnaları ve kararın uzantıları konularında yoğunlaşmıştır. Tüm bu görüşlere yer verildikten sonra, bu görüşlerin bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

aa. Kararın Temel Gerekçeleri

Eeckhout'a göre, *Portugal v Council* kararında DTÖ kurallarına doğrudan etki verilmemesinde en temel unsur karşılıklılık olmakla birlikte, asıl etken, DTÖ kurallarına doğrudan etki tanınmasının AB'nin siyasi kurumları üzerindeki etkileridir. DTÖ kurallarına doğrudan etki tanınırsa, bu kurumlar, DTÖ hukukunun uygulanmasında sahip oldukları manevra alanını kaybedecektir. Divan, böyle bir adım atarak, AB yasama ve yürütme organlarının elini bağlamak istememektedir. Bu tutum, bu kararın anayasal boyutunu oluşturmakta ve uluslararası ticaret ilişkilerinde karşılıklılık konusunun ötesine geçmektedir.¹⁶⁹

Bununla birlikte, Hartley'e göre, DTÖ kurallarına doğrudan etki tanınmamasının arkasında yatan asıl neden, avantajlı olduğu durumlarda DTÖ anlaşmalarına aykırı davranabilmenin Topluluğa sağlanması gibi görünmektedir.¹⁷⁰ Aynı doğrultuda Griller'e göre, Divan kararı, Topluluk kurumlarına uluslararası hukuku ihlal etme seçeneği sunmaktadır.¹⁷¹

¹⁶⁸ Bkz. DOUGLAS-SCOTT, s. 287; CHEYNE, (2000b), s. 269.

¹⁶⁹ EECKHOUT, (2005), s. 306; EECKHOUT, (2002), s. 95 – 96. Bununla birlikte, Griller, karşılıklılık ilkesinin DTÖ hukukunun iç hukukta uygulanmasının karşısında belirleyici bir faktör olarak görüldüğünü söylemektedir. GRILLER, s. 457. Egli – Kokott, bu karar sonrasında AT hukuk sisteminde DTÖ hukukuna doğrudan etki tanınması sorusunun AT'nin önemli ticari ortaklarının hukuk sistemlerinde doğrudan etki tanınmasından ayrılamayacağını belirtmektedir. EGLI – KOKOTT, s. 745.

¹⁷⁰ HARTLEY, (2005), s. 251.

¹⁷¹ GRILLER, s. 459 – 460, 462. Eeckhout ise bu görüşü fazla şekilci ve yargısal uygulamaya fazla güvenen bir yaklaşım olarak niteleyerek, Divanın bu kararda sadece DTÖ hukukunun yargısal uygulayıcısı olarak hareket etmeyeceğini söylediğini belirtmektedir. EECKHOUT, (2002), s. 97.

Synder, yukarıda ileri sürülen görüşleri birleştirmiş gözükmektedir. Synder'e göre, bu karara varılmasının temel gerekçelerini, hukuk deyiimiyle karşılıklılık fikri ve AT anayasal ilkesi olan kurumsal denge; siyasi deyimle uluslararası ticaret müzakerelerinde Topluluğun pozisyonunun korunması politikası oluşturmaktadır.¹⁷²

bb. Uluslararası Anlaşma Türleri Arasında Yapılan Ayrım

Griller, karşılıklı avantajlı düzenlemeler temelinde yürütülen müzakereler üzerine kurulu anlaşmalar ile Topluluk ile üye olmayan devletler arasında akdedilen ve yükümlülüklerde belirli bir nispetlilik ya da Topluluk ile bütünleşme adına özel bağlar kuran anlaşmalar arasında yapılan ayrımı, net olmaması nedeniyle eleştirmektedir.¹⁷³ Weisberger, DTÖ anlaşmalarının karşılıklı avantajlı düzenlemeler temelinde yürütülen müzakereler üzerine kurulu olarak nitelendirilmesini özellikle zorunlu uyuşmazlık çözüm sistemi ışığında zor anlaşılır bulmaktadır.¹⁷⁴

cc. Karşılıklılık İlkesi

Alemanno, hukuki olmaktan ziyade pratik siyasete dayalı karşılıklılık argümanının DTÖ hukukunun doğrudan etkisini reddetmekte güçlü bir gerekçe olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁵ Von Bogdandy, karşılıklılık argümanının hiçbir anlamda siyasi olmadığını; buna karşın DTÖ hukukunun doğrudan etkiden hariç bırakılmasını haklı gösteren önemli bir anayasal ilkeye istinat ettiği akılta tutmak gerektiğini dile getirmektedir.¹⁷⁶

Zonnekeyn, DTÖ sisteminin ulaştığı noktada, Divanın, DTÖ anlaşmalarının karşılıklılık karakterine dayanmasını çağdışı olarak nitelemektedir.¹⁷⁷ Uerpmann, uluslararası hukuk bağlamında karşılıklılık bulunmamasına dayalı olarak DTÖ kurallarına doğrudan etki verilmemesini ikna edici bulmamaktadır.¹⁷⁸

dd. DTÖ Kurallarının Doğrudan Uygulanır Nitelikte Olmaması

Eeckhout, Divanın DTÖ hukukuna doğrudan etki vermemesini haklı bulmaktadır.¹⁷⁹ Griller, Divanın uluslararası anlaşmalara ilişkin içtihadı

¹⁷² SNYDER, FRANCIS, "The Gatekeepers: The European Courts and WTO Law", *Common Market Law Review*, Cilt: 40, 2003, s. 340.

¹⁷³ Bkz. GRILLER, s. 458 – 459, 462.

¹⁷⁴ WEISBERGER, MARC, "The Application of Portugal v. Council: The Banana Cases", *Duke Journal of Comparative and International Law*, Cilt: 12, 2002, s. 175. Bununla birlikte, DTÖ kurallarına doğrudan etki tanınması, DTÖ uyuşmazlık çözüm sisteminin isteğe bağlı "amaçları ve bağlamı"na ters düşecektir. WEISBERGER, s. 175.

¹⁷⁵ ALEMANN, s. 551.

¹⁷⁶ VON BOGDANDY, s. 53.

¹⁷⁷ ZONNEKEYN, (2000), s. 300.

¹⁷⁸ UERPMANN, s. 19. Uerpmann'a göre, ATA md. 300/7 içinde karşılıklılık ilkesine yer verilmezken, Divan karşılıklılık ilkesine dayanmaktadır. UERPMANN, s. 20.

¹⁷⁹ EECKHOUT, (2005), s. 309; EECKHOUT, (2002), s. 101.

uyarınca, DTÖ kurallarına doğrudan etki verilmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁸⁰ Van Eeckhoutte, DTÖ kurallarının Topluluk hukukunun bir parçası kabul edilmekle birlikte; o kurallara Topluluk hukuk kaynaklarının en önemli özelliklerinden biri olan kapsamlı bir ileri sürülebilirliğin tanınmamasını çelişik bulmaktadır.¹⁸¹

ee. 94/800/EC Sayılı Konsey Kararı'nın Dibacesi

Miller, iki nedenden ötürü, dibacede yer alan bir belirlemenin hukuken bağlayıcı olmadığını ifade etmektedir.¹⁸² İlk olarak, Topluluk işlemlerinin dibacesi, hukuki kural olmayıp; sadece bireysel hükümlerin yorumlanmasında yardımcı bir araç olarak kullanılmaktadır. İkinci olarak, Topluluk kurumları akdettikleri anlaşmalar ile bağlı olup, o anlaşma doğrudan etki doğuruyorsa, bu etkiyi ikincil hukuk düzenlemesi ile etkisiz hale getiremez. Bununla birlikte, dibacede yer alan bu belirleme, bağlayıcı olmasa da ikna edici güçte bulunmaktadır.¹⁸³ Yine de, DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkiler hakkında karar vermek, sadece Divan tarafından gerçekleştirilebilir.¹⁸⁴

Griller, dibacenin, kabul edilen taahhütlerin koşulsuz niteliğinde şüphe yaratacak bir araç olarak kullanılamayacağını dile getirmektedir.¹⁸⁵ Uerpman, bu tespiti salt bir düşünce açıklaması olarak nitelendirmektedir.¹⁸⁶

ff. Nakajima ve Fediol İstisnaları

Koutrakos'a göre, *Portugal v Council* kararı uyarınca bir Topluluk işleminin DTÖ çerçevesinde üstlenilen belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla çıkarılması durumunda DTÖ kurallarının Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olabilmesi tespitinin fiili önemi,

¹⁸⁰ **GRILLER**, s. 462 – 463. Benzer şekilde Uerpman, DTÖ kurallarının bağlayıcı etkisi kabul edildikten sonra, kendiliğinden uygulanabilen anlaşmalar teorisi ışığında DTÖ hukukunun pek çok kısmına doğrudan etki tanımamak için herhangi bir neden bulunmadığını söylemektedir. **URPMANN**, s. 18 – 19.

¹⁸¹ **VAN EECKHOUTTE**, s. 289 – 290.

¹⁸² **MILLER**, s. 614.

¹⁸³ **MILLER**, s. 614. Kararın içinde yer alan böyle bir ifadenin yokluğunda belirleyici bir hukuki değere sahip olmamakla birlikte, dibace, hem Topluluğun hem de üye devletlerin bu uluslararası hukuk rejimine doğrudan etki verilmemesi niyetiyle kesinlikle uyum içindedir. **ARNULL, ANTHONY – DASHWOOD, ALAN – DOUGAN, MICHAEL – ROSS, MALCOLM – SPAVENTA, ELEANOR – WYATT, DERRICK**, *Wyatt and Dashwood's European Union Law*, 5th Edition, Sweet & Maxwell, London, 2006, s. 190. Van Nuffel, Konseyin DTÖ kurallarının doğrudan etkisi hakkında Divanın karar vermesinin önüne geçmek istemesinin; özellikle Divanın bu alanda bu tip siyasi argümanları kabul etmeye istekli olduğunun bilinmesinden hareket edildiğinde dikkat çekici bulmaktadır. **VAN NUFFEL**, s. 354.

¹⁸⁴ **MILLER**, s. 615.

¹⁸⁵ **GRILLER**, s. 457.

¹⁸⁶ **URPMANN**, s. 23 – 24.

Topluluk mahkemelerinin bu istisnai hali ne ölçüde liberal bir biçimde uygulamaya hazır olduğuna bağlı bırakılmıştır.¹⁸⁷ Benzer şekilde Egli – Kokott’a göre, Divanın DTÖ anlaşmalarına *Nakajima* ve *Fediol III* ile tanımlanan dolaylı etkiyi tanımaktaki istekliliği ve uygun yorum ilkesi, doğrudan etkiye alternatif oluşturmaktadır.¹⁸⁸

Griller, bu iki istisnai durumun etkilerinin, özellikle de DTÖ Anlaşması ve Ekleri gereği çıkarılması gereken ikincil mevzuat paketleri dikkate alınarak, küçümsenmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, açık seçik bir çözüm, her davada kolayca belirlenemeyecektir.¹⁸⁹

gg. Kararın Uzantıları

Desmedt, *Portugal v Council* kararının Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetimine ilişkin olmasına karşın; bu karardaki gerekçenin DTÖ anlaşmalarının doğrudan etkisi üzerinde de önemli etkisinin olacağını belirtmiştir.¹⁹⁰ Griller, *Portugal v Council* kararının gerekçesinden hareketle, Topluluğun sözleşme dışı sorumluluğuna gidilirken de DTÖ kurallarının kural olarak dayanak noktası olamayacağını belirtmiştir.¹⁹¹

Divan, uluslararası anlaşmaların doğrudan etkisi ve hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olması için aynı testi uygulamaktadır. Buna ek olarak, Topluluğun sorumluluğuna gidilebilmesi için Topluluk kurumlarının hukuka aykırı davranışı veya ihlal edilen kuralın bireylere hak vermeyi amaçlaması koşullarının yerine getirilmesi gerekliliğinden hareketle, Topluluğun sorumluluğuna gidilirken de DTÖ kurallarına dayanılamayacağı belirlenebilir. Nitekim Divan, *Portugal v Council* kararı sonrasında verdiği kararlarla yukarıda yapılan tespitlerin doğruluğunu açıklığa kavuşmuştur.¹⁹²

¹⁸⁷ KOUTRAKOS, s. 281. Aynı doğrultuda bkz. EGLI – KOKOTT, s. 744.

¹⁸⁸ EGLI – KOKOTT, s. 745.

¹⁸⁹ GRILLER, s. 463. Ayrıca, *Portugal v Council* kararının temelinde yer alan karşılıklılık ilkesi, *Nakajima* tipi davalar bakımından da uygulama alanı bulabilecektir. Bunun sonucunda, *Nakajima* ve *Fediol* istisnalarının uygulanmasının sınırlandırılmış olduğundan bahsedilebilir. GRILLER, s. 464 – 465.

¹⁹⁰ DESMEDT, AXEL, “ECJ Restricts Effect of WTO Agreements in the EC Legal Order”, *Journal of International Economic Law*, Cilt: 3, 2000, s. 192. Aynı doğrultuda bkz. GRILLER, s. 469. Zonnekeyn, doğrudan etkinin reddi ile Topluluk işlemlerinin DTÖ kuralları ışığında hukuka uygunluk denetiminin birlikte ele alınmasının esef verici olduğunu ifade etmektedir. ZONNEKEYN, (2000), s. 302.

¹⁹¹ GRILLER, s. 470.

¹⁹² DTÖ anlaşmalarının bireylere mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri haklar tanımaya muktedir olmadığına ilişkin bkz.: **Birleşik Davalar C – 300/98 ve 392/98 Parfums Christian Dior SA ve Tuk Consultancy BV** [2000] ECR I – 11307 para. 44 – 45; **Dava C – 307/99 OGT Fruchthandels-gesellschaft** [2001] ECR I – 3159 para. 24; **Birleşik Davalar C – 27, 122/00 Omega Air and Others** [2002] ECR I – 2569 para. 93; **Dava C – 76/00P Petrotub and Republica v Council** [2003] ECR I – 79 para. 53; **Dava C – 245/02 Anheuser-Busch** [2004] ECR I – 10989 para. 54.

hh. Değerlendirme

Divanın karşılıklı avantajlı düzenlemeler temelinde yürütülen müzakereler üzerine kurulu anlaşmalar ve diğerleri üstüne inşa ettiği ayırım, net olmaktan uzak ve hukuken belirlenebilir gözükmemektedir. Bu nedenle kararın temel gerekçesini karşılıklılık ilkesi temelinde Topluluk kurumlarının takdir yetkisini gözetmek oluşturmaktadır. Divan, bu gerekçeden hareketle, DTÖ kurallarının Topluluk işlemlerinin denetiminde kural olarak kullanılmayacağına karar vermiştir. Bu kararın başka türlü çıkması gerektiğine ilişkin görüşler mevcut bulunmaktadır. Bununla birlikte, DTÖ Anlaşması ve Ekleri, yerel hukukta ne şekilde uygulanacaklarını belirlememektedir. O halde, bu tespit, Divan tarafından yapılacaktır.

Divanın karşılıklılık ilkesine atf yapması ve AB siyasi kurumlarına müdahale etmek istememesi açıkça yargısal siyaset yapımı olarak görülebilir. Bununla birlikte, bu tür bir yargısal siyaset yapımı kaçınılmazdır.¹⁹³ Divan, bu davada ne şekilde karar verse ve ne şekilde bu kararını gerekçelendirse de, her durumda sadece yargısal siyaset yapımı ile doldurulabilecek geniş yargısal takdir payı bulunmaktadır.¹⁹⁴ Bu nedenle, DTÖ sistemindeki tüm yeniliklere karşın, Divanın DTÖ kurallarına doğrudan uygulanırlık tanımaması haklı görülmelidir. Bu noktada, odak noktası doğrudan uygulanırlıktan ziyade, iki istisnai uygulanma ihtimaline yöneltilmelidir.

C. Üçüncü Bölüm

Topluluk mahkemeleri, DTÖ kuralları ve Uyuşmazlık Çözüm Organı (UÇO) kararlarının, kimi durumlar haricinde, tazminat isteminde kullanılmayacağını belirlemiştir. Bununla beraber DTÖ kuralları, uygun yorum ilkesi yoluyla Topluluk işlemleri ve ulusal işlemlerin yorumlanmasında kullanılabilir. Buna ek olarak, Divan, uluslararası anlaşmaların hukuka uygunluk denetiminde kullanılmasına ilişkin farklı bir karara imza atmıştır.

a. Atlanta Kararı (GATT) (Temyiz Davası)

Atlanta davasının konusunu, davacıların İDM'de açtıkları iptal ve tazminat davasının olumsuz neticelenmesi nedeniyle temyiz başvurusu yapmaları oluşturmaktadır.¹⁹⁵ Davacılar İDM önünde, 404/93 sayılı Muz Pazarının Ortak Organizasyonu Hakkında Topluluk Tüzüğü'nün iptal edilmesi ve zararlarının giderilmesi için tazminat talep etmiştir. İDM,

¹⁹³ Zonnekeyn, Divan kararının büyük ölçüde siyasi saiklerden etkilendiği ve bunun üzüntü verici olduğunu; bununla birlikte bu sonucun belki de kaçınılmaz olduğunu söylemektedir. ZONNEKEYN, (2000), s. 302.

¹⁹⁴ EECKHOUT, (2005), s. 306; EECKHOUT, (2002), s. 96.

¹⁹⁵ *Dava T – 521/93 Atlanta and Others v European Community* [1996] ECR II – 1707; *Dava C – 104/97P Atlanta and Others v European Community* [1999] ECR 6983.

davacıların bu başvurularını olumsuz biçimde karara bağlamıştır. Davacılar bunun üzerine kararı Divana götürerek temyiz etmiştir.

Davacılar, diğerlerinin yanında, DTÖ UÇO kararıyla 404/93 sayılı Tüzük'ün DTÖ hukukuna aykırı olduğunun tespit olunduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte Divan, bu iddianın Divana ilk başvuru yapıldığı sırada değil de; düplik aşamasında dile getirildiğini tespit etmiştir.

Sonuç olarak, bu nedenle DTÖ kurallarına ilişkin iddia değerlendirmeye alınmayarak, söz konusu iddia kabul edilemez bulunmuştur.¹⁹⁶

b. BEUC Kararı (Anti-Damping Kodu) (İptal Davası)

BEUC davasının konusunu, Topluluk anti-damping tedbirleri bakımından davacıyı ilgili taraf olarak nitelermeyen 18 Temmuz 1997 tarihli Komisyon Kararı'nın iptali istemi oluşturmaktadır.¹⁹⁷ Divan, Komisyonun anti-damping konusundaki Temel Tüzük'ü yorumlarken 1994 tarihli GATT bünyesindeki Anti-Damping Kodu ışığında yorum yapması gerektiğini belirledikten sonra, Komisyonun yorumunun hukuka uygun olup olmadığını değerlendirmiştir.¹⁹⁸

Sonuç olarak Divan, Komisyonun Temel Tüzük yorumunun hatalı olduğunu tespit ederek, ihtilafli Karar'ı iptal etmiştir.¹⁹⁹

c. Dior ve Tuk Kararları (TRIPS) (Önkarar Davası)

Dior ve Tuk davalarının konusunu, DTÖ anlaşmaları arasında yer alan TRIPS md. 50'nin yorumlanması oluşturmaktadır.²⁰⁰ Bir karma anlaşma olan TRIPS Anlaşması ile ilgili olarak Divan, ilk önce TRIPS md. 50'nin yorumu ile ilgili hangi konuların yetkisi içinde kaldığını ortaya koymuştur. Bunun için *Hermès* kararındaki tespitler yinelenmiştir. TRIPS md. 50, kapsamı içinde kalan her duruma aynı şekilde uygulanması gereken ve hem ulusal hukuk hem de Topluluk hukuku kapsamında uygulanma ihtimali bulunan usulî bir hükümdür. Bundan dolayı, bu madde, pratik ve hukuki nedenlerle üye devlet ve Topluluk yargısal organlarınca birörnek yorumlanmalıdır.²⁰¹

¹⁹⁶ **Dava C – 104/97P** para. 17 – 23.

¹⁹⁷ **Dava T – 256/97** *Bureau Européen des Unions de Consommateurs (BEUC) v Commission of the European Communities* [1999] ECR II – 169.

¹⁹⁸ **Dava T – 256/97** para. 65 – 83.

¹⁹⁹ **Dava T – 256/97** para. 84 – 85.

²⁰⁰ **Birleşik Davalar C – 300/98 ve 392/98**. Bu kararların incelemesi için bkz. **KOKOTT, JULIANE – SCHICK, KAI-GUIDO**, “Parfums Christian Dior SA v. Tuk Consultancy BV, and Assco Geruste GmbH v. Wilhelm Layher GmbH & Co. KG. Joined Cases C–300/98 and C–392/98”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 95, No: 3, 2001, s. 661 – 666; **PERTEGÁS SENDER, MARTA**, “Parfums Dior”, *Columbia Journal of European Law*, Cilt: 7, 2001, s. 385 – 391.

²⁰¹ **Birleşik Davalar C – 300/98 ve 392/98** para. 37. Divan, karma anlaşmanın kapsamındaki politika alanının kimin yetkisinde olduğuna bakması gereken detaylı bir sınır çizimine girişmek yerine, karma anlaşmaların her bölümünü kontrolü altında tutmaya çalışmaktadır.

Bu tip bir birörnek yorum, sadece Divan tarafından önkarar davası yoluyla gerçekleştirilebilir.²⁰² Bu nedenle, Divanın TRIPS md. 50'yi yorumlama yetkisi sadece ticari marka hukuku ile sınırlı tutulamaz.²⁰³

İkinci olarak Divan, TRIPS md. 50/6'nın doğrudan etkisi hakkında tespitler yapmıştır. Yerleşik içtihat hukukuna göre, üçüncü devletler ile Topluluk tarafından akdedilen bir anlaşmanın bir hükmü; anlaşmanın lafzı, amacı ve niteliği göz önünde tutularak o hüküm, uygulanması veya etkisi ile ilgili olarak herhangi bir müteakip önlemin alınmasına konu olmaksızın açık ve kesin bir yükümlülük içeriyorsa doğrudan etkili kabul edilmelidir.²⁰⁴ Divan, niteliği ve yapısı nedeniyle DTÖ Anlaşması ve Eklerinin kural olarak Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt alınamayacağına karar vermiştir.²⁰⁵ Aynı nedenlerle, DTÖ Anlaşması eki olan TRIPS hükümleri, Topluluk hukuku aracılığıyla bireylere mahkemeler önünde dayanabilecekleri haklar yaratacak nitelikte bulunmamaktadır.²⁰⁶ Bununla birlikte, TRIPS hükümlerinin doğrudan etkili olmadığına tespiti, somut olay bakımından yeterli bir cevap teşkil etmemektedir.²⁰⁷

TRIPS md. 50/6, hem ulusal hukuk hem de Topluluk hukuku alanında kalan bir konu hakkında uygulanabilir. Topluluğun düzenleyici işlem yaptığı alanlarda, bu tip bir düzenleme alanı içerisinde kalan koruma haklarına ilişkin geçici önlemlere dair ulusal kuralları uygulamaları istediğinde, üye devletlerin yargısal makamları, Topluluk hukuku aracılığıyla, bunu mümkün olduğu ölçüde TRIPS md. 50'nin lafzı ve amacı ışığında uygulamalıdır.²⁰⁸ Bununla birlikte, Topluluğun henüz düzenleyici işlem yapmadığı ve üye devletlerin yetkisinde kalan alanlarda, fikri mülkiyet haklarının korunması ve yargısal makamlar tarafından bu amaçla alınan önlemler, Topluluk hukuku kapsamı içinde yer almaz. Böyle bir durumda, bir üye devletin hukuk düzeninin bireylere TRIPS md. 50/6'da yer alan kurala doğrudan

LAVRANOS, NIKOLAOS, "Analysis and Reflections - The scope of the Exclusive Jurisdiction of the Court of Justice", *European Law Review*, Cilt: 32, No: 1, 2007, s. 90 – 91. Heliskoski'ye göre, üye devletlerin Topluluğa aktarmak istemedikleri konulardaki karar alma haklarını yok saymak, pratik nedenlerle işe yarar olmasından öteye geçen sebeplere dayandırılmalıdır. **HELISKOSKI**, s. 412.

²⁰² **Birleşik Davalar C – 300/98 ve 392/98** para. 38.

²⁰³ **Birleşik Davalar C – 300/98 ve 392/98** para. 39. Kokott – Schick, bu kararın öneminin, Divanın *Hermès* kararını TRIPS Anlaşması kapsamına giren tüm fikri mülkiyet haklarına genişletmesi olduğunu söylemektedir. **KOKOTT – SCHICK**, s. 662.

²⁰⁴ **Birleşik Davalar C – 300/98 ve 392/98** para. 42; **Dava 12/86** para. 14; **Dava C – 162/96** para. 31.

²⁰⁵ **Birleşik Davalar C – 300/98 ve 392/98** para. 43; **Dava C – 149/96** para. 47.

²⁰⁶ **Birleşik Davalar C – 300/98 ve 392/98** para. 44. Bununla birlikte Miller, TRIPS hükümlerinin doğrudan etkisinin sadece arzu edilir olmadığını; aynı zamanda mümkün olduğunu dile getirmiştir. **MILLER**, s. 619.

²⁰⁷ **Birleşik Davalar C – 300/98 ve 392/98** para. 45.

²⁰⁸ **Birleşik Davalar C – 300/98 ve 392/98** para. 47.

dayanma hakkı vermesine veya bir mahkemenin bu kuralı re'sen uygulamasına Topluluk hukuku karışmaz.²⁰⁹

Sonuç olarak, Topluluğun düzenleyici işlem yaptığı alanlarda, TRIPS md. 50 uygun yorum ilkesi uyarınca Topluluk işlemleri ve ulusal işlemlerin yorumunda dikkate alınacak; Topluluğun düzenleyici işlem yapmadığı alanlarda, TRIPS md. 50'nin etkisi ulusal hukuk tarafından belirlenecektir.

d. Cordis, T. Port ve Bocchi Food Kararları (GATT, GATS, İthalat Lisanslama Usulleri Anlaşması) (Tazminat Davası)

Cordis, T. Port ve Bocchi Food davalarının konusunu, davacıların, 404/93 sayılı Muz Pazarının Ortak Organizasyonu Hakkında Topluluk Tüzüğü'nün uygulanmasına ilişkin Komisyon Kararı nedeniyle uğradıkları zararın giderilmesi talebi oluşturmaktadır.²¹⁰ Davacılar, diğerlerinin yanında, bu Karar'ın DTÖ bünyesinde yer alan GATT, GATS ve İthalat Lisanslama Usulleri Anlaşması kuralları ile ihtilaf içinde olduğunu ileri sürmüştür.²¹¹

İDM, ilk önce Topluluğun sözleşme dışı sorumluluğuna gidilebilmesi koşullarını ortaya koymuştur. Buna göre, davacı ilgili Topluluk kurumunun iddia olunan ihlalinin hukuka aykırı olduğunu, gerçek zararını ve oluşan zarar ile Topluluk kurumunun ihlale yol açan davranışı arasındaki illiyet bağıını ispatlamakla yükümlüdür.²¹² Tazminat hakkı doğması için, ihlal edilen hukuk kuralı bireylere hak vermeyi amaçlamalı ve bu tip bir kuralın ihlali yeterince ciddi olmalıdır.²¹³

İlk koşulla ilgili olarak, İDM, *Portugal v Council* kararına atıfta bulunarak, DTÖ Anlaşması ve Eklerinin bireylere mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri hak vermek amacını taşımadığını belirtmiştir.²¹⁴ Bunun sonucunda, DTÖ Anlaşması ve Eklerinin ihlal edilmesi nedeniyle Topluluğun sözleşme dışı sorumluluğuna gidilemez.²¹⁵ Sadece, bir Topluluk

²⁰⁹ Birleşik Davalar C – 300/98 ve 392/98 para. 48.

²¹⁰ **Dava T – 18/99** *Cordis Obst und Gemüse Grosshandel GmbH v Commission* [2001] ECR II – 913; **Dava T – 52/99** *T Port GmbH & Co KG v Commission* [2001] ECR II – 981; **Dava T – 30/99** *Bocchi Food Trade International GmbH v Commission* [2001] ECR II – 4619. Bu kararların incelemesi için bkz. **ZONNEKEYN, GEERT A.**, “The Latest on Indirect Effect of WTO Law in the EC Legal Order The Nakajima Case Law Misjudged?”, *Journal of International Economics Law*, Cilt: 3, 2001, s. 597 – 608; **PEERS, STEVE**, “W.T.O. Dispute Settlement and Community Law”, *European Law Review*, Cilt: 26, No: 6, 2001, s. 605 – 615; **WEISBERGER**, s. 153 – 178.

²¹¹ **Dava T – 18/99** para. 30; **Dava T – 52/99** para. 30; **Dava T – 30/99** para. 35.

²¹² **Dava T – 18/99** para. 44; **Dava T – 52/99** para. 44; **Dava T – 30/99** para. 49; **Dava C – 26/81** *Oleifici Mediterranei v EEC* [1982] ECR 3057 para. 16; **Dava T – 113/96** *Dubois et Fils v Council and Commission* [1998] ECR II – 125 para. 54.

²¹³ **Dava T – 18/99** para. 45; **Dava T – 52/99** para. 45; **Dava T – 30/99** para. 50; **Dava C – 352/98P** *Bergdarm and Others v Commission* [2000] ECR I – 5291 para. 41 – 42.

²¹⁴ **Dava T – 18/99** para. 46 – 50; **Dava T – 52/99** para. 46 – 50; **Dava T – 30/99** para. 51 – 55.

²¹⁵ **Dava T – 18/99** para. 51; **Dava T – 52/99** para. 51; **Dava T – 30/99** para. 56.

işleminin DTÖ çerçevesinde üstlenilen belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla çıkarılması veya açıkça DTÖ anlaşmalarının hükümlerine atf yapması durumlarında DTÖ kuralları Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olacaktır.²¹⁶ Ne DTÖ Panel raporu ne Temyiz Organi kararı ne de UÇO kararı, Komisyonun uygulamayı amaçladığı belirli bir yükümlülük içermektedir. İlgili Topluluk işlemi, DTÖ organlarının raporlarından kaynaklanan herhangi bir belirli yükümlülüğe veya DTÖ Anlaşması ve Eklerinin belirli hükümlerine açıkça atf yapmamaktadır.²¹⁷

Sonuç olarak, davacılar, açtıkları bu davada, DTÖ Anlaşması ve Eklerinin ihlal edilmesine dayanamaz.²¹⁸

e. *Netherlands v Parliament and Council Kararı (TRIPS, Ticarete Teknik Engeller Hakkında Anlaşma, Avrupa Patent Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi) (İptal Davası)*

Netherlands v Parliament and Council davasının konusunu, Hollanda'nın, 98/44/EC sayılı Biyoteknolojik Buluşların Hukuki Korunması Hakkındaki Direktif'in iptal edilmesi başvurusu oluşturmaktadır.²¹⁹ Hollanda, söz konusu Direktif'in iptal edilmesine ilişkin olarak, diğerlerinin yanında, ilgili Topluluk işleminin TRIPS, Ticarete Teknik Engeller Hakkında Anlaşma, Avrupa Patent Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi kurallarına aykırı olduğunu ileri sürmüştür.²²⁰

Divan, Topluluk Avrupa Patent Sözleşmesi'ne taraf olmadığından Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde bu Sözleşme kurallarının ölçüt olamayacağını belirtilip, DTÖ ve bünyesindeki anlaşma kurallarının da kural olarak böyle bir denetimde kullanılamayacağını yinelemiştir.²²¹ Bununla birlikte Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, DTÖ Anlaşması gibi karşılıklı avantajlı düzenlemeler temelinde yürütülen müzakereler üzerine kurulu bir anlaşma değildir.²²² Bu Sözleşme, bireylerce mahkemeler önünde dayanılabilecek haklar yaratan hükümler içermese bile, bu durum Topluluğun taraf olduğu bir anlaşma ile üstlendiği yükümlülüklerle uyum sağlamasının mahkemeler tarafından denetlenmesinin önüne geçmez.²²³

Ayrıca ve her halükarda, bu iddia, Topluluğun uluslararası yükümlülüklerini doğrudan ihlal etmesi olarak değil; direktif bu yükümlülükleri değiştirmek istemezken; direktif tarafından üye devletlere

²¹⁶ **Dava T – 18/99** para. 58; **Dava T – 52/99** para. 58; **Dava T – 30/99** para. 63.

²¹⁷ **Dava T – 18/99** para. 59; **Dava T – 52/99** para. 59; **Dava T – 30/99** para. 64.

²¹⁸ **Dava T – 18/99** para. 60; **Dava T – 52/99** para. 60; **Dava T – 30/99** para. 65.

²¹⁹ **Dava C – 377/98** *Netherlands v Parliament and Council* [2001] ECR I – 7079.

²²⁰ **Dava C – 377/98** para. 50.

²²¹ **Dava C – 377/98** para. 52.

²²² **Dava C – 377/98** para. 53.

²²³ **Dava C – 377/98** para. 54; **Dava C – 162/96** para. 45, 47, 51.

yüklenen ve üye devletlerin uluslararası hukuktan kaynaklanan kendi yükümlülüklerini ihlal etmesi şeklinde anlaşılmalıdır.²²⁴ En azından bu nedenle, bu iddia kabul edilebilir niteliktedir.²²⁵ Divan, bu tespiti takiben, TRIPS dâhil olmak üzere, uluslararası anlaşmalar ışığında ilgili Direktif'i değerlendirmiştir.

Sonuç olarak, ihtilafli Direktif uluslararası hukuka uygun bulunarak, bu nedenle iptal edilemeyeceği belirlenmiştir.²²⁶

f. Petrotub Kararı (Anti-Damping Kodu) (Temyiz Davası)

Petrotub davasının konusunu, davacıların İDM'de açtıkları iptal ve tazminat davasının olumsuz neticelenmesi nedeniyle temyiz başvurusu yapmaları oluşturmaktadır.²²⁷ Davacılar İDM önünde, 2307/97 sayılı ve belirli ürünlere anti-damping harcı getiren Konsey Tüzüğü'nün iptalini istemiştir. İDM, davacıların bu başvurularını olumsuz biçimde karara bağlamıştır. Davacılar bunun üzerine kararı Divana götürerek temyiz etmiştir.

Divan, DTÖ kurallarının Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kullanılan kurallar arasında olmadığını ve ancak Topluluk DTÖ bağlamındaki belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla hareket etmişse ya da Topluluk işlemi DTÖ kurallarına açıkça atıf yapıyorsa DTÖ kurallarının ölçüt olabileceğini belirtmiştir.²²⁸ Temel Tüzük'ün dibacesi, bu Tüzükün amaçları arasında, 1994 tarihli Anti-Damping Kodu'nun yeni ve ayrıntılı kurallarını Topluluk hukukuna aktarmak olduğunu göstermektedir.²²⁹ Buradan hareket edildiğinde, Temel Tüzük md. 2/11, Anti-Damping Kodu md. 2.4.2 içerisinde yer alan belirli yükümlülüğü uygulamak amacıyla getirilmiştir.²³⁰

Topluluk işlemi, özellikle de uluslararası anlaşmaya etki vermek için çıkarılmışsa, mümkün olduğu ölçüde uluslararası hukukla uyumlu yorumlanmalıdır.²³¹ Anti-Damping Kodu md. 2.4.2 Topluluğa aktarılmakla birlikte, bu hükümde yer alan gerekçe gösterme gerekliliğinin, kurucu antlaşma tarafından getirilen Topluluk işlemlerinin dayandıkları sebepleri göstermeleri genel gerekliliği içinde yer aldığı düşünülebilir.²³² Bu nedenlerle, ilgili Konsey Tüzüğü, kurucu antlaşmada yer alan sebep

²²⁴ **Dava C – 377/98** para. 55.

²²⁵ **Dava C – 377/98** para. 56.

²²⁶ **Dava C – 377/98** para. 57 – 68.

²²⁷ **Birleşik Davalar T – 33–34/98** *Petrotub and Republica v Council* [1999] ECR II – 3837; **Dava C – 76/00P**.

²²⁸ **Dava C – 76/00P** para. 53 – 54.

²²⁹ **Dava C – 76/00P** para. 55.

²³⁰ **Dava C – 76/00P** para. 56.

²³¹ **Dava C – 76/00P** para. 57; **Dava C – 341/95** *Bettati* [1998] ECR I – 4355 para. 20.

²³² **Dava C – 76/00P** para. 58.

gösterme yükümlülüğünün bir parçası olarak, Anti-Damping Kodu md. 2.4.2’de bulunan kesin açıklama yapılması gerekliliğini içeriyor olmalıdır.²³³ İhtilafli Konsey Tüzüğü, böyle bir açıklama ihtiva etmemektedir.²³⁴ İDM, kararında Anti-Damping Kodu md. 2.4.2’yi dikkate almaksızın çıkarılan Konsey Tüzüğü’nü sebep gösterilmesi yükümlülüğüne uygun bularak hataya düşmüştür.²³⁵

Sonuç olarak, bu nedenlerle, ilgili Konsey Tüzüğü iptal edilmelidir.²³⁶

g. Üçüncü Bölüm Sonu

Atlanta, BEUC, Dior ve Tuk, Cordis, T. Port, Bocchi Food, Netherlands v Parliament and Council ve Petrotub kararları neticesinde dört farklı çıkarımdan bahsedilebilir. İlk olarak DTÖ kuralları ve UÇO kararları, kimi durumlar dışında, tazminat isteminde kullanılamaz. İkinci olarak, DTÖ kuralları, bir yandan Topluluk işlemlerinin diğer yandan ulusal hukukun yorumunda dikkate alınacaktır. Üçüncü olarak, uluslararası anlaşmaların hukuka uygunluk denetiminde kullanılmasına ilişkin farklı bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Son olarak, DTÖ *Nakajima* istisnasının uygulanmasına ilişkin bir karar ortaya konulmuştur.

aa. DTÖ Kurallarının Tazminat İstemindeki Konumu

Atlanta kararı ile cevapsız kalan DTÖ UÇO kararlarının Topluluk hukukunda nasıl konumlandırılacağı sorusu; *Cordis, T. Port ve Bocchi Food* kararları neticesinde yanıtlanmıştır. Buna göre, DTÖ kuralları kural olarak bireylere hak sağlamak amacını taşımamaktadır. Bunun sonucunda, tazminat davasında kural olarak DTÖ kuralları ya da UÇO kararlarına dayanılamayacaktır. Sadece, Topluluk işleminin DTÖ kuralları ya da UÇO kararlarından kaynaklanan yükümlülükleri uygulamak amacıyla getirilmesi veya Topluluk işleminin DTÖ kuralları ya da UÇO kararlarına açıkça atıf yapması hallerinde, tazminat davasında bu kural ya da kararlara dayanılabilecektir.

bb. DTÖ Kurallarının Uygun Yorum İlkesinde Kullanılması

BEUC ile *Dior ve Tuk* kararları ile sırasıyla Topluluk işlemlerinin yorumlanması esnasında DTÖ kurallarından yararlanılması ve Topluluk yetkisinde kalan alanlarda, ulusal hukukun, Topluluk hukuku aracılığıyla ve mümkün olduğu ölçüde DTÖ kuralları ışığında yorumlanması kabul edilmiştir.²³⁷ Topluluğun düzenleyici işlem yapmadığı ve üye devlet

²³³ *Dava C – 76/00P* para. 60.

²³⁴ *Dava C – 76/00P* para. 61.

²³⁵ *Dava C – 76/00P* para. 62.

²³⁶ *Dava C – 76/00P* para. 63 – 64.

²³⁷ Topluluk işlemlerinin DTÖ anlaşmaları ışığında yorumuyla ilgili olarak bkz.: *Dava C – 296/00 Prefetto Provincia di Cuneo v Silvano Carbone* [2002] ECR I – 4657 para. 22, 30. Ulusal işlemlerin Topluluğun taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ışığında yorumuyla ilgili

yetkisinde kalan alanlar bakımından, ilgili uluslararası anlaşma hükmünün etkileri ulusal hukuk tarafından belirlenecektir.

cc. Uluslararası Anlaşmaların Topluluk İşlemlerinin Hukuka Uygunluk Denetimindeki Yeri

Netherlands v Parliament and Council kararı neticesinde, uluslararası anlaşmaların hukuka uygunluk denetiminde kullanılmasına ilişkin farklı bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Divan, bu davadaki iddiayı, Topluluğun uluslararası yükümlülüklerini doğrudan ihlal etmesi olarak algılamamıştır. Bunun yerine, ihtilafli direktifin üye devletlere yüklediği ve üye devletlerin uluslararası hukuktan kaynaklanan kendi yükümlülüklerini ihlal etmesi olarak nitelmiştir. Bu nitelemesinin ardından, ilgili direktifi, uluslararası anlaşmalar ışığında değerlendirerek, direktifin hukuka uygun olduğuna karar vermiştir.

dd. Nakajima İstinasının Uygulanması Hali

BEUC ile *Petrotub* kararı neticesinde, Topluluğun DTÖ bağlamındaki belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla hareket ettiği ortaya konularak, 1994 tarihli Anti-Damping Kodu hükmü, Topluluk işleminin hukuka uygunluk denetiminde kullanılmış gözükmektedir.

h. Üçüncü Bölümün Yansımaları...

Bu bölümde incelenen kararlarla ilgili olarak doktrinde kimi değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler, yukarıdaki sınıflandırmayla paralel biçimde ele alınmıştır.

aa. DTÖ Kurallarının Tazminat İstemindeki Konumu

Cordis, T. Port ve *Bocchi Food* kararlarına ilişkin iki farklı nedene dayalı görüş ileri sürülmüştür. İlk olarak bu konu, DTÖ UÇO kararlarının doğrudan etkisi temelinde ele alınmıştır. Weisberger, *Cordis, T. Port* ve *Bocchi Food* kararlarında varılan sonucu, aslında *Portugal v Council* kararının somut olaya mantıksal uygulaması olarak yorumlamaktadır.²³⁸ Buna göre, somut olayda Topluluğun DTÖ kuralları ile uyumsuz olduğunu tespit eden UÇO kararı bulunması, “esnek” bir uyum yükümlülüğü olup, Topluluk hukukunda doğrudan etkili kabul edilmemesi haklıdır.²³⁹ Buna ek olarak, UÇO kararlarının açıklıktan uzak olması ve uyum yükümlülüğünün koşula bağlı niteliği, ihtilafli işlemlerde, Topluluk mahkemelerince

olarak bkz.: **Dava C – 431/05 Merck Genéricos – Produtos Farmacêuticos** [Karar Tarihi: 11 Eylül 2007] para. 35; **Dava C – 275/06 Productores de Música de España (Promusicae) v Telefónica de España SAU** [Karar Tarihi: 29 Ocak 2008] para. 60.

²³⁸ **WEISBERGER**, s. 169 – 170. Eeckhout da Topluluk mahkemelerinin DTÖ kararlarına doğrudan etki vermeyeceğinin *Portugal v Council* kararından açıkça anlaşılacağını belirtmektedir. **ECKHOUT, (2002)**, s. 104. Aynı doğrultuda bkz. **SYNDER**, s. 335.

²³⁹ **WEISBERGER**, s. 173.

belirlenen DTÖ anlaşmasından kaynaklanan “belirli bir yükümlülük” olmadığı anlamına gelmektedir.²⁴⁰

İkinci olarak bu konu, Topluluk işlemlerinin DTÖ UÇO kararlarını uygulamak amacıyla çıkarılmış olması temelinde ele alınmıştır. Buna göre, kimi yazarlar, *Cordis, T. Port* ve *Bocchi Food* kararlarında ihtilaflı Topluluk işleminin DTÖ hukukundan kaynaklanan yükümlülükleri uygulamak amacıyla çıkarıldığını belirterek, *Nakajima* kuralının bu kararlarda uygulanmamasını eleştirmektedir.²⁴¹

bb. DTÖ Kurallarının Uygun Yorum İlkesinde Kullanılması

Topluluk işlemlerinin yanı sıra ulusal işlemlerin de Topluluk için bağlayıcı olan uluslararası anlaşmalara uygun yorumlanması gerekliliğini getiren *Dior* ve *Tuk* kararları hakkında çeşitli tespitler yapılmıştır. Özellikle, karma anlaşmalar konusunda yetki meselesi yapılan yorumlarda ön plana çıkmaktadır. Kimi yazarlar, bu nedene dayalı olarak, *Dior* ve *Tuk* kararlarının gerekçesini bütünüyle tatmin edici bulmamaktadır.²⁴² Kimi yazarlarsa, Topluluğun düzenleyici işlem yaptığı ve yapmadığı alanların belirlenmesinin zorluklarına dikkat çekmektedir.²⁴³

Buna ek olarak pek çok yazara göre, mümkün olduğu ölçüde, ulusal önlem ve Topluluk önlemlerinin uluslararası yükümlülüklerle uyumlu yorumlanması ilkesi, bireylerin DTÖ kurallarını ileri sürmesinde en etkili yöntem olmaya adaydır.²⁴⁴

cc. Uluslararası Anlaşmaların Topluluk İşlemlerinin Hukuka Uygunluk Denetimindeki Yeri

Netherlands v Parliament and Council kararı, uluslararası anlaşmaların Topluluk hukukunda uygulanabilmesini doğrudan etki testinden ayırmış

²⁴⁰ WEISBERGER, s. 176.

²⁴¹ Zonnekeyn, ihtilaflı Topluluk işleminin DTÖ muz rejimiyle uyum sağlamaya yönelik olarak çıkarıldığını ve bu nedenle İDM'nin *Nakajima* içtihat hukuku ilkelerini hatalı şekilde değerlendirdiğini ileri sürmüştür. ZONNEKEYN, (2001), s. 603. Zonnekeyn, metne dayalı bir yorumun ihtilaflı Topluluk işleminin DTÖ kuralları ışığında denetlenmesinin önüne geçme olasılığı bulunmakla birlikte, ihtilaflı işlemin hedefinden harekete edilirse, ilgili işlemin DTÖ yükümlülüklerini yerine getirmek adına çıkarıldığının aşikâr olduğunu ifade etmektedir. ZONNEKEYN, (2001), s. 604. Benzer bir görüş için bkz. PEERS, s. 612, 615; EECKHOUT, (2002), s. 107. Zonnekeyn, bu kararları *Nakajima* doktrinin en düşük seviyede uygulanması olarak niteleyerek, ihtilaflı işlem Panel ve Temyiz Organı kararları uyarınca açıkça DTÖ uyumlu bir rejim tesis etmek için kabul edildiğinden, İDM tarafından izlenen yaklaşımı doğru bulmamaktadır. ZONNEKEYN, (2001), s. 608.

²⁴² ARNULL – DASHWOOD – DOUGAN – ROSS – SPAVENTA – WYATT, s. 200 – 202. Aynı doğrultuda bkz. HARTLEY, (2007), s. 181; KOKOTT – SCHICK, s. 664.

²⁴³ KOKOTT – SCHICK, s. 665; PERTEGÁS SENDER, s. 390.

²⁴⁴ DESMEDT, (2000), s. 192; GRILLER, s. 468; ZONNEKEYN, (2000), s. 302; UERPMANN, s. 25. Kokott – Schick, uygun yorum ilkesinin doğrudan etkinin olmamasını sadece kısmen karşılayacağını dile getirmektedir. KOKOTT – SCHICK, s. 666.

gözükmekte nitelendirilerek, bu nedenle önemli bulunmaktadır.²⁴⁵ Eeckhout'a göre, bu kararlar Topluluk işlemlerinin uluslararası yükümlülükler ışığında değerlendirilmesi içtihat hukukuna yeni bir karışıklık katmanı eklenmiştir.²⁴⁶

Kanımca, Divanın bu davadaki iddiayı Topluluğun uluslararası yükümlülüklerini doğrudan ihlal etmesi olarak algılamaması ve bunun yerine ihtilafli direktifin üye devletlere yüklediği ve üye devletlerin uluslararası hukuktan kaynaklanan kendi yükümlülüklerini ihlal etmesi olarak nitelendirmesi göz önünde tutulmalıdır. Bu noktadan hareketle, Divanın *Commission v Federal Republic of Germany* kararındaki gibi, Topluluk işlemlerinin uluslararası anlaşmalar ile uyumlu bir şekilde yorumlanması gerekmesinden hareket ettiği söylenebilir.²⁴⁷ Bununla birlikte, bu konuda bir açıklık olması için, konuya ilişkin yeni karar ya da kararların verilmesi beklenmelidir.

dd. Nakajima İstisnasının Uygulanması Hali

Petrotub kararı sonrasında, iki farklı görüşten bahsedilebilir. İlk, *Petrotub* kararı, *Nakajima* istisnasının bir uygulaması olarak nitelenerek, bu istisnanın DTÖ kurallarına etki verilmesinde bir araç olarak kendine yer edinmeye başlaması olumlu karşılanmıştır. Koutrakos, diğer sebeplerin yanında, bu kararın, *Nakajima* kuralının sıkı bir biçimde metne bağlı olarak yorumlanmama ihtimalini yansıttığını belirtmektedir.²⁴⁸

İkinci olarak, bu karar, uygun yorum ilkesinin bir uzantısı olarak görülmüştür. Bu görüşte olan Kuijper'e göre, *Petrotub* kararı, *Nakajima*

²⁴⁵ Bkz. **KOUTRAKOS**, s. 288; **EECKHOUT**, (2005), s. 251, 300. Bu yaklaşıma yer veren Lenaerts – Corthaut'a göre, bir uluslararası anlaşmada bir yükümlülük tanımlanabildiği veya Topluluğa yönelik bir davranışsal kural çıkarılabildiği hallerde, bu anlaşma, AT hukukunun geçerliliği söz konusu olduğunda dayanak kural olarak kullanılabilir. **LENAERTS – CORTHAUT**, s. 298.

²⁴⁶ **EECKHOUT**, (2005), s. 323; **EECKHOUT**, (2002), s. 108 – 109. Eeckhout, kararla ilgili yapılan bu tespitin, doğrudan etkiyi hukuka uygunluk denetimiyle eş anlamlı şekilde ele alan önceki Divan kararları ışığında anlamlandırmanın zorlaştığını söylemektedir. **EECKHOUT**, (2005), s. 251.

²⁴⁷ **Dava C – 61/94 ECR I – 3989** para. 52.

²⁴⁸ Koutrakos *Petrotub* kararını bu nedenin yanında, Divanın *Nakajima* formülünü geniş yorumlarken Topluluk hukukunu da geniş yorumlamış olması ve Topluluğun üstlendiği uluslararası hukuki yükümlülüklerle uyum sağlanmasında uygun yorum ilkesinin uygulamada nasıl tatbik edilebileceğinin tarif edilmesi nedenleriyle önemli bulmaktadır. **KOUTRAKOS**, s. 283 – 284. Bununla birlikte, iki nedenden ötürü karara ihtiyatla yaklaşılmalıdır: *Petrotub* kararı, *Nakajima* kararı gibi anti-damping alanında alınmıştır ve Divan önündeki hukuki uyumsuzluk, Topluluk işlemlerinde Divanın senelerdir hassasiyetle yaklaştığı şeffaflık ilkesinin bir uzantısı olan sebep gösterme yükümlülüğüne ilişkindir. **KOUTRAKOS**, s. 284 – 285.

içtihat hukukunun uygulanmasından ziyade, Topluluk hukukunun DTÖ kurallarına uygun yorumlanmasına ilişkindir.²⁴⁹

D. Dördüncü Bölüm

Divan, DTÖ UÇO kararlarının, bu kararlarda tanınan makul süre geçirilse bile, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde kullanılmayacağını ortaya koymuştur.

a. *Biret* Kararı (GATT) (Temyiz Davası)

Biret davalarının konusunu, davacıların İDM’de açtıkları iptal ve tazminat davasının olumsuz neticelenmesi nedeniyle temyiz başvurusu yapmaları oluşturmaktadır.²⁵⁰ Davacılar İDM önünde, belirli bir kategoriye giren dana ve sığır etinin Topluluğa ithal edilmesinin yasaklanmasına ilişkin Topluluk işlemi nedeniyle uğradıkları zararlarının giderilmesi için tazminat talep etmiştir. İDM, bu başvuruları olumsuz biçimde karara bağlamıştır. Davacılar bunun üzerine kararı Divana götürerek temyiz etmiştir.

Divan, ilk olarak Topluluğun sözleşme dışı sorumluluğuna gidilebilmesi için; ilgili Topluluk kurumunun iddia olunan ihlalinin hukuka aykırı olması, gerçek zarar ve oluşan zarar ile Topluluk kurumunun ihlale yol açan davranışı arasındaki illiyet bağı koşullarının gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁵¹

DTÖ anlaşmaları, niteliği ve yapısı dikkate alındığında, kural olarak, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kabul edilemez.²⁵² Sadece, Topluluk DTÖ kapsamında belirli bir yükümlülüğü

²⁴⁹ KUIJPER – BRONCKERS, s. 1326.

²⁵⁰ *Dava T – 210/00 Biret et Cie v Council* [2002] ECR II – 47; *Birleşik Davalar C – 93–94/02P Biret International SA v Council ve Etablissements Biret et Cie SA v Council* [2003] ECR I – 10497. *Biret* davalarında Hukuk Sözcüsünün görüşünün incelemesi için bkz. ZONNEKEYN, GEERT A., “EC Liability for the Non-Implementation of WTO Dispute Settlement Decisions – Advocate General Alber Proposes a “Copernican Innovation” in the Case Law of the ECJ”, *Journal of International Economics Law*, Cilt: 6, No: 3, 2003, s. 761 – 769. *Biret* kararlarının incelemesi için bkz. ZONNEKEYN, GEERT A., “EC Liability for the Non-Implementation of WTO Dispute Settlement Decisions – Are the Dice Cast?”, *Journal of International Economics Law*, Cilt: 7, No: 2, 2005, s. 483 – 490; ALEMANN, s. 555 – 561; THIES, ANNE, “Biret and beyond: The Status of WTO Rulings in EC Law”, *Common Market Law Review*, Cilt: 41, 2004, s. 1661 – 1682; MENDEZ, MARIO, “Analysis and Reflections - The impact of WTO rulings in the Community legal order”, *European Law Review*, Cilt: 29, No: 4, 2004, s. 517 – 529; EGLI, PATRICIA, “Biret International SA v. Council of the European Union. Case C–93/02 P. 2003 ECR I–10497; Établissements Biret & Cie SA v. Council of the European Union. Case C–94/02 P. 2003 ECR I–10565”, *American Journal of International Law*, Cilt: 99, No: 1, 2005, s. 230 – 235; EMCH, ADRIAN, “The Biret Cases: What Effects Does WTO Dispute Settlement Rulings Have in EU Law?”, *Jean Monnet Working Center of Excellence*, No: 1/2005, 2005, s. 1 – 30.

²⁵¹ *Birleşik Davalar C – 93–94/02P* para. 54.

²⁵² *Birleşik Davalar C – 93–94/02P* para. 55.

uygulamayı amaçlamışsa ya da Topluluk işlemi açıkça DTÖ anlaşmalarının belirli hükümlerine atıf yapıyorsa, Topluluk mahkemeleri Topluluk işlemlerini DTÖ anlaşmalarının ilgili maddeleri ışığında değerlendirecektir.²⁵³

Divan, İDM'nin gerekçe göstermek konusunda hataya düşmekle birlikte, bu hatasının sonucu etkilemediğini ortaya koymuştur.²⁵⁴ Somut olayda, DTÖ UÇO, 13 Şubat 1998 tarihinde ilgili Topluluk hukukunun DTÖ kurallarıyla uyumlu olmadığına karar vermiştir. Aynı zamanda, Topluluğa 15 aylık makul süre tanıyarak, bu süre içinde Topluluğun DTÖ yükümlülükleri ile uyum sağlamanın beklenmesi uygun görülmüştür. Bu süre 13 Mayıs 1999 tarihinde dolmuştur.²⁵⁵ Bundan dolayı, 13 Mayıs 1999 tarihinden öncesi için Topluluk mahkemelerinin Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğunu denetlemesi söz konusu değildir.²⁵⁶ Buna ek olarak, Paris Mahkemesi, Biret şirketi ile ilgili olarak, 28 Şubat 1995 tarihinde ödemelerin durdurulmasına karar vermiştir. Bu nedenle bu davada, Topluluğun UÇO kararının yerine getirilmesine ilişkin tutumunun dikkate alınmasına gerek olmaksızın, 13 Mayıs 1999 tarihinden sonra Biret şirketinin uğradığı herhangi bir zarardan bahsedilemez.

Sonuç olarak, bu nedenle Topluluğun herhangi bir açıdan sorumluluğu yoluna gidilemez.²⁵⁷

b. Van Parys Kararı (GATT) (Önkarar Davası)

Van Parys davasının konusunu, 404/93, 2362/98, 2806/98, 102/1999 ve 608/1999 sayılı Topluluk Tüzükleri'nin geçerliliğinin 1994 tarihli GATT md. I ve XIII ışığında değerlendirilmesi istemi oluşturmaktadır.²⁵⁸

Divan, kararda yerleşik içtihadını tekrar etmektedir: DTÖ anlaşmaları, niteliği ve yapısı dikkate alındığında, kural olarak, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak kabul edilemez.²⁵⁹ Sadece, Topluluk DTÖ kapsamında belirli bir yükümlülüğü uygulamayı amaçlamışsa ya da Topluluk işlemi açıkça DTÖ anlaşmalarının belirli hükümlerine atıf

²⁵³ **Birleşik Davalar C – 93–94/02P** para. 56.

²⁵⁴ **Birleşik Davalar C – 93–94/02P** para. 57 – 63.

²⁵⁵ **Birleşik Davalar C – 93–94/02P** para. 64.

²⁵⁶ **Birleşik Davalar C – 93–94/02P** para. 65.

²⁵⁷ **Birleşik Davalar C – 93–94/02P** para. 66 – 67.

²⁵⁸ **Dava C – 377/02** *Léon Van Parys v NV Belgisch Interventie-en Restitutiebureau (BIRB)* [2005] ECR I – 1465. Bu kararın incelemesi için bkz. **EGLI, PATRICIA**, “Léon Van Parys NV v. Belgish Interventie – En Restitutiebureau (BIRB)”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 100, 2006, s. 449 – 454; **EMCH, ADRIAN**, “The European Court of Justice and WTO Dispute Settlement Rulings: The end of Flirt”, *The Journal of World Investment & Trade*, Cilt: 7, No: 4, 2006, s. 563 – 586; **DOUGAN, MICHAEL**, “Legal Developments”, *Journal of Common Market Studies*, Cilt: 44, 2006, s. 132 – 134.

²⁵⁹ **Dava C – 377/02** para. 39.

yapıyorsa, Topluluk mahkemeleri Topluluk işlemlerini DTÖ anlaşmalarının ilgili maddeleri ışığında değerlendirecektir.²⁶⁰

Divan, Topluluğun DTÖ kapsamında belirli bir yükümlülüğü uygulamayı amaçlayıp amaçlamadığını değerlendirerek, bu soruya olumsuz yanıt vermiştir. Buna göre, 25 Eylül 1997 tarihli UÇO kararıyla Topluluğun 1994 tarihli GATT md. I ve XIII ile uyum sağlaması gerektiği öngörülmüştür. Bununla birlikte, Topluluk adı geçen kararla DTÖ çerçevesinde belirli bir yükümlülük üstlenmeyi amaçlamamıştır. Bu nedenle, Topluluk mahkemeleri, ilgili GATT kuralları ışığında Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğunu denetleyemez.²⁶¹

Divan, bu yaklaşımına neden olarak çeşitli gerekçeler sunmaktadır. İlk olarak, taraf devletin önlemlerinin DTÖ kuralları ile aykırılığına ilişkin bir UÇO kararı bulunsa bile, DTÖ uyuşmazlık çözüm sistemi taraflar arasındaki müzakerelere hatırı sayılır derecede önem atfetmektedir.²⁶² Uyuşmazlık çözüm sisteminin esas amacı, uyuşmazlık tarafları arasında kabul edilebilir bir çözüme ulaşamadığında, DTÖ kurallarıyla uyumsuz olduğu tespit edilen önlemlerin kaldırılmasıdır. Bununla birlikte, DTÖ kurallarıyla uyumsuz olduğu tespit edilen yerel önlem makul süre içinde düzeltilmediği takdirde, geçici bir önlem olarak kullanılsa bile, ilgili tarafın tazminat ödeme ve ayrıcalıkların veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması imkânı vardır.²⁶³

Bir uyuşmazlık, ilgili tarafça DTÖ kuralları ile uyumsuzluk giderilene ya da taraflar karşılıklı bir çözüm buluncaya kadar UÇO gündeminde kalacaktır.²⁶⁴ UÇO kararının yerine getirildiğine ilişkin bir anlaşmazlık olduğu hallerde, ilgili taraf uyuşmazlık çözüm sistemi içerisinde konunun açıklığa kavuşturulmasını talep edebilmektedir.²⁶⁵

Bu koşullar altında, mahkemelerden DTÖ anlaşmaları ile uyumsuz olduğu belirlenen yerel hukuk kurallarını uygulamaktan kaçınmasını istemek, âkit tarafların yasama ve yürütme organlarını geçici bir biçimde olsa bile müzakere edilerek bir çözüme ulaşılması olasılığından yoksun bırakmak anlamına gelecektir.²⁶⁶

DTÖ UÇO kararı ile tanınan makul sürenin sona ermesi, Topluluğun uyuşmazlığın tarafları ile ortak bir çözüme varması ihtimalini ortadan kaldırmamaktadır. Topluluk mahkemelerinin bu sürenin sona ermesi ile birlikte DTÖ kuralları ışığında Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğunu

²⁶⁰ Dava C – 377/02 para. 40.

²⁶¹ Dava C – 377/02 para. 41.

²⁶² Dava C – 377/02 para. 42.

²⁶³ Dava C – 377/02 para. 43 – 45.

²⁶⁴ Dava C – 377/02 para. 46.

²⁶⁵ Dava C – 377/02 para. 47.

²⁶⁶ Dava C – 377/02 para. 48.

denetlemesini istemek, Topluluğun bu kurallara uygun biçimde karşılıklı kabul edilebilir bir çözüme ulaşmasındaki pozisyonunu zayıflatabilir.²⁶⁷

Buna ek olarak, 1637/98 sayılı Tüzük ve uygulanmasına ilişkin Tüzükler, DTÖ kapsamında belirli bir yükümlülüğü uygulamayı amaçlamamakta veya açıkça DTÖ anlaşmalarının belirli hükümlerine atf yapmamaktadır.²⁶⁸

İkinci olarak, Topluluk hukukunun DTÖ kuralları ile uyumun temin edilmesi rolünün doğrudan Topluluk yargısına bırakıldığını kabul etmek, Topluluk yasama ve yürütme organlarını Topluluğun ticari ortaklarındaki muadillerinin yararlandığı manevra alanından yoksun bırakacaktır. Topluluğun en önemli ticari ortaklarının da aralarında bulunduğu bazı taraf devletler, DTÖ anlaşmalarının konusu ve amacından hareketle, DTÖ kurallarının yerel hukuk kurallarının hukuka uygunluğunun denetlenmesinde yargısal organlar tarafından uygulanabilecek kurallar arasında olmadığını belirlemiştir. Bu tip bir karşılıklılık yokluğu, DTÖ kurallarının uygulanmasında anormallik olmasına neden olacaktır.²⁶⁹

Sonuç olarak, DTÖ UÇO kararı ile Topluluk işlemi DTÖ kurallarıyla uyumsuz bulunmuş olsa bile, bireyler, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde DTÖ kurallarına dayanamaz.²⁷⁰

c. Dördüncü Bölüm Sonu

Biret kararı sonrasında, DTÖ UÇO kararlarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin açık bir kapı bırakılmış olmakla birlikte, *Van Parys* kararı neticesinde, DTÖ UÇO kararlarının, bu kararlarda belirlenen makul süre geçirilse bile Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde kullanılamayacağı belirtilerek bu kapı kapatılmıştır.²⁷¹ Bu sonuç, Divanın DTÖ UÇO kararları ile verilen makul süre sona erse bile Topluluk kurumlarının manevra alanının varlığını koruması nedeniyle elde edilmiş gözükmetedir.

Buna ek olarak, DTÖ UÇO kararında verilen makul sürenin sona ermesi, kendiliğinden, Topluluğun DTÖ kurallarından kaynaklanan belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla işlem yapması anlamına gelmeyecektir.²⁷² Böylece, DTÖ hukuku ile uyum sağlamak için getirilen

²⁶⁷ **Dava C – 377/02** para. 51.

²⁶⁸ **Dava C – 377/02** para. 52.

²⁶⁹ **Dava C – 377/02** para. 53.

²⁷⁰ **Dava C – 377/02** para. 54.

²⁷¹ Aynı doğrultuda görüşler için bkz. **KOUTRAKOS**, s. 294 – 295. Krş. **Hukuk Sözcüsü Görüşü** Birleşik Davalar C – 93–94/02P *Biret International SA v Council ve Etablissements Biret et Cie SA v Council* [2003] ECR I – 10497 para. 114. **Hukuk Sözcüsü Görüşü** Dava C – 377/02 *Léon Van Parys v NV Belgisch Interventie-en Restitutiebureau (BIRB)* [2005] ECR I – 1465 para. 73.

²⁷² Bkz. **EGLI, (2006)**, s. 453.

düzenlemeler ile DTÖ hukukundan kaynaklanan belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla düzenleme yapmak arasında ayırım yapılarak, sadece ikincisinin *Nakajima* istisnası içinde kaldığı netlik kazanmıştır.

Portugal v Council kararı ve sonrasında verilen kararlarla paralellik kurularak; *Van Parys* kararının gerekçesinin aynı zamanda DTÖ UÇO kararı veya kuralının doğrudan etkili olmayacağı ve tazminat davası içerisinde kural olarak kullanılamayacağı sonucunu doğuracağından bahsedilebilir. Böylece, *Van Parys* kararı ile birlikte, Divanın DTÖ kurallarına ilişkin içtihadının bütünlük kazandığı belirtilebilir.

d. Dördüncü Bölümün Yansımaları...

DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin son dönem kararları olarak *Biret* ve *Van Parys* kararları doktrinde geniş yankı bulmuştur.

aa. *Biret* Kararı

Kimi yazarlar, konuya tazminat sorumluluğu çerçevesinde yaklaşmaktadır. *Biret* kararı, çeşitli yazarlar tarafından dile getirildiği üzere, koşulları oluştuğunda Topluluğun sorumluluğu yoluna gidilebilmesinin kapısını aralık bırakmıştır.²⁷³ Bu noktada, davanın koşulları dikkate alınarak, UÇO kararları uyarınca tanınan makul sürenin sona ermesi ve Topluluğun gerekli uyum işlemlerini yerine getirmemesi halinde, bireylerin UÇO kararlarına dayanarak tazminat talep etmesinin ihtimal dâhilinde bulunduğundan bahsedilebilir.²⁷⁴

Alemanno, UÇO kararları neticesinde makul süre içinde Topluluk uyum sağlamazsa, bireylere tazminat sorumluluğu yoluna gitme hakkının tanınmasının, hem DTÖ taraflarının uygulama sürecinde takdir hakkını azaltmayacağını hem de DTÖ kararları ile uyum sağlamak zorunda bırakmayacağını; buna karşın bu tip bir uyum için teşvik olabileceğini dile getirmektedir.²⁷⁵ Zonnekeyn'e göre, Divan, kararda karşılıklılık ilkesine de değinmeyerek, Topluluğun ticari ortaklarının tazminat sorumluluğuna gidip gitmemesini dikkate almamıştır.²⁷⁶ Von Bogdandy, UÇO kararlarının

²⁷³ Bkz. ZONNEKEYN, (2005), s. 484; EMCH, (2005), s. 20; O'NEILL, MARIA, "On the Boundary Clash between EC Commercial Law and WTO Law", *Legal Issues of Economic Integration*, Cilt: 32, No: 1, 2005, s. 66; VON BOGDANDY, s. 48. Thies'e göre, *Biret* kararı, AT mahkemeleri önünde DTÖ hukuku ihlallerinin değerlendirilmesinde yeni bir kategori olarak tazminat istemi için kapı açmış olabilir. THIES, s. 1667, 1681 – 1682.

²⁷⁴ ALEMANNNO, s. 558; EGLI, (2005), s. 233; EMCH, (2005), s. 20.

²⁷⁵ ALEMANNNO, s. 560. Benzer bir görüş için bkz. THIES, s. 1682. Alemanno'ya göre, *Biret* kararının dikkatli şekilde okunması, Divanın, içtihat hukukunda UÇO kararları ile uyumun sağlanmasında bireylere rol tanınması yönünde ilerleme niyeti olduğunu göstermektedir. ALEMANNNO, s. 557.

²⁷⁶ ZONNEKEYN, (2005), s. 488. Aynı doğrultuda bkz. EGLI, (2005), s. 234; BRONCKERS, s. 448.

uygulanmaması neticesinde yalnız tazminat davası açılması hakkı tanınmasının bazı kabul edilebilir siyasi temeller olmakla birlikte, hukuki düzlemde ikna edici olmadığını dile getirmektedir.²⁷⁷

Kimi yazarlar ise, konuya hukuka uygunluk denetimi çerçevesinde yaklaşmaktadır. Buna göre, UÇO kararları uyarınca tanınan makul sürenin sona ermesi ve Topluluğun gerekli uyum işlemlerini yerine getirmemesi halinde, UÇO kararları ışığında Topluluk işlemlerinin denetlenmesi olasılığı açık kalmıştır.²⁷⁸ Hatta Mendez'e göre, bu kabul edilmezse, Topluluk mahkemelerinin, Topluluk siyasi kurumlarına bağlayıcı uluslararası kararları ihlal etme imkânı sunması eleştirisi ile karşı karşıya kalması kaçınılmazdır.²⁷⁹

bb. Van Parys Kararı

Biret kararı sonrasında ortaya konulan tazminat sorumluluğu ve hukuka uygunluk denetiminde DTÖ UÇO kararlarının kullanılabilmesi ihtimaline ilişkin sorular, *Van Parys* kararıyla olumsuz cevaplandırılmıştır.

Konu bir boyutuyla, DTÖ UÇO kararlarının makul sürenin sona ermesinden sonra Topluluk hukukunda doğurduğu etkilerle ilgili olarak ele alınmıştır. Kuijper'e göre, *Van Parys* kararı, *Portugal v Council* kararını yeniden teyit ettikten sonra, Panel ya da Temyiz Organı kararının verilmesinin ve tanınan makul sürenin dolmasının ardından çözümün müzakeresine ilişkin gerçekleri tümüyle dikkate almaktadır.²⁸⁰ Bu davadaki tespitler dikkate alınarak, bir Panel veya Temyiz Organı kararı sonrasında bile DTÖ kurallarının ihlal edilmiş olduğunun şüpheden uzak şekilde tespit edildiği belirli bir an göstermenin zorluğu açıktır.²⁸¹

Konu diğer boyutuyla, DTÖ UÇO kararıyla uyum sağlanması ve *Nakajima* istisnası arasındaki ilişki çerçevesinde ele alınmıştır. Egli'ye göre, DTÖ hukuku ile uyum sağlamak için getirilen düzenlemeler ile DTÖ hukukunu uygulamak için getirilen düzenlemeler arasında ayırım yapılarak, sadece ikincisinin *Nakajima* istisnası içinde kalması, *Nakajima* doktrininin işe yararlığını ciddi ölçüde perdelemiştir.²⁸²

Van Parys kararı sonucu, DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkilerin hangi koşullarda gerçekleşeceği netlik kazanmıştır. Bu

²⁷⁷ VON BOGDANDY, s. 64.

²⁷⁸ MENDEZ, s. 524; BRONCKERS, s. 447. Egli, Divanın DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğrudan etkisine ilişkin üçüncü bir istisna kabul etmeye istekli gözüktüğünü ve Topluluğun DTÖ UÇO kararına makul sürenin sona ermesine rağmen uyulmadığı durumlarda Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminin DTÖ kuralları çerçevesinde yapılabileceğini belirtmektedir. EGLI, (2005), s. 234.

²⁷⁹ MENDEZ, s. 529.

²⁸⁰ KUIJPER – BRONCKERS, s. 1322 – 1323, 1333 – 1334.

²⁸¹ KUIJPER – BRONCKERS, s. 1334.

²⁸² EGLI, (2006), s. 453. Aynı doğrultuda bkz. EMCH, (2006), s. 586.

nedenle, bu karara ve genel olarak DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin değerlendirmelere aşağıda yer verilecektir.

2. Divan'ın Seyir Defterine Düşülen Notlar

Divan, yukarıda bahsedilen kararları ile, DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkiler konusunda bütünlüklü bir içtihat oluşturmuş gözükmektedir. Bu bölümde Divan kararlarından yola çıkılarak, DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkiler ile ilgili kimi tespitler yapılacaktır. Divan kararları dikkate alınarak, bu bölüm, DTÖ kurallarının Topluluk için bağlayıcı olması ve DTÖ kurallarının bir mahkemece karara bağlanabilir olması olarak ikiye ayrılmıştır.

A. DTÖ Kurallarının Topluluk İçin Bağlayıcı Olması

DTÖ Anlaşması ve Ekleri hem Topluluk hem de üye devletler tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte, anlaşmaların imzalanması esnasında Topluluk ile üye devletler arasında herhangi bir yetki paylaşımı yapılmamıştır. Bu anlaşmaların (kurallarının) bir kısmı Topluluk yetkisinde kalmakla birlikte, geri kalan kısmı Topluluk ve üye devletlerde birlikte veyahut da münhasıran üye devlet yetkisinde kalabilmektedir. O halde DTÖ Anlaşması ve Ekleri, Topluluk hukukuna uygun olarak akdedilen anlaşma sayılarak Topluluk hukukunun bir parçası kabul edilmekle birlikte, yetkiye ilişkin tespitler akılda tutulmalıdır.

DTÖ içinde yer alan Panel, Temyiz Organı ve UÇO kararlarının Topluluk hukukundaki konumu tartışmalı bulunmaktadır. Bu noktada, Divan kararlarında yer verilen iki durum ile paralellik kurulmaya çalışılabilir. İlk olarak, uluslararası anlaşmalara etki vermek için kurulmuş organ kararları Topluluk hukukunun bir parçası olarak nitelendirilmiştir.²⁸³ Zonnekeyn, Panel veya Temyiz Organı kararları ile Ortaklık Konseyi kararlarını karşılaştırarak, aralarında benzerlikler bulunmakla birlikte, aynı hukuki etkileri doğurmadıkları veya doğurma amacı taşımadıkları sonucuna varmıştır.²⁸⁴ Özellikle, uluslararası anlaşmalara etki vermek için kurulmuş organ kararlarının, o uluslararası anlaşmanın içeriğini geliştirmeye yönelik olması karşısında, DTÖ kararlarının yargısal benzeri bir uyumsuzluk çözümüne ilişkin olması dikkate alınarak, iki organ arasında paralellik kurulması zor gözükmektedir.

²⁸³ Birleşik Kurul kararları ile ilgili olarak: **Dava C – 188/91** para. 17. Ortaklık Konseyi kararları ile ilgili olarak: **Dava 30/88** para. 13; **Dava C – 192/89** para. 9; **Dava C – 262/96** para. 60.

²⁸⁴ **ZONNEKEYN, GEERT A.**, “The Legal Status of WTO Panel Reports in the EC Legal Order: Some Reflections on the Opinion of Advocate General Mischo in the Atlanta Case”, *Journal of International Economic Law*, Cilt: 2, 1999(b), s. 717. Aynı doğrultuda bkz. **EMCH**, (2005), s. 10; **VON BOGDANDY**, s. 49, 55 – 57.

İkinci olarak uluslararası anlaşma tarafından kurulan uluslararası mahkemenin kararları, Topluluk hukukunun bir parçası olarak nitelendirilmiştir.²⁸⁵ 1/91 sayılı Görüş'te belirtilen bu tespitten hareketle Topluluk kurumlarının Panel ve Temyiz Organı kararları ile bağlı olduğu belirtilmelidir.²⁸⁶ Bu noktada, DTÖ kararlarının sadece uyuşmazlığın tarafları için bağlayıcı etkiye sahip olduğu akılda tutulmalıdır. Buna göre, uyuşmazlığın tarafı Topluluk olduğunda, Topluluk ve onun bir parçası olarak Topluluk mahkemeleri, DTÖ Panel, Temyiz Organı veya UÇO kararı ile bağlı olacaktır.

B. DTÖ Kurallarının Bir Mahkemece Karara Bağlanabilir Olması

DTÖ kuralları, Topluluk hukukunda birden çok etki doğurmaktadır. Bu etkiler iki gruba ayrılabilir: İlk olarak, DTÖ kuralları, Topluluk için bağlayıcı olmaları neticesinde birtakım etkiler doğurmaktadır. İkinci olarak, DTÖ kuralları, Topluluk için bağlayıcı olmalarının yanı sıra belirli koşulları da taşımaları halinde kimi etkiler meydana getirebilmektedir.

a. DTÖ Kurallarının Bağlayıcılığı Sonucu Etkileri

DTÖ kuralları, Topluluk için bağlayıcı olmaları neticesinde ilk olarak uygun yorum ilkesine konu olmaktadır.²⁸⁷ Bu ilkeye göre, Topluluk işlemleri ve ulusal hukuk, mümkün olduğu ölçüde, uluslararası anlaşmalar ve bu

²⁸⁵ Uluslararası mahkemenin kararları ile ilgili olarak: **Görüş 1/91** para. 39 – 40.

²⁸⁶ **ZONNEKEYN, (1999b)**, s. 720, 722; **ZONNEKEYN, (2001)**, s. 606. Benzer şekilde Mora, 1/91 sayılı Görüş'ten hareket ederek, 1947 tarihli GATT uyuşmazlık çözüm sistemindeki yenilikler sonucunda bu sistemin Divan tarafından yargısal olarak nitelendirilmesi halinde, GATT uyuşmazlık çözüm sistemi sonucunda alınan kararların Divanı bağliyor olabileceğini ifade etmiştir. Bu sonuç, GATT'ın doğrudan etkili olmasından bağımsızdır. GATT, Topluluk hukukunun bir parçası olmakla, GATT uyuşmazlık çözüm kararları, Divanı da içerecek biçimde Topluluk için bağlayıcı olacaktır. **MORA**, s. 175 – 176. 1/91 sayılı Görüş ile kabul edilen uluslararası anlaşma ile kurulan mahkeme kararlarının Topluluk kurumları ve Topluluk mahkemeleri için bağlayıcı olacağı tespiti ise doğrudan etki konusu ile ilgilenmemektedir. **ZONNEKEYN, (1999b)**, s. 717. Von Bogdandy, uluslararası yargısal organların, kendi kararlarının doğrudan etkili olduğunu ileri sürmediğini ve bu kararların iç etkilerinin belirlenmesinin yerel hukuk düzenine bırakıldığını belirtmektedir. **VON BOGDANDY**, s. 60.

²⁸⁷ Weatherill – Beaumont, uluslararası anlaşma kuralları ile Topluluk hukuku ve buna bağlı ulusal hukukun mümkün olduğu ölçüde uygun yorumlanmasına ilişkin prensibin, direktiflerle ilgili Divan içtihadı ile benzerliğini ortaya koymaktadır. Uluslararası hukuk ile Topluluk hukuku ilişkisi düzleminde uygun yorum ilkesi, Topluluk iç hukuku düzlemindeki direktiflere ilişkin doğrudan etkinin yokluğunda kullanılan uygun yorum ilkesiyle aynı biçimde işlemektedir. **WEATHERILL – BEAUMONT**, s. 417. McCorquodale – Dixon, uluslararası hukukun, ulusal hukukun yorumlanmasında yardımcı bir araç ve verilen kararın destekleyicisi olarak pekçok kararda mahkemeler tarafından kullanıldığını belirtmektedir. **MCCORQUODALE – DIXON**, s. 111. Uygun yorum ilkesi uyarınca bir ulusal kural değişik yorumlara açıksa, ulusal veya bölgesel hukuk uluslararası yükümlülüklerle uygun şekilde yorumlanmalıdır. **COTTIER – NADAKAVUKAREN**, s. 88.

kapsamda DTÖ kuralları ile uyumlu yorumlanacaktır.²⁸⁸ Uygun yorum ilkesiyle maddi anlamda normatif referans DTÖ hukukuna yapılmaktadır. Usulî anlamda ise referans *per se* DTÖ hukuku değil; AT hukuk düzeninin bir parçası olarak DTÖ hukukudur ve uygun yorum yükümlülüğü DTÖ hukukundan değil; AT hukukundan kaynaklanmaktadır.²⁸⁹

Uygun yorum ilkesi, özellikle doğrudan etkisi kabul edilmeyen anlaşmalar bakımından önemli bir araç haline gelmektedir. Bu nedenle, DTÖ kuralları bakımından uygun yorum ilkesi, o kurallara etki verilmesinin sağlanmasında yararlanılabilecek önemli bir araç olarak görülmelidir.²⁹⁰ Bu doğrultuda, uygun yorum ilkesi gereği bir Topluluk işlemi, ilgili işlemin DTÖ kurallarını uygulamak amacıyla getirilip getirilmediğine bakılmaksızın, genel anlamda uluslararası hukuk ve bu paralelde DTÖ kuralları ile uyumlu yorumlanmalıdır.²⁹¹

DTÖ kuralları, Topluluk için bağlayıcı olmaları neticesinde ikinci olarak ihlal davasına konu olabilir. Bu tespit, Divanın 1947 tarihli GATT'a ilişkin gördüğü *Commission v Federal Republic of Germany* davasına kıyas yapılarak ortaya konulmaktadır.²⁹² Buna göre, Topluluk tarafından akdedilen DTÖ kuralları Topluluğun yanı sıra üye devletleri de bağlamaktadır. Üye devletler, Topluluk ve kendileri için bağlayıcı olan DTÖ kurallarından kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır. Aksi halde, söz konusu üye devlete karşı ihlal davası açılabilir.

b. DTÖ Kurallarının Belli Koşulları Sağlaması Halinde Etkileri

aa. Divan Kararları Uyarınca Yapılan Saptamalar

DTÖ kuralları, üç tür etkide bulunmak üzere Topluluk mahkemeleri ve ulusal mahkemeler önünde ileri sürülmüştür.²⁹³ İlk olarak, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde DTÖ kurallarının uygulanması istenmektedir. İkinci olarak, DTÖ kurallarının doğrudan etkili kabul edilerek kendileri ile çelişen Topluluk hukuku ve ulusal hukuk kuralları yerine uygulanması öne sürülebilmektedir. Üçüncü olarak, DTÖ kurallarına

²⁸⁸ Cheyne, uygun yorum ilkesini, siyasi kurumlarca Divan'a bırakılan kapsam içinde Topluluk ve uluslararası hukukun uyumlaştırılmasına çalışılması yöntemi olarak tanımlamaktadır. **CHEYNE, (2000b)**, s. 265.

²⁸⁹ **SYNDER**, s. 355.

²⁹⁰ Kimi yazarlara göre, mümkün olduğu zamanlarda, ulusal önlem ve Topluluk önlemlerinin uluslararası yükümlülüklerle uyumlu yorumlanması ilkesi, bireylerin DTÖ kurallarını ileri sürmesinde en etkili yöntem olmaya adaydır. **DESMEDT, (2000)**, s. 192; **GRILLER**, s. 468; **ZONNEKEYN, (2000)**, s. 302; **UERPMANN**, s. 25. Kokott – Schick, uygun yorum ilkesinin doğrudan etkinin olmamasını sadece kısmen karşılayacağını dile getirmektedir. **KOKOTT – SCHICK**, s. 666.

²⁹¹ Bkz. **ECKHOUT, (2005)**, s. 315 – 316.

²⁹² **Dava C – 61/94 ECR I – 3989**.

²⁹³ DTÖ kurallarının yerel hukukta etkisinin ABD, AB ve Japonya ile ilgili kısa bir incelemesi için bkz. **MATSUSHITA – SCHOENBAUM – MAVROIDIS**, s. 91 – 102.

dayanılarak Topluluğun sözleşme dışı sorumluluğu çerçevesinde tazminat talep edilmektedir.²⁹⁴ Divan içtihadına bakıldığında her üç etkinin de gerçekleşebilmesi için, kural olarak, iki koşulun birarada gerçekleşmesi gerekmektedir: 1. Anlaşmanın lafzı, amacı ve niteliği doğrudan etkiye elverişli olmalıdır. 2. İlgili hüküm, uygulanması veya etkisi ile ilgili olarak herhangi bir müteakip önlemin alınmasına konu olmaksızın, açık ve kesin bir yükümlülük içermelidir.

DTÖ kuralları, amacı ve niteliği nedeniyle bireylere mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri haklar vermeye muktedir bulunmamakta ve testin ilk ayağını geçememektedir. Bunun sonucunda DTÖ kuralları, hiçbir zaman doğrudan etkili kabul edilmemekte; kural olarak, Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminde ve Topluluğun sözleşme dışı sorumluluğunda kullanılamamaktadır.²⁹⁵ Bununla birlikte, Topluluk işlemi DTÖ kurallarına açıkça atıf yapmışsa veya Topluluk işlemi DTÖ kurallarından kaynaklanan belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla çıkarılmışsa, DTÖ kuralları hem hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olarak hem de tazminat isteminde kullanılabilir.

bb. Doktrinde İleri Sürülen Görüşler

Topluluk mahkemelerinin DTÖ kurallarının belli koşulları sağlaması halinde Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin verdikleri kararlar, doktrinde çeşitli yansımalar bulmuştur.²⁹⁶

²⁹⁴ Topluluğun akdettiği uluslararası anlaşmalar neticesinde üye devletlerin sorumluluğuna gidilebilmesinin değerlendirildiği bir çalışma için bkz. **GASPARON, PHILIPP**, “The Transposition of the Member State Liability into the Context of External Relations, *European Journal of International Law*, Cilt: 10, 1999, s. 605 – 624. Avrupa anlaşmalarının tazminat sorumluluğuna gidilmesindeki yeri ile ilgili olarak bkz. **OTT, ANDREA**, “Deutscher Handballbund Ev v. Maros Kolpak, Case C-438/00, 2003, E.C.R. I-4135”, *Columbia Journal of European Law*, Cilt: 10, 2004, s. 383 – 384.

²⁹⁵ DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda kural olarak Topluluk işlemlerinin hukuki denetiminde ölçüt olarak kullanılamaması ve doğrudan etkili olmaması ile ilgili olarak bkz.: **Dava C – 149/96** para. 47; **Dava C – 307/99** para. 24; **Birleşik Davalar C – 27, 122/00** para. 93; **Dava C – 76/00P** para. 53; **Dava C – 93/02P** para. 52. DTÖ Anlaşması ve ekleri dışındaki uluslararası anlaşmalar bakımından doğrudan etki tanınmaya devam edilmektedir. Bu doğrultuda Avrupa Anlaşmaları’na tanınan doğrudan etki ile ilgili olarak bkz.: **Dava C – 235/99** *The Queen and Secretary of State for the Home Department ex parte Eleanora Ivanova Kondova* [2001] ECR I – 6427 para. 30 – 39; **Dava C – 257/99** *The Queen and Secretary of State for the Home Department ex parte Barkoci and Malik* [2001] ECR I – 6557 para. 30 – 39; **Dava C – 63/99** *The Queen and Secretary of State for the Home Department ex parte Gloszczuk and Gloszczuk* [2001] ECR I – 6369 para. 38; **Dava C – 268/99** *Algonia Margorzata Jany and Others v Staatssecretaris van Justite* [2001] ECR I – 8615 para. 26 – 28; **Dava C – 162/00** *Land Nordrhein-Westfalen v Beata Pokrzepowicz-Meyer* [2002] ECR I – 1049 para. 19 – 30.

²⁹⁶ Divan’ın içtihadı ile ilgili olarak ileri sürülen argümanlar için bkz.: **KOUTRAKOS**, s. 271 – 280; **COTTIER – NADAKAVUKAREN**, s. 93 – 101.

Divanın DTÖ kurallarının belli koşulları sağlaması halinde Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin içtihadının temelinde yer alan ilke genellikle Topluluk kurumlarının takdir yetkisinin sınırlanmamasına ilişkin olarak nitelendirilmiştir. Bronckers'e göre, kimi üçüncü devletlerin yasama ve yürütme organlarına tanıdığı DTÖ anlaşmalarını ihlal etme konusundaki gem vurulmamış takdir yetkisine dayanarak, Divan, Topluluk kurumlarının da politikalarına karışmak istememektedir.²⁹⁷ Aynı doğrultuda Young'a göre, Divan içtihadının temelinde Topluluk kurumlarının diğer ticari ortaklar karşısında özerk olması gerekliliği yatmaktadır.²⁹⁸

Kanımca, Divan, DTÖ kurallarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin kararlarında, karşılıklılık ilkesi temelinde Topluluk kurumlarının takdir yetkisini gözetmektedir. Bu sonuca varılmasında iki neden etkilidir. İlk olarak Divan, DTÖ kurallarının iki istisnai durumda Topluluk işlemlerinin denetiminde kullanılabilceğini belirtmektedir. Bu durumlar, Topluluk işleminin DTÖ kuralına açıkça atfı yapması ve Topluluk işleminin DTÖ kurallarından kaynaklanan belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla çıkarılmasıdır. Her iki istisnainin altında, Topluluk kurumlarının kendilerine ait takdir hakkını kullanması yatmaktadır.²⁹⁹ İkinci olarak, Divan, DTÖ UÇO kararlarının Topluluk hukukunda doğurduğu etkilere ilişkin kararında, DTÖ UÇO kararı ile tanınan makul sürenin sona ermesinin, Topluluğun uyuşmazlığın tarafları ile ortak bir çözüme varması ihtimalini ortadan kaldırmamasından bahsederek, UÇO kararı ışığında Topluluk işlemlerini denetlememektedir.³⁰⁰ O halde, Divan, Topluluk

²⁹⁷ **KUIJPER – BRONCKERS**, s. 1354.

²⁹⁸ **YOUNG, MARGARET A**, "Analysis and Reflections – WTO Undercurrents at the Court of Justice", *European Law Review*, Cilt: 30, No: 5, 2005, s. 723.

²⁹⁹ İki istisnai hukuka uygunluk denetimi türünün bulunması, her iki durumda da Topluluk kurumlarının kendilerine tanınan manevra alanını kullanmış olması şeklinde açıklanabilir. **ECKHOUT**, (2005), s. 319. Emch, *Nakajima ve Fediol* istisnaları ile yeni bir istisna olarak kabul edilebilecek UÇO kararının bulunması halinin paralellik arz ettiğini belirtmektedir. Her durumda da, manevra alanı, ya Topluluğun tek taraflı kararı ya da UÇO müdahalesi sonucu azalacaktır. Sonuç olarak, UÇO kararı ile tanınan makul sürenin sona ermesinin ardından, Divan, DTÖ kurallarına dayanılabilesini kabul etmelidir. **EMCH**, (2005), s. 25, 27.

³⁰⁰ Weisberger'e göre, UÇO kararlarını "esnek" bir uyum yükümlülüğü olarak niteleyerek, Mutabakat Metni md. 22'nin DTÖ kurallarına aykırı geçici önlemlerin muhafaza edilmesine izin vermektedir. Bunun sonucunda, DTÖ anlaşmasına doğrudan etki tanımak ve Topluluk mahkemelerinin DTÖ ile uyumsuz işlemleri uygulamasının önüne geçmek, Topluluğun uluslararası hukuk tarafından tanınan açık hakkını zayıflatacaktır. **WEISBERGER**, s. 177. Kuijper, yargısal benzeri UÇO kararının, her ne kadar yorumda açıklık sağlanmış olsa bile, bir DTÖ kuralının niteliklerini doğrudan etkili olmaktan doğrudan etkili olmaya doğru değiştirmesinin ihtimal dâhilinde gözükmediğini belirtmektedir. **KUIJPER – BRONCKERS**, s. 1335. Jackson, DTÖ uyuşmazlık çözümü raporlarının uluslararası hukuk statüsünü değerlendirdiği makalesinde, Panel ve Temyiz Organı kararlarının ilgili oldukları ulusal devlet bakımından uluslararası hukuktan kaynaklanan bu karar ile uyum sağlama yükümlülüğü getirdiğini belirlemektedir. Bununla

kurumlarının takdir yetkisi buldukça DTÖ kurallarını Topluluk işlemlerinin denetiminde kullanmamaktadır.

Bu konuyla ilişkin yoğun eleştiri alan bir husus, Divanın *Nakajima* istisnasına etki vermekte son derece sınırlayıcı bir yaklaşım takınmasıdır. Zonnekeyn, *Nakajima* doktrininin uygulanması için DTÖ hukukuna zımni bir atfın yeterli olması gerektiğini belirtmektedir.³⁰¹ Peers'e göre, Divanın iki uygulama istisnasına – belirli hükümlere yapılan açık atıflar ve uygulama niyeti – yaptığı tutarlı atıflar, belirli bir hükme atıf olmasa bile uygulama amacının taşındığı durumlar olabileceği konusunda açıkça fikir vermektedir.³⁰² Eeckhout, yetkili Topluluk kurumu, açıkça uygulama niyetini ortaya koyuyorsa Divanın kabul edilen işlemleri DTÖ hukuku temelinde denetlemesi ve ilgili DTÖ uyuşmazlık kararlarını tetkik etmesi gerektiğini belirtmektedir.³⁰³

Eeckhout'a göre, *Nakajima* istisnası sadece DTÖ hukukunun belirli bir kısmı veya hükümlerinin uygulanmasını açıklayan AT işlemleri gibi doğrudan doğruya durumlarda değil de, aynı zamanda siyasi açıdan yüklenilen DTÖ uyuşmazlık kararlarının uygulanması bağlamında da gözetilirse özellikle yararlı olacaktır.³⁰⁴ Eeckhout özellikle UÇO kararlarını uygulamaya yönelik Topluluk işlemi çıkarıldığında, bu tür işlemlerin uygulama istisnası içinde kalması gerektiğini dile getirmektedir.³⁰⁵

Bu tespitler, *Nakajima* istisnasında metne bağlı olarak, bir diğer ifadeyle Topluluk işleminde DTÖ kurallarına yapılan göndermeden hareket edilmesinden ziyade, bağlamsal bir inceleme yapılarak ilgili Topluluk işlemi DTÖ kurallarını uygulamak amacını taşıyorsa Topluluk işleminin DTÖ kuralları ışığında değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, özellikle UÇO kararları ve ona uyum sağlamak için çıkarılan Topluluk işlemleri bakımından önem kazanan bu eleştirilere karşın, *Nakajima* istisnasının dar yorumlanması Divanın içtihadına göre tutarlı bulunmaktadır. Divan, mümkün olduğu ölçüde, Topluluk kurumlarının takdir yetkisine müdahale etmemek istemektedir.

birlikte, bağlayıcı uluslararası hukuk yükümlülüğü sonrasında uluslararası hukukun uyumu gerçekleştirmek konusunda etkin veya etkili olduğunu söylemek güçtür. JACKSON, JOHN H., "International Law Status of WTO Dispute Settlement Reports: Obligation to Comply or Option to "Buy Out"?" *American Journal of International Law*, Cilt: 98, No: 1, 2004, s. 117, 123.

³⁰¹ ZONNEKEYN, (2001), s. 608.

³⁰² PEERS, s. 610.

³⁰³ EECKHOUT, (2002), s. 109.

³⁰⁴ EECKHOUT, (2002), s. 109.

³⁰⁵ EECKHOUT, (2005), s. 323.

Sonuç: Böyle Buyurdu Divan

Topluluk tarafından akdedilen uluslararası anlaşmalar, Divan kararları neticesinde Topluluk hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Topluluk hukuku içinde yer alan bir kaynak olarak uluslararası anlaşmalar, Topluluk hukukunda çeşitli etkiler meydana getirmektedir. Divan kararları göz önüne alındığında, bu konuda bütünlüklü bir içtihat olduğu söylenebilir. Buna göre, bir uluslararası anlaşmanın Topluluk hukukunda etki doğurması, ilk önce bu Topluluk için bağlayıcı olması gerekmektedir. Bu koşulu yerine getiren uluslararası anlaşmalar, Topluluk hukukunda iki ayrı düzlemde etki doğurmaktadır. İlk olarak, bağlayıcı etkisi olan her uluslararası anlaşma, uygun yorum ilkesi ve ihlal davasında dayanak olarak kullanılabilir. İkinci olarak, bu anlaşmalar, belirli koşulları yerine getiriyorsa; doğrudan etki, hukuka uygunluk denetimi ve tazminat davasında dayanak olarak kullanılabilir.

Topluluk işlemleri ve ulusal işlemler yorumlanırken, mümkün olduğu ölçüde, 1947 tarihli GATT ve DTÖ Anlaşması ve ekleri de dâhil olmak üzere tüm uluslararası anlaşmalara uygun yorum yapılacaktır. Böylece, bu anlaşmalara, uygun yorum yükümlülüğü çerçevesinde Topluluk hukukunda etki verilebilecektir. Buna ek olarak, Topluluk için bağlayıcı olan uluslararası anlaşmalar, Topluluğun yanısıra üye devletleri de bağlamaktadır. Üye devletler, bu anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmekle mükelleftir. Bu gerçekleşmezse, ilgili üye devlete karşı bu anlaşmaya dayanılarak ihlal davası açılabilir.

Tüm uluslararası anlaşmalar, belirli koşulları yerine getiriyorsa; doğrudan etki, hukuka uygunluk denetimi ve tazminat davasında dayanak olarak kullanılabilir. Buna göre, bunun gerçekleşebilmesi için, kural olarak, iki koşulun birarada gerçekleşmesi gerekmektedir: 1. Anlaşmanın lafzı, amacı ve niteliği doğrudan etkiye elverişli olmalıdır. 2. İlgili hüküm, uygulanması veya etkisi ile ilgili herhangi bir müteakip önlemin alınmasına konu olmaksızın, açık ve kesin bir yükümlülük içermelidir.

Divan içtihadı, bu noktada 1947 tarihli GATT ve DTÖ Anlaşması ve Ekleri ile diğer uluslararası anlaşmalar arasında bir ayrıma gitmektedir. Buna göre, 1947 tarihli GATT ve DTÖ Anlaşması ve Ekleri dışında kalan anlaşmalar, Divanın testinin ilk ayağı olan “anlaşmanın lafzı, amacı ve niteliğinin doğrudan etkiye elverişli olması” koşulunu sağlamaktadır. Bu anlaşmaların hükümleri, açık ve kesin bir yükümlülük içeriyor ve uygulanması veya etkisine ilişkin herhangi bir müteakip önlemin alınmasını gerektirmiyorsa, doğrudan etkili kabul edilecek ve hukuka uygunluk denetiminde ölçüt ve tazminat davasında dayanak olarak kullanılabilir.

1947 tarihli GATT ve DTÖ Anlaşması ve Ekleri ise Divanın testinin ilk ayağı olan “anlaşmanın lafzı, amacı ve niteliğinin doğrudan etkiye elverişli olması” koşulunu yerine getirememektedir. Divan, gerekçeleri farklı olmakla birlikte, gerek 1947 tarihli GATT gerekse de DTÖ Anlaşması ve eklerinin

bireylere mahkemeler önünde ileri sürebilecekleri haklar vermeye muktedir olmadığına karar vermiştir. Bunun sonucunda, 1947 tarihli GATT ve DTÖ kuralları, açık ve kesin bir yükümlülük içermesine ve uygulanması veya etkisine ilişkin herhangi bir müteakip önlemin alınmasını gerektirmesine bakılmaksızın her üç etkiden de kural olarak faydalandırılmamaktadır.

Bu anlaşmaların kuralları hiçbir durumda doğrudan etkili kabul edilmemekle birlikte, iki durumda hukuka uygunluk denetimi ve tazminat davasında kullanılabilirleri kabul görmektedir. Buna göre, ilgili Topluluk işlemi açıkça 1947 tarihli GATT veya DTÖ kuralına atıf yapmışsa ve Topluluk işlemi 1947 tarihli GATT veya DTÖ kurallarından kaynaklanan belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla çıkarılmışsa, ilgili anlaşma kuralları Topluluk işleminin hukuka uygunluk denetimi ve tazminat davasında temel teşkil edebilecektir.

Tüm bu tespitler ışığında Divan içtihadının, bütünlüklü olmakla birlikte, tutarlı olup olmadığı konusu farklı yanıtlara yol açabilmektedir. Hem 1947 tarihli GATT hem de DTÖ kurallarına doğrudan etki tanınmaması ve kural olarak hukuka uygunluk denetiminde ölçüt olma ve tazminat davasında dayanak olma imkânı verilmemesi uygun ve haklı bulunabilir olmakla birlikte; Divanın uluslararası anlaşma türleri arasında yaptığı ayırım ikna edici gözükmemektedir.

Sonuç olarak, Divan kararları dikkate alınarak, DTÖ kurallarına etki vermek isteyen kişilerin elindeki önemli araçlardan birinin uygun yorum ilkesi olduğu söylenebilir. Uygun yorum ilkesi, bir yorum tekniği olduğundan, ilgili Topluluk kuralının DTÖ kuralları ışığında yorumlanmasına elverişli nitelikte olmasına bağlıdır. Bir başka ifadeyle, Topluluk işlemi, mümkün olduğu ölçüde, DTÖ kuralları ile uyumlu yorumlanacaktır. Bununla birlikte, uygun yorum ilkesine başvurulması için ilgili Topluluk işleminin DTÖ kurallarını uygulamak amacıyla getirilmesinin şart olmaması önemli ve genel olarak Topluluk hukukunun DTÖ kuralları ile uyumlu yorumlanması gerekliliği bir artı olmaktadır.

DTÖ kurallarına etki vermek isteyenlerin başvurabilecekleri diğer araçlar, *Nakajima* ve *Fediol* istisnai halleridir. *Fediol* istisnası için açık atıf gerekiyor olması, bu istisnanın uygulama alanını oldukça daraltmaktadır. *Nakajima* istisnası Topluluk işleminin DTÖ kurallarından kaynaklanan belirli bir yükümlülüğü uygulamak amacıyla çıkarılmış olmasına bağlı olduğundan; *Fediol* istisnasına nazaran daha geniş bir uygulama alanına sahiptir. Bununla birlikte, Topluluk mahkemeleri, *Nakajima* istisnasını uygularken de sınırlayıcı bir tutum takınmaktadır. Özellikle DTÖ uyuşmazlık çözüm sistemi neticesinde Topluluk hukukunda çıkarılan kimi işlemlerin bu istisna türü içinde kalıp kalmadığının daha derin bir inceleme ve metne bağlılıktan ziyade bağlamsal bir analizle değerlendirilmesi halinde, *Nakajima* istisnasının potansiyeli artacaktır.

KISALTMALAR

- AET** : Avrupa Ekonomik Topluluğu
AT : Avrupa Topluluğu
ATA : Avrupa Topluluğu Antlaşması
bkz. : Bakınız
DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü
ECR : European Court Reports
/Avrupa Mahkemesi Tutanakları
Ed. : Editör
Eds. : Editörler
GATS : General Agreement on Trade in Services
/Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT : General Agreement on Tariffs and Trade
/Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
İDM : İlk Derece Mahkemesi
krş. : Karşılaştırınız
md. : Madde
para. : Paragraf
s. : Sayfa
TRIPS : Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights /Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması
UÇO : Uyuşmazlık Çözüm Organı
v : Versus/karşı

DAVA LİSTESİ**Avrupa Toplulukları Adalet Divanı**

- Dava 26/62** *NV. Almegene Transporten Expeditie Onderneming Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen* [1963] ECR 1.
- Dava 6/64** *Costa v Ente Nazionale per l'Energia Elettrica (ENEL)* [1964] ECR 585.
- Dava 22/70** *Commission v Council* [1971] ECR 263.
- Dava 21 – 24/72** *International Fruit Company v Produktschap Groenten en Fruit* [1972] ECR 1219.
- Dava 9/73** *Carl Schlüter v Hauptzollamt Lörrach* [1974] ECR 1135.
- Dava 181/73** *R. & V. Haegeman v Belgian State* [1974] ECR 449.
- Dava 87/75** *Conceria Daniele Bresciani v Amministrazione Italiana delle Finanze* [1976] ECR 129.
- Görüş 1/76** *on the Draft Agreement Establishing a Laying-up Fund for Inland Waterway Vessels* [1977] ECR 741.
- Davalılar 3, 4 & 6/76** *Cornelis Kramer and Others* [1976] ECR 1279.
- Dava 17/81** *Pabst & Richarz KG v Hauptzollamt Oldenburg* [1982] ECR 1331.
- Dava C – 26/81** *Oleifici Mediterranei v EEC* [1982] ECR 3057.
- Dava 104/81** *Hauptzollamt Mainz v C.A. Kupferberg & Cie KG a.A.* [1982] ECR 3461.
- Dava 266/81** *Società Italiana per l'Oleodotto Transalpino (SIOT) v Ministero delle finanze, Ministero della marina mercantile, Circostrizione doganale di Trieste and Ente autonomo del porto di Trieste* [1983] ECR 731.
- Dava 267 – 269/81** *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Società Petrolifera Italiana SpA (SPI) and SpA Michelin Italiana (SAMI)* [1983] ECR 801.
- Dava 290 – 291/81** *Compagnia Singer SpA and Geigy SpA v Amministrazione delle finanze dello Stato* [1983] ECR 847.
- Dava 79/83** *Harz v Deutsche Tradax GmbH* [1986] ECR 1921.
- Dava 294/83** *Partie Ecologiste "Les Verts" v. Parliament* [1986] ECR 1339.

- Dava 12/86** *Meryem Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd* [1987] ECR – 3719.
- Dava 70/87** *Fédération de l'industrie de l'huilerie de la CEE (Fediol) v Commission of the European Communities* [1989] ECR 1781.
- Dava 30/88** *Greece v Commission* [1988] ECR 3711.
- Dava C – 69/89** *Nakajima All Precision Co. Ltd v Council of the European Communities* [1991] ECR I – 2069.
- Dava C – 106/89** *Marleasing v La Comercial Internacional de Alimentacion* [1990] ECR I – 4135.
- Dava C – 192/89** *Sevince v Staatssecretaris van Justitie* [1990] ECR I – 3461.
- Dava C – 18/90** *Office National de l'emploi v Bahia Kziber* [1991] ECR I – 199.
- Görüş 1/91** *Draft agreement between the Community, on the one hand, and the countries of the European Free Trade Association, on the other, relating to the creation of the European Economic Area* [1991] ECR I – 6102.
- Dava C – 188/91** *Deutsche Shell AG v Hauptzollamt Hamburg-Harburg* [1993] ECR I – 363.
- Dava C – 280/93** *Federal Republic of Germany v Council of the European Union* [1994] ECR I – 4973.
- Dava C – 469/93** *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Chiquita Italia SpA* [1995] ECR I – 4533.
- Görüş 1/94** *Competence of the Community to conclude international agreements concerning services and the protection of intellectual property – Article 228 (6) of the EC Treaty* [1994] ECR I – 5267.
- Görüş 2/94** *Accession by the Community to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* [1996] ECR I – 1759.
- Dava C – 70/94** *Werner v Germany* [1995] ECR I – 3189.
- Dava C – 83/94** *Leifer and Others* [1995] ECR I – 3231.
- Dava C – 61/94** *Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany* [1996] ECR I – 3989.

- Dava C – 194/94** *CIA Security International SA v Signalsin SA and Securitel SPRL* [1996] ECR I – 2201.
- Dava C – 183/95** *Affish BV v Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees* [1997] ECR I – 4315.
- Dava C – 341/95** *Bettati* [1998] ECR I – 4355.
- Dava C – 364–365/95** *T. Port GmbH & Co. v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [1998] ECR I – 1023.
- Dava C – 1/96** *The Queen / Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Compassion in World Farming* [1998] ECR I – 1251.
- Dava C – 53/96** *Hermès International (a partnership limited by shares) v FHT Marketing Choice BV* [1998] ECR I – 3603.
- Dava C – 149/96** *Portuguese Republic v Council of the European Union* [1999] ECR I – 8395.
- Dava C – 162/96** *A. Racke GmbH & Co. v Hauptzollamt Mainz* [1998] ECR I – 3655.
- Dava C – 262/96** *Sürül* [1999] ECR I – 2685.
- Dava 416/96** *Nour Eddline El-Yassini v Secretary of State for Home Department* [1999] ECR I – 1209.
- Dava C – 104/97P** *Atlanta and Others v European Community* [1999] ECR 6983.
- Birleşik Davalar C – 300/98 ve 392/98** *Parfums Christian Dior SA ve Tuk Consultancy BV* [2000] ECR I – 11307.
- Dava C – 352/98P** *Bergaderm and Others v Commission* [2000] ECR I – 5291.
- Dava C – 377/98** *Netherlands v Parliament and Council* [2001] ECR I – 7079.
- Dava C – 443/98** *Unilever Italia SpA v Central Food SpA* [2000] ECR I – 7535.
- Dava C – 63/99** *The Queen and Secretary of State for the Home Department ex parte Gloszczuk and Gloszczuk* [2001] ECR I – 6369.
- Dava C – 235/99** *The Queen and Secretary of State for the Home Department ex parte Eleanora Ivanova Kondova* [2001] ECR I – 6427.
- Dava C – 257/99** *The Queen and Secretary of State for the Home Department ex parte Barkoci and Malik* [2001] ECR I – 6557.

- Dava C – 268/99** *Aliona Margorzata Jany and Others v Staatssecretaris van Justite* [2001] ECR I – 8615.
- Dava C – 307/99** *OGT Fruchthandels-gesellschaft* [2001] ECR I – 3159.
- Birleşik Davalar C – 27, 122/00** *Omega Air and Others* [2002] ECR I – 2569.
- Dava C – 76/00P** *Petrotub and Republica v Council* [2003] ECR I – 79.
- Dava C – 159/00** *Sapod Audic* [2002] ECR I – 5031.
- Dava C – 162/00** *Land Nordrhein-Westfalen v Beata Pokrzepowicz-Meyer* [2002] ECR I – 1049.
- Dava C – 296/00** *Prefetto Provincia di Cuneo v Silvano Carbone* [2002] ECR I – 4657.
- Birleşik Davalar C – 93–94/02P** *Biret International SA v Council ve Etablissements Biret et Cie SA v Council* [2003] ECR I – 10497.
- Dava C – 245/02** *Anheuser-Busch* [2004] ECR I – 10989.
- Dava C – 377/02** *Léon Van Parys v NV Belgisch Interventie-en Restitutiebureau (BIRB)* [2005] ECR I – 1465.
- Dava C – 265/03** *Simutenkov* [2005] ECR I – 2579.
- Dava C – 431/05** *Merck Genéricos – Productos Farmacêuticos* [Karar Tarihi: 11 Eylül 2007].
- Dava C – 275/06** *Productores de Música de España (Promusic) v Telefónica de España SAU* [Karar Tarihi: 29 Ocak 2008] para. 60.

İlk Derece Mahkemesi

- Dava T – 521/93** *Atlanta and Others v European Community* [1996] ECR II – 1707.
- Dava T – 115/94** *Opel Austria GmbH v Council of the European Union* [1997] ECR II – 39.
- Dava T – 113/96** *Dubois et Fils v Council and Commission* [1998] ECR II – 125.
- Dava T – 256/97** *Bureau Européen des Unions de Consommateurs (BEUC) v Commission of the European Communities* [1999] ECR II – 169.
- Birleşik Davalar T – 33–34/98** *Petrotub and Republica v Council* [1999] ECR II – 3837.

Dava T – 18/99 *Cordis Obst und Gemüse Grosshandel Gmbh v Commission* [2001] ECR II – 913.

Dava T – 30/99 *Bocchi Food Trade International Gmbh v Commission* [2001] ECR II – 4619.

Dava T – 52/99 *T Port Gmbh & Co KG v Commission* [2001] ECR II – 981.

Dava T – 210/00 *Biret et Cie v Council* [2002] ECR II – 47.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ADAOĞLU, HACER SOYKAN, *Avrupa Topluluğu Hukukunun Üye Ülkelerde Uygulanmasında Ulusal Mahkemeler ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı İlişkisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2006.

ARNULL, ANTHONY – DASHWOOD, ALAN – DOUGAN, MICHAEL – ROSS, MALCOLM – SPAVENTA, ELEANOR – WYATT, DERRICK, *Wyatt and Dashwood's European Union Law*, 5th Edition, Sweet & Maxwell, London, 2006.

BOZKURT, ENVER – ÖZCAN, MEHMET – KÖKTAŞ, ARİF, *Avrupa Birliği Hukuku*, 3. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.

CRAIG, PAUL – DE BÚRCA, GRAINNE, *EU Law: Texts, Cases and Materials*, 3rd Edition, Oxford University Press, Oxford, 2003.

DINAN, DESMOND, *Ever Closer Union: An Introduction to European Integration*, 2nd Edition, Palgrave, Great Britain, 1999.

DOUGLAS-SCOTT, SIONAIDH, *Constitutional Law of the European Union*, Great Britain, 2002.

EECKHOUT, PIET, *External Relations of the European Union: Legal and Constitutional Foundations*, Oxford University Press, United States of America, 2005.

GÜNUĞUR, HALUK, *Avrupa Birliği'nin Hukuk Düzeni*, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara, 2007.

HARDING, CHRISTOPHER – SHERLOCK, ANN, *European Community Law: Text and Materials*, Longman, United States of America, 1995.

HARTLEY, TREVOR, *Constitutional Problems of the European Union*, Hart Publishing, Oregon, 1999.

- HARTLEY, TREVOR C.**, *European Union Law in a Global Context: Text, Cases and Materials*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2005.
- HARTLEY, TREVOR C.**, *The Foundations of European Community Law: An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Community*, 6th Edition, Oxford University Press, United States, 2007.
- KENT, PENELOPE**, *Law of the European Union*, 3rd Edition, Malaysia, 2001.
- KOUTRAKOS, PANOS**, *EU International Relations Law*, Hart Publishing, Great Britain, 2006.
- LENAERTS, KOEN – VAN NUFFEL, PIET**, *Constitutional Law of the European Union*, 2nd Edition, Sweet & Maxwell, Great Britain, 2005.
- MATSUSHITA, MITSUO – SCHOENBAUM, THOMAS J. – MAVROIDIS, PETROS C.**, *The World Trade Organization: Law, Practice, and Policy*, 2nd Edition, Oxford University Press, Great Britain, 2006.
- MCCORQUODALE, ROBERT – DIXON, MARTIN**, *Cases and Materials on International Law*, 4th Edition, Oxford University Press, Oxford, 2003.
- MENGOZZI, PAOLO**, *European Community Law from the Treaty of Rome to the Treaty of Amsterdam*, 2nd Edition, Kluwer Law International, USA, 1999.
- O'BRIEN, JOHN**, *International Law*, Cavendish Publishing, London, 2002.
- ODER, BERTİL EMRAH**, *Avrupa Birliği'nde Anayasa ve Anayasacılık*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2004.
- PAZARCI, HÜSEYİN**, *Uluslararası Hukuk*, 4. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.
- PAZARCI, HÜSEYİN**, *Uluslararası Hukuk Açısından Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Yaptığı Anlaşmalar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978.
- RONEY, ALEX**, *EC/EU Fact Book (A Complete Guide)*, 6th Edition, Clays Ltd., England, 2000.
- RUDDEN, BERNARD – PHELAN, DIARMUID ROSSA**, *Basic Community Cases*, 2nd Edition, Oxford University Press, United States, 1997.

STEINER, JO – WOODS, LORNA – TWIGG-FLESNER, CHRISTIAN, *Text Book on EC Law*, 9th Edition, Oxford University Press, Great Britain, 2006.

SUR, MELDA, *Uluslararası Hukukun Esasları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2000.

TEKİNALP, ÜNAL – TEKİNALP, GÜLÖREN, *Avrupa Birliği Hukuku*, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2000.

TEZCAN, ERCÜMENT, *Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Ankara, 2005.

WEATHERILL, STEPHEN – BEAUMONT, PAUL, *EU Law*, Penguin Books, United Kingdom, 1999.

MAKALELER

ALEMANNI, ALBERTO, "Judicial Enforcement of the WTO *Hormones* Ruling within the European Community: Toward EC Liability for the Non-Implementation of WTO Dispute Settlement Decisions?", *Cilt: 45, No: 2, 2004, s. 547 – 561.*

AREILZA, JOSE, "A Survey of Principal Decisions of the European Court of Justice Pertaining to International Law in 1990–91", *European Journal of International Law*, *Cilt: 2, 1991, s. 178 – 185.*

BERKEY, JUDSON OSTERHOUDT, "The European Court of Justice and Direct Effect for the GATT", *European Journal of International Law*, 1998, s. 626 – 657.

BETLEM, GERRIT, "The Doctrine of Consistent Interpretation – Managing Legal Uncertainty", *Oxford Journal of Legal Studies*, *Cilt: 22, 2002, s. 397 – 418.*

BOURGEOIS, JACQUES H. J., "Effects of International Agreements in European Community Law: Are the Dice Cast?", *Michigan Law Review*, *Cilt: 82, 1984, s. 1250 – 1273.*

BOURGEOIS, JACQUES H. J., "The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges", (Ed.) **WEILER, JOSEPH H. H.**, *The EU, The WTO and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade*, Oxford University Press, United States, 2005, içinde, s. 71 – 123

- BRAND, RONALD A.**, “Direct Effect of International Economic Law in the United States and the European Union”, *Northwestern Journal of International Law & Business*, Cilt: 17, 1997, s. 556 – 608.
- BRONCKERS, MARCO**, “The Effect of the WTO in European Court Litigation”, *Texas International Law Journal*, Cilt: 40, 2005, s. 443 – 448.
- CAHILL, MARIA**, “What Do We Want? When Do We Want it? Direct Effect and the World Trade Organisation”, *Trinity College Law Review*, Cilt: 5, 2002, s. 77 – 102.
- CHEYNE, ILONA**, “Haegeman, Demirel and Their Progency”, (Eds.) **DASHWOOD, ALAN – HILLION, CHRISTOPHE**, *The General Law of E.C. External Relations*, Sweet & Maxwell, London, 2000(a), içinde, s. 20 – 41.
- CHEYNE, ILONA**, “International Instruments as a Source of Community Law”, (Eds.) **DASHWOOD, ALAN – HILLION, CHRISTOPHE**, *The General Law of E.C. External Relations*, Sweet & Maxwell, London, 2000(b), içinde, s. 254 – 275.
- COTTIER, THOMAS – NADAKAVUKAREN, SCHEFER**, “The Relationship between World Trade Organization Law, National and Regional Law”, *Journal of International Economic Law*, 1998, s. 83 – 122.
- CREMONA, MARISE**, “EC External Commercial Policy after Amsterdam: Authority and Interpretation within Interconnected Legal Orders”, (Ed.) **WEILER, JOSEPH H. H.**, *The EU, The WTO and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade*, Oxford University Press, United States, 2005, içinde, s. 5 – 34.
- DENZA, EILEEN**, “The Relationship Between International and National Law”, **EVANS, MALCOLM D.**, *International Law*, Oxford University Press, United Kingdom, 2003, içinde, s. 415 – 442.
- DESMEDT, AXEL**, “ECJ Restricts Effect of WTO Agreements in the EC Legal Order”, *Journal of International Economic Law*, Cilt: 3, 2000, s. 191 – 192.
- DESMEDT, AXEL**, “European Court Rules on TRIPS Agreement”, *Journal of International Economic Law*, Cilt:1, 1998, s. 679 – 682.
- DOUGAN, MICHAEL**, “Legal Developments”, *Journal of Common Market Studies*, Cilt: 44, 2006, s. 119 – 135.

- DREXEL, JOSEF**, “Competence of the European Community in the Field of International Trade Law: Limitations on Foreign Policy of the Member States and Turkey”, *Ankara Law Review*, Cilt: 3, No: 2, s. 99 – 127.
- EDITORIAL COMMENTS**, “Relations between international courts and Community courts: Mutual deference or subordination?”, *Common Market Law Review*, Cilt: 42, 2005, s. 581 – 585.
- EECKHOUT, PIET**, “Judicial Enforcement of WTO Law in the European Union – Some Further Reflections”, *Journal of International Economics Law*, Cilt: 4, 2002, s. 91 – 100.
- EGLI, PATRICIA**, “Biret International SA v. Council of the European Union. Case C-93/02 P. 2003 ECR I-10497; Établissements Biret & Cie SA v. Council of the European Union. Case C-94/02 P. 2003 ECR I-10565”, *American Journal of International Law*, Cilt: 99, No: 1, 2005, s. 230 – 235.
- EGLI, PATRICIA**, “Léon Van Pays NV v. Belgish Interventie – En Restitutiebureau (BIRB)”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 100, 2006, s. 449 – 454.
- EGLI, PATRICIA – KOKOTT, JULIANE**, “Portuguese Republic v. Council of the European Union (Judgment). Case C- 149/96”, *American Journal of International Law*, Cilt: 94, No: 4, 2000, s. 740 – 745.
- EMCH, ADRIAN**, “The European Court of Justice and WTO Dispute Settlement Rulings: The end of Flirt”, *The Journal of World Investment & Trade*, Cilt: 7, No: 4, 2006, s. 563 – 586.
- EMCH, ADRIAN**, “The Biret Cases: What Effects Does WTO Dispute Settlement Rulings Have in EU Law?”, *Jean Monnet Working Center of Excellence*, No: 1/2005, 2005, s. 1 – 30.
- FOUBERT, PETRA**, “Germany v. Council”, *Columbia Journal of European Law*, Cilt: 1, 1995, s. 312 – 319.
- GAGLIARDI, ANDREA FILIPPO**, “The Right of Individuals to Invoke the Provisions of Mixed Agreements before the National Courts: A New Message from Luxembourg?”, *European Law Review*, Cilt: 24, No: 3, 1999, s. 276 – 292.
- GASPARON, PHILIPP**, “The Transposition of the Member State Liability into the Context of External Relations”, *European Journal of International Law*, Cilt: 10, 1999, s. 605 – 624.

- GÖÇMEN, İLKE**, “Nice Zirvesi Sonrasında Avrupa Toplulukları Yargı Sisteminde Meydana Gelen Değişikliklere Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2006, s. 287 – 324.
- GRILLER, STEFAN**, “Judicial Enforcement of WTO Law in the European Union: Annotation to Case C–149/96, Portugal v. Council”, *Journal of International Economic Law*, Cilt: 3, 2000, s. 441 – 472.
- HELISKOSKI, JONI**, “The Jurisdiction of the European Court of Justice to Give Preliminary Rulings on the Interpretation of Mixed Agreements”, *Nordic Journal of International Law*, Cilt: 69, 2000, s. 395 – 412.
- HILF, MEINHARD**, “The Role of National Courts in International Trade Relations”, *Michigan Journal of International Law*, Cilt: 31, 1994, s. 321 – 356.
- HOFMANN, HERWIG C H**, “Agreements in EU law”, *European Law Review*, Cilt: 31, No: 6, 2006, s. 800 – 820.
- JACKSON, JOHN H.**, “International Law Status of WTO Dispute Settlement Reports: Obligation to Comply or Option to “Buy Out”?”, *American Journal of International Law*, Cilt: 98, No: 1, 2004, s. 109 – 124.
- KELLERMAN, ALFRED E.**, “AB’de Entegrasyon Sürecinin Anayasal Boyutları”, “Avrupa Birliğine Katılımın Yeni Üye Devletlerin ve Aday Devletlerin Ulusal Hukuk Düzenlerine Etkisi” Konulu Uluslararası Seminer (11–12 Aralık 2004), Ankara.
- KOKOTT, JULIANE – SCHICK, KAI-GUIDO**, “Parfums Christian Dior SA v. Tuk Consultancy BV, and Assco Geruste GmbH v. Wilhelm Layher GmbH & Co. KG. Joined Cases C–300/98 and C–392/98”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 95, No: 3, 2001, s. 661 – 666.
- KULJPER, PIETER JAN – BRONCKERS, MARCO**, “WTO Law in the European Court of Justice”, *Common Market Law Review*, Cilt: 42, 2005, s. 1313 – 1355.
- LAVRANOS, NIKOLAOS**, “Analysis and Reflections - The scope of the Exclusive Jurisdiction of the Court of Justice”, *European Law Review*, Cilt: 32, No: 1, 2007, s. 83 – 94.
- LEAL-ARCAS, RAFAEL**, “The European Court of Justice and the EC External Trade Relations: A Legal Analysis of the Court’s Problems

with Regard to International Agreements”, *Nordic Journal of International Law*, Cilt: 72, 2003, s. 215 – 251.

LENAERTS, KOEN – CORTHAUT, TIM, “Of Birds and Hedges: The Role of Primacy in Invoking Norms of EU Law”, *European Law Review*, Cilt: 31, No: 3, 2006, s. 287 – 315.

LOIBL, GERHARD, “International Economic Law”, **EVANS, MALCOLM D.**, *International Law*, Oxford University Press, United Kingdom, 2003, içinde, s.

MENDEZ, MARIO, “Analysis and Reflections - The impact of WTO rulings in the Community legal order”, *European Law Review*, Cilt: 29, No: 4, 2004, s. 517 – 529.

MEUNIER, SOPHIE – NICOLAÏDIS, KALYPSO, “The European Union as a Trade Power”, (Eds.) **HILL, CHRISTOPHER – SMITH, MICHAEL**, *International Relations and the European Union*, Oxford University Press, Great Britain, 2005, içinde, s. 247 – 269.

MILLER, MARK, “The TRIPS Agreement and Direct Effect in European Community Law: You Can Look... But Can You Touch?”, *Notre Dame Law Review*, Cilt: 74, No: 2, 1999, s. 597 – 620.

MORA, MIQUEL MONTAÑA I., “A GATT with Teeth: Law Wins over Politics in the Resolution of International Trade Disputes”, *Columbia Journal of Transnational Law*, Cilt: 31, 1993, s. 103 – 180.

O’NEILL, MARIA, “On the Boundary Clash between EC Commercial Law and WTO Law”, *Legal Issues of Economic Integration*, Cilt: 32, No: 1, 2005, s. 65 – 86.

OTT, ANDREA, “Deutscher Handballbund Ev v. Maros Kolpak, Case C-438/00, 2003, E.C.R. I-4135”, *Columbia Journal of European Law*, Cilt: 10, 2004, s. 379 – 384.

PEERS, STEVE, “W.T.O. Dispute Settlement and Community Law”, *European Law Review*, Cilt: 26, No: 6, 2001, s. 605 – 615.

PERTEGÁS SENDER, MARTA, “Parfums Dior”, *Columbia Journal of European Law*, Cilt: 7, 2001, s. 385 – 391.

RIESENFELD, STEFAN A., “The Doctrine of Self-Executing Treaties and Community Law: A Pioneer Decision of the Court of Justice of the European Community”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 67, No: 3, 1973, s. 504 – 508.

- ROSAS, ALLAN**, “The European Union and Mixed Agreements”, (Eds.) **DASHWOOD, ALAN – HILLION, CHRISTOPHE**, *The General Law of E.C. External Relations*, Sweet & Maxwell, London, 2000, içinde, s. 200 – 220.
- SNYDER, FRANCIS**, “The Gatekeepers: The European Courts and WTO Law”, *Common Market Law Review*, Cilt: 40, 2003, s. 313 – 367.
- THIES, ANNE**, “Biret and beyond: The Status of WTO Rulings in EC Law”, *Common Market Law Review*, Cilt: 41, 2004, s. 1661 – 1682.
- TRACHTMAN, JOEL**, “Bananas, Direct Effect and Compliance”, *European Journal of International Law*, Cilt: 10, 1999, s. 655 – 678.
- UERPMANN, ROBERT**, “International Law as an Element of European Constitutional Law: International Supplementary Constitutions”, *Jean Monnet Working Paper*, No: 9, 2003, s. 1 – 46.
- VAN EECKHOUTTE, DRIES**, “Portuguese Republic”, *Columbia Journal of European Law*, Cilt: 7, 2001, s. 280 – 292.
- VAN NUFFEL, PIET**, “WTO Agreement”, *Columbia Journal of European Law*, Cilt: 1, 1995, s. 338 – 354.
- VEDDER, CHRISTOPH – FOLZ, HANS-PETER**, “A Survey of Principal Decisions of the European Court of Justice Pertaining to International Law in 1994”, *European Journal of International Law*, Cilt: 7, 1996, s. 112 – 134.
- VON BOGDANDY, ARMIN**, “Legal Effects of World Trade Organization Decisions Within European Union Law: A Contribution to the Theory of the Legal Acts of International Organizations and the Action for Damages under Article 288(2) EC”, *Journal of World Trade*, Cilt: 39, No: 1, 2005, s. 45 – 66.
- WEISBERGER, MARC**, “The Application of Portugal v. Council: The Banana Cases”, *Duke Journal of Comparative and International Law*, Cilt: 12, 2002, s. 153 – 178.
- YOUNG, MARGARET A.**, “Analysis and Reflections – WTO Undercurrents at the Court of Justice”, *European Law Review*, Cilt: 30, No: 5, 2005, s. 711 – 723.
- ZONNEKEYN, GEERT A.**, “EC Liability for the Non-Implementation of WTO Dispute Settlement Decisions – Advocate General Alber Proposes a “Copernican Innovation” in the Case Law of the ECJ”, *Journal of International Economics Law*, Cilt: 6, No: 3, 2003, s. 761 – 769.

ZONNEKEYN, GEERT A., “EC Liability for the Non-Implementation of WTO Dispute Settlement Decisions – Are the Dice Cast?”, *Journal of International Economics Law*, Cilt: 7, No: 2, 2005, s. 483 – 490.

ZONNEKEYN, GEERT A., “The Hermés Judgment: Reconciling the Principles of Uniform and Consistent Interpretation”, *The Journal of World Intellectual Property*, Cilt: 2, No: 4, 1999(a), s. 495 – 508.

ZONNEKEYN, GEERT A., “The Latest on Indirect Effect of WTO Law in the EC Legal Order The Nakajima Case Law Misjudged?”, *Journal of International Economics Law*, Cilt: 3, 2001, s. 597 – 608.

ZONNEKEYN, GEERT A., “The Legal Status of WTO Panel Reports in the EC Legal Order: Some Reflections on the Opinion of Advocate General Mischo in the Atlanta Case”, *Journal of International Economic Law*, Cilt: 2, 1999(b), s. 713 – 722.

ZONNEKEYN, GEERT A., “The Status of WTO Law in the Community Legal Order: Some Comments in the Light of the Portuguese Textiles Case”, *European Law Review*, Cilt: 25, No: 3, 2000, s. 293 – 302.

